

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Renardos Daubarienės,
V kurso, komercinės teisės
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

ARBITRAŽINIO PROCESO IR CIVILINIO PROCESO SANTYKIS

Vadovas: prof. habil. dr. Vytautas Nekrošius

Recenzentė: lekt. dr. Vīgita Vėbraitė

Vilnius 2011

TURINYS

Ižanga	2
1. Arbitražinis procesas kaip civilinio proceso teisės mokslo dalis	6
2. Arbitražinis procesas kaip alternatyvi civilinių ginčų sprendimo forma	13
2.1. Arbitražinio proceso prigimtis ir pagrindiniai principai	24
2.2. Arbitražinio proceso ir bylų nagrinėjimo valstybiniame teisme tikslų bei principų santykis	35
2.3. Arbitražinio proceso privalumai civilinio proceso atžvilgiu - mitai ir tikrovė ...	48
3. Pagrindinės arbitražinio proceso raidos tendencijos užsienyje ir Lietuvoje	56
Išvados	60
Literatūros sąrašas	61
Santrauka	63
Summary	64

IŽANGA

Lietuvai tapus nepriklausoma valstybe, iš esmės pasikeitė ir sistemingai plėtojosi jos vidaus bei tarptautiniai ekonominiai santykiai, nuolatos kito rinkos sąlygos, todėl, kaip ir kitose laisvose demokratinėse šalyse, natūraliai susiklostė situacija, kai įvairiems ūkio subjektams atsirado bei vis didėjo poreikis užtikrinti savo sklandžią veiklą, veiksmingai, skubiai ir konfidencialiai spręsti iškilusias sutartinių santykių problemas bei turėti tokių problemų sprendimo būdų alternatyvų. Visą sovietinės okupacijos laikotarpį Lietuvoje galiojusią Trečiųjų teismų nuostatų, pagal kuriuos piliečiai galėjo perduoti trečiųjų teismams išspręsti bet kuri tarp jų kilusį ginčą (išskyrus ginčus, kylančius iš darbo ir šeimos santykių), galimybėmis nė karto nebuvo pasinaudota,¹ galbūt todėl ir atgavus nepriklausomybę, nesant susiformavusios alternatyvios valstybinių teismų atžvilgiu ginčų sprendimo praktikos, kuri laikoma, kaip bene pats svarbiausias, o kartais - ir net vienintelis kilusio ginčo sprendimo variantas, Lietuvos ūkio subjektų buvo įsivaizduojamas ir įvardijamas kodifikuoto teisės akto - Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso, - reguliuojamas civilinis procesas kompetentingame šalies teisme, mat tai buvo laikoma labiausiai įprastu, pakankamai patikimu ir plačiai žinomu dalyku. Vis dėlto, dėl minėtų verslo poreikių apimčių didėjimo, šių poreikių specifiškumo ir įvairiapusiškumo netrukus imta plačiai kalbėti ne tik apie civilinį procesą valstybinėje teisminėje institucijoje, bet ir apie kitą alternatyvią ginčo sprendimo galimybę - arbitražinį procesą.

Temos aktualumas. Kai 1995 m. Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo 1958 m. Niujorko konvenciją dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo, 1996 m. buvo priimtas Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas ir įsteigta pirmoji Lietuvos arbitražo institucija - Vilniaus tarptautinis komercinis arbitražas, po metų – Arbitražo teismas prie asociacijos Tarptautiniai prekybos rūmai - Lietuva (toliau tekste - Arbitražo teismas), vėliau įsteigta viešoji įstaiga Vilniaus tarptautinis ir nacionalinis komercinis arbitražas, o dar vėliau, reorganizavimo būdu sujungus dvi nuolatinės arbitražo institucijas, t.y. Arbitražo teismą bei Vilniaus tarptautinį komercinį arbitražą, pradėjo veikti Vilniaus komercinio arbitražo teismas,² gimė nemažai įvairių autorių straipsnių, tyrimų bei mokslinių darbų, nagrinėjančių arbitražo procedūras, ir diskusijų apie arbitražo Lietuvoje perspektyvas ir ateitį, jo privalumus ir trūkumus. Visos šios kylančios diskusijos bei parengti darbai, kaip pastebima, didžiąja dalimi greičiausiai buvo iššaukti to, kad komercinių ginčų sprendimas arbitražinio proceso būdu Lietuvoje,

---

¹ ŠATAS, Juozas. *Arbitražas tarptautinėje komercijoje*. Kaunas: Technologija, 1998, p. 13.

² MIKOLAITIS, Saulius. *Arbitražas Lietuvoje: keliai ir klystkeliai*. *Teisės žinios*, 2003, nr. 2 (2), p. 8.

skirtingai nei užsienio valstybėse, kur didžioji dalis komercinių ginčų išsprendžiama arbitražiniu būdu,³ pakankamai sunkiai populiarėja, o teisminis ginčų sprendimo būdas ūkio subjektams pasiliko labiau įprastas ir dėl to gerokai dažnesnis. Taigi rašytinės informacijos apie arbitražą ilgainiui atsiranda vis daugiau, ūkio subjektai taip pat jau domisi ir dažniau pasirenka komercinių ginčų sprendimą arbitražu, tačiau, vis dėlto nematyti aiškių požymių, jog tai ženkliai įtakotų statistinius bylų nagrinėjimo valstybiniame teisme ir arbitražo teisme rodiklius. Tai rodo, jog arbitražinio proceso ir civilinio proceso santykio tema Lietuvoje šiandien ir artimiausioje ateityje vis dar lieka aktuali ir tokia, kurią dar reikia detaliau ir smulkiau nagrinėti.

Temos originalumas. Rengiant šį magistro darbą ir tuo tikslu nagrinėjant įvairius jau minėtos tematikos mokslo darbus, informacinius leidinius, taip pat ir kai kuriuos Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Civilinės teisės ir civilinio proceso katedroje parengtus magistro darbus,⁴ pastebima tendencija suteikti juose kuo daugiau informacijos apie arbitražinį procesą arba tam tikrus atskirus jo aspektus, siekiant, jog jis būtų kuo geriau suprantamas ūkio subjektams, potencialiai pasirinkiantiems šį ginčų sprendimo būdą. Taip pat jau yra gausu informacijos įvairių leidinių, vadovėlių, mokslinių straipsnių pavidalu ir apie civilinį procesą, kuris Lietuvoje įleidęs itin galias šaknis bei yra plačiai ir išsamiai išnagrinėtas. Vis dėlto, siekiant nedviprasmiškai ir vaizdžiai atskleisti šių ginčų nagrinėjimo procedūrų prigimtį, panašumus ir skirtumus bei priimtinumą ūkio subjektams priešastis, naudingiausia tai daryti ne aprašant jas atskirai, o lyginant tarpusavyje esmingiausius probleminius aspektus, žvelgiant į arbitražinio proceso teisę ne kaip į visiškai atskirą, o kaip į glaudžiai susijusią su civilinio proceso teise, nes tokia analizė leistų aiškiai pastebėti takoskyrą tarp šių procesų, jų santykį ir, galbūt, padėtų suvokti, kodėl, praėjus jau daugiau nei dešimtmečiui nuo pirmosios nuolatinės arbitražo institucijos atsiradimo Lietuvoje, vis dar populiariesnis yra civilinis procesas valstybiniame teisme, o ginčų sprendimas arbitraže - šiuo metu plintanti, tačiau vis dar pakankamai reta procedūra.

Darbo tikslai ir objektas. Nagrinėjama tema yra suformuluota taip, jog ją galima būtų nagrinėti labai plačiai, smulkiai aptariant tiek įvairius arbitražinio proceso aspektus, tiek ir civilinio proceso ypatybes, tačiau tai darbu suteiktų itin didelės apimties ir bereikalingos, įvairioje literatūroje jau aptartos informacijos. Be to, platus dviejų procesų aptarimas nebūtų tikslingas, nustatant arbitražinio proceso vietą šalia civilinio proceso. Siekiant to išvengti, darbas, kaip minėta, orientuotas ne į tiesiog dviejų procesų

---

³ ŠATAS, Juozas. *Arbitražas tarptautinėje komercijoje*. Kaunas: Technologija, 1998, p. 5.

⁴ Rengiant šį magistro darbą, buvo susipažinta su 2004 m. parengtu E. Cicėno darbu „Komercinio arbitražo privalumai ir trūkumai“ ir 2005 m. parengtu E. Zemlytės darbu „Alternatyvūs ginčų sprendimo būdai“.

įvairiapusį palyginimą, o tik į tam tikrus, manytina, svarbiausius aspektus (šiek tiek daugiau dėmesio skiriant arbitražiniam procesui), padedančius atskleisti vieno ar kito ginčų sprendimo būdo esmę ir su tuo siejamo pasirinkimo tarp Lietuvos ūkio subjektų priežastis.

Darbo objektas - arbitražinis procesas, kaip civilinio proceso teisės mokslo dalis, kaip artima civiliniam procesui ginčų sprendimo būdo alternatyva, tam tikros arbitražinio proceso raidos tendencijos Lietuvoje ir užsienyje, dviejų procesų principų ir tikslų santykis bei arbitražinio proceso privalumų civilinio proceso atžvilgiu problematika, t.y. įvairioje literatūroje įvardijamų privalumų aptarimas, analizuojant santykį tarp teisinės realybės ir tam tikrų visuomenėje vykstančių procesų suformuotų išivaizdavimų. Būtent šio santykio nustatymas darbe yra laikomas prioritetiniu, nes socialine prasme tai labai svarbus abiejų darbe aptariamų procesų lyginamasis aspektas, turintis ne tiek teorinę reikšmę, kiek svarbą būtent visuomenėje (taigi - praktikoje), kurios atstovai neretai visiškai subjektyviai, renkasi, kaip spręsti iškilusius ginčus. Turint mintyje pasirinktą darbo objektą, čia nebus detalai nagrinėjamos jau daug kur aptartos arbitražinį bei civilinį procesus reguliuojančių teisės aktų nuostatos, reglamentavimas, nenagrinėjamas tarptautinės viešosios teisės arbitražas, nebus atliekami detalūs procesų palyginimai, nes tam būtina skirti atskirą temą ir išsamią analizę.

Darbo tikslas - išanalizuoti arbitražinį procesą civilinio proceso kontekste, siekiant atskleisti jo užimamą vietą šalia pastarojo proceso, skirtingai nei dažniausia, stengiantis į arbitražo procesą pažvelgti veikiau jau kaip į tam tikrą, artimą tradiciniam civiliniam procesui dar vieną ginčų sprendimo būdą, o ne kaip į visiškai kitonišką alternatyvą. Kitaip tariant, atskleidžiant dviejų procesų santykį ir populiarumo priežastis, didžiausias dėmesys sutelkiamas į arbitražinio proceso pamatus: prigimtį, principus, tikslus.

Tyrimo metodai. Visi jau nurodyti klausimai magistro darbe yra analizuojami, naudojant istorinio, lyginamojo, sisteminio ir analitinio tyrimų metodus. Istorinis tyrimų metodas naudojamas, apžvelgiant arbitražinio proceso raidos tendencijas Lietuvoje ir kai kuriose užsienio šalyse, lyginamasis metodas - sugretinant šias tendencijas tarpusavyje. Sisteminiuo tyrimo metodu pasinaudota, siekiant nustatyti arbitražinio proceso vietą šalia civilinio proceso, apžvelgiant arbitražinį procesą, kaip civilinio proceso teisės mokslo dalį, atskleidžiant šių dviejų procesų sąsajas. Kadangi pagrindinis įvardytas darbo tikslas yra siejamas su arbitražinio proceso užimamos vietos šalia civilinio proceso atskleidimu, abiejų šių procesų principų ir tikslų santykio nustatymu bei arbitražinio proceso privalumų civilinio proceso atžvilgiu problemos išnagrinėjimu, jį pasiekti galima tik

analizuojant minėtus du procesus bei lyginant juos tarpusavyje, todėl darbe, kaip pagrindinis, naudojamas analitinis temos tyrimo metodas.

Tyrimo šaltiniai. Magistro darbo temos tyrimo kryptis sąlygojo tai, jog rengiant darbą, teoriniu požiūriu svarbūs šaltiniai buvo 2003 m. išleistas E. Laužiko, V. Mikelėno ir V. Nekrošiaus parengtas vadovėlis „Civilinio proceso teisė“ (1-oji dalis) bei G. Domino ir V. Mikelėno knyga „Tarptautinis komercinis arbitražas“, išleista 1995 m. Nemažai informacijos gauta ir iš J. Šato knygos „Arbitražas tarptautinėje komercijoje“, pasirodžiusios 1998 m., ir rusų kalba 1997 m. išleistos G. K. Dmitrijevės knygos „Tarptautinis komercinis arbitražas“. Visa šia literatūra remtasi, gilinantį į dviejų procesų esmę bei ieškant sąsajų ir skirtumų tarp jų.

Magistro darbui reikšmingi jau ne teoriniai, o praktiniai problematiniai aspektai aptikti kai kuriuose žurnalo „Teisės žinios“ straipsniuose, todėl jiems skirta taip pat nemažai dėmesio, ypatingai analizuojant šiame žurnale paskelbtoje diskusijoje „Ar turėsime visavertį arbitražą?“ pateiktus argumentus, taip pat pasinaudota ne tokia jau menka informacija, aptikta elektroninėje erdvėje.

Pagrindinis teisės aktas, naudotas rengiant darbą - aktualus Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas, taip pat pasiremta ir Vilniaus komercinio arbitražo teismo Arbitražo procedūros reglamentu.

Atliekant arbitražinio proceso ir civilinio proceso santykio temas nagrinėjimą, analizuojami įvairaus pobūdžio šaltiniai, tačiau dėl to, kad arbitražo būdu ginčai nesprendžiami viešai, praktinė medžiaga magistro darbe beveik nenaudota, ja nesiremta. Tai įtakojo, be abejo, darbo tema ir pasirinkta tos temos nagrinėjimo kryptis, kuri yra daugiau teorinė nei praktinė.

1. ARBITRAŽINIS PROCESAS KAIP CIVILINIO PROCESO TEISĖS MOKSLO DALIS

Mokslinėje teisinėje literatūroje nagrinėjami civiliniai santykiai ir juos reguliuojančios tiek materialinės, tiek ir procesinės teisės normos paprastai pakankamai aiškiai atribojamos: materialioji ir proceso teisės per ilgą civilinių teisinių santykių egzistavimo bei vystymosi laikotarpį gavo savo vietas, teisės teorijoje teisės šakų skirstymas į materialiosios teisės šakas ir proceso teisės šakas yra įprastas ir nūdienos teisininkams savaime suprantamas, mokslas taip pat dvikryptis - civilinės teisės mokslas apima žinias apie civilinę (materialinę) teisę, o civilinio proceso teisės mokslas - žinių apie civilinio proceso teisę visumą. Tokia situacija susiklostė palaipsniui, nors ir šiuo metu keliami tam tikri klausimai atribojant materialiąją ir proceso teisę civiliniuose santykiuose ir vartojant bei suprantant civilinės teisės ar civilinio proceso sąvokas (pavyzdžiui, kai kurie teisininkai materialiąsias procedūrų normas laiko procesinėmis ir teigia, jog kiekviena materialiosios teisės šaka turi savo procesinę teisę).⁵

Procesas teisinėje literatūroje dažniausiai apibūdinamas kaip procesinėmis teisės normomis sureguliuota teismo ar kitokio alternatyvaus organo veikla, kurios metu, taikant materialinės teisės normas, išsprendžiamas ginčas tarp šalių,⁶ o proceso teisė suprantama kaip teisė, reguliuojanti santykius, atsirandančius ginant pažeistas materialiąsias teises, t.y. nustatanti pažeistų materialinių teisių gynimo ir jų įgyvendinimo būdus.⁷ „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentare“, komentuojant Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 1-ąjį straipsnį, pateikiama civilinio proceso sąvoka, nurodant, kad jis yra normų, reglamentuojančių santykius, susiklostančius teismams nagrinėjant civilines bylas, visuma, ir paaiškinant, jog civilinio proceso tvarka nagrinėjamos ir darbo, šeimos, bankroto bei kitos bylos,⁸ o Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 1-ajame straipsnyje nurodoma, kad civilinio proceso įstatymai reguliuoja civilinių, darbo, šeimos, intelektinės nuosavybės, bankroto, restruktūrizavimo ir kitų privatinių teisinių santykių bei ypatingosios teisenos bylų nagrinėjimo tvarką.⁹ Atsižvelgiant į paminėtas sąvokų formuluotes, matyti, kad civilinio proceso teisė tik siaurąja prasme suprantama kaip normų, reguliuojančių teisminį procesą, visuma, o plačiąja prasme civilinio proceso teisė

⁵ MIKELĖNAS, Valentinas in *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003. I t., p. 26.

⁶ DOMINAS, G.; MIKELĖNAS, V. *Tarptautinis komercinis arbitražas*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 191.

⁷ *Cit. op.* 5, p. 22.

⁸ VALANČIUS, Virgilijus in *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Justitia, 2004. I t., p. 11.

⁹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340), 1 str.

neapsiriboja tik valstybiniu procesu ir yra suprantama kaip normų sistema, apimanti visus subjektinių teisių gynybos ir apsaugos būdus (išskyrus normas, reguliuojančias baudžiamąjį ir administracinį procesus), t.y. visų ginčų, kylančių iš civilinių santykių, taigi - ir komercinių ginčų, nagrinėtinų arbitražo teisme bei neturinčių savarankiškos proceso teisės, reglamentavimą.¹⁰

Teisinėje literatūroje dažniausiai ir tradiciškai arbitražas įvardijamas, kaip materialinių-procesinių teisės normų sistema ar materialinis-procesinis teisės institutas, neturintis savarankiškos materialinės ir proceso teisės.¹¹ Tai reiškia, kad arbitražinis procesas šiuo metu neturi ir atskiro arbitražinio proceso teisės mokslo sferos. Vis dėlto, nepaisant to, kad arbitražinis procesas laikomas mišriu institutu, o dėl jo teisinės prigimties nėra visuotinai priimtinos pozicijos¹², teigtina, jog tai labiau procesinis nei materialinis institutas, įtvirtinantis alternatyvų valstybiniam teisminiam procesui pažeistų komercinių teisių gynimo būdą ir, kaip minėta, sudarantis civilinio proceso teisės (plačiąja prasme) dalį. Tai patvirtina teisinėje praktikoje natūraliai susiklosčiusi situacija, kai išsamias arbitražinio proceso studijas atlieka ne civilinės, o civilinio proceso teisės mokslas, kurio ribos yra gerokai platesnės nei civilinio proceso teisės, nes jo tyrimo sritis apima tiek šiuolaikinę, tiek ir įvairiais istoriniais laikotarpiais įvairiose valstybėse galiojusią civilinio proceso teisę, jos teorinius bei praktinius aspektus. Taigi moksliniai civilinio proceso teisės tyrimai, atliekami įvairiausiomis temomis, nuolatos neišvengiamai paliečia ir tuos klausimus, kurie sietini su arbitražiniu procesu; dauguma teisinių leidinių, tiriančių civilinį procesą, pamini arba pakankamai plačiai aptaria ir arbitražinį procesą, kaip civilinio (valstybinio) proceso alternatyvą, o informacijos, skirtos išimtinai arbitražinio proceso temoms, apskritai labai gausu.

Teigiant, kad civilinio proceso teisės mokslas atlieka išsamias arbitražinio proceso studijas, reikia turėti mintyje tai, kad tas „išsamumas“ yra sąlyginis ir apribotas vieno iš svarbiausių arbitražinio proceso principų (jis bus išnagrinėtas tolesnėje darbo dalyje), iš esmės skiriančių jį nuo proceso valstybiniame teisme, - konfidencialumo. Šis principas suformuoja situaciją, kai mokslas turi galimybes tirti teisės aktus, vienaip ar kitaip liečiančius arbitražinį procesą, tam tikrus arbitražinio proceso teorinius klausimus, periodiškai viešai skelbiamą nuolatinių arbitražo institucijų statistinę informaciją, kai kurias praktines problemas, tampančias žinomomis per arbitražinio ir civilinio procesų sąsajas (pavyzdžiui, arbitražinio proceso metu vienos iš ginčo šalių prašymu valstybiniam

¹⁰ MIKELĖNAS, Valentinas in *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003. I t., p. 28.

¹¹ Šio darbo literatūros sąrašė nurodytuose šaltiniuose minimos arbitražo ir arbitražinio proceso sąvokos, tačiau aiškių materialinės ir procesinės teisės atskyrimo ribų neįvardijama, nurodant tik, kad arbitražo institutas yra labai įvairus ir nekodifikuotas, o jo normos aptinkamos įvairiuose teisės šaltiniuose.

¹² Arbitražinio proceso teisinės prigimties problematika išsamiai nagrinėjama tolesnėje šio darbo dalyje.

teismui taikant laikinasias apsaugos priemones arba nesutikus jų taikyti), tačiau, skirtingai nei valstybinio civilinio proceso tyrimo atveju, negali pažvelgti į arbitražinį procesą „iš vidaus“ ir atlikti vidinių problemų analizės, nustatyti konkrečių bylų faktinių aplinkybių, įrodymų bei tų bylų eigoje priimtų sprendimų turinio santykio, t.y. tikrosios praktinės arbitražinio proceso vyksmo pusės, nes ji yra uždara pašalinėms akims. Taigi civilinio proceso teisės mokslo tyrimo sritis arbitražinio proceso kryptyje nors ir yra gausi, bet nėra tokia išsami, kaip gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio: ji yra plačiai išanalizuota tik arbitražo teismo išorėje, o už jo durų mokslas gali gauti pakankamai ribotą informaciją, todėl reikėtų suprasti, kad išsamios arbitražinio proceso studijos apima ne visą arbitražinį procesą globaliai, o tik tai, kas nepatenka į konfidencialumo principo apribojimų sferą.

Užsienio valstybėse bei daugumoje Europos Sąjungos valstybių narių komercinių ginčų sprendimas arbitražiniame teisme yra pakankamai populiarus reiškinys. Todėl arbitražinio proceso tyrimai Lietuvoje, kaip vienoje iš Europos Sąjungos narių, turi tam tikrą, neatsitiktinai susiformavusią, mūsų valstybei itin aktualią kryptį. Nors nuo pirmosios nuolatinės arbitražo institucijos mūsų šalyje įkūrimo jau praėjo daugiau nei dešimtmetis, o nagrinėjamų komercinių ginčų skaičius arbitraže turi augimo (nors ir neženklaus) tendencijas,¹³ vis dėlto žinant, kad Lietuvos valstybiniuose teismuose nagrinėjamos civilinės bylos skaičiuojamos ne dešimtimis, o tūkstančiais (teismuose per metus vidutiniškai išnagrinėjama daugiau nei 100 000 bylų),¹⁴ galima teigti, kad arbitražinio proceso tvarka išnagrinėjamų ginčų skaičius yra pakankamai menkas: Vilniaus tarptautinis komercinis arbitražas 1998-2004 metais organizavo tik 54 bylų nagrinėjimą,¹⁵ 2005-aisiais išnagrinėjo 24 bylas.¹⁶ Be to, pastebėta, kad Lietuvoje pakankamai gajus subjektyvusis faktorius – konkretaus komercinio ginčo šalių požiūris į šio ginčo išsprendimo galimybes, pasižymintis tuo, kad šalys, pasiekusios tam tikrą ribą, kai geranoriškai surasti konflikto sprendimo variantų nepavyksta, tradiciškai sieja išeitį iš susidariusios padėties su tam tikra institucija (dažniausiai, aišku, su valstybiniu teismu)¹⁷, o ne su pavieniais asmenimis (advokatais ar tarpininkais). Tokia situacija iššaukė būtinybę ieškoti arbitražo nedidelio populiarumo priežasčių, tas priežastis analizuoti,

---

¹³ Vilniaus komercinio arbitražo teismas. *Vilniaus komercinio arbitražo teismo statistika: skaičiai ir tendencijos*. Prieiga per internetą: <http://www.arbitrazas.lt/index.php?handler=lt.aboutus>.

¹⁴ SIMAITIS, Rimantas. *Ginčų sprendimo arbitražu tendencijos: ar arbitražas patrauklus Lietuvos verslui?* Prieiga per internetą: <http://www.rln.lt/index.php/pageid/73>.

¹⁵ MIKELĖNAS, Valentinas. Arbitražo proceso klausimai remiantis Lietuvos teismų praktika. *Justitia*, 2006, nr. 2, p. 19.

¹⁶ KURGONAITĖ, E.; SIMAITIS, R. *Ginčų sprendimas: arbitražas*. Prieiga per internetą: <http://www.rln.lt/index.php/pageid/index.php/pageid/129>.

¹⁷ SIMAITIS, Rimantas. *Ginčų sprendimo arbitražu tendencijos Lietuvoje*. Prieiga per internetą: http://www.arbitrazas.lt/arbitrazo%20gincu%20tendencijos_2007.pdf.

svarstyti arbitražo populiarinimo galimybes ir gaires, surasti būdų, kurie padėtų kuo patraukliau pateikti ginčo subjektams arbitražą kaip savotišką alternatyvią valstybiniam teismams instituciją ir taip jį padaryti konkurencingą valstybinio civilinio proceso atžvilgiu. Dėl to Lietuvoje civilinio proceso teisės moksle arbitražinio proceso studijų srityje jau kurį laiką šios temos yra dominuojančios, nes arbitražo populiarumas yra labai svarbus daugeliu aspektų: kaip veiksny, keliantis tam tikrą šalies patrauklumą ir patikimumą užsienio investuotojams ir verslo bendradarbiams, kaip itin aktuali valstybinių lėšų taupymo galimybė¹⁸ ir, žinoma, kaip operatyvus komercinio ginčo šalių santykių atstatymo į normalią būseną būdas, sąlygojantis sklandų verslo funkcionavimą.

Nagrinėjant arbitražinį procesą, kaip civilinio proceso teisės mokslo dalį, būtina pažymėti, kad civilinio proceso teisės mokslas tiria ne tik arbitražinį procesą, kaip vieną iš alternatyvų valstybiniam teisminiam procesui, bet analizuoja ir kitus galimus neteisminius ginčų sprendimo būdus (ginčo šalių derybas be tarpininkų, jų taikinimo procedūras, tarpininkavimą, ginčo sprendimą dalyvaujant ekspertui ar jo sprendimą dalyvaujant šalių advokatams ir kt.), tačiau esminis dalykas čia yra tai, kad nors ir komercinių ginčų sprendimas arbitraže civilinio proceso teisės mokslo ilgą laiką yra vadinamas vienu iš alternatyvių ginčų sprendimui valstybiniame teisme būdų, vis dėlto jis aptariamas plačiausiai, išsamiausiai, skiriant daugiausia dėmesio bei tradiciškai įvardijant jį pagrindine ir svarbiausia alternatyva civiliniam procesui valstybiniame teisme.

Tokia situacija susiklostė, manytina, dėl to, kad arbitražinis procesas – vienintelis nevalstybinis komercinių ginčų sprendimo būdas, turintis aiškių procesinių saitų su valstybiniu civiliniu procesu. Šie saitai atsiskleidžia per tai, kad, nors arbitražinis procesas ir pasižymi įvairumu (tiek pačios ginčo šalys turi galimybę nustatyti kilusio ginčo nagrinėjimo vietą ir taisykles, tiek arbitražinis procesas gali vykti pagal nuolatinės arbitražo institucijos patvirtintas taisykles), čia svarbus momentas yra tas, jog šalių susitarimas dėl arbitražo procedūros ir pati arbitražo procedūra negali prieštarauti arbitražui taikomai procesinei teisei, t.y. teisės aktuose įtvirtintoms normoms, vienaip ar kitaip reglamentuojančioms arbitražinį procesą. Aptariamų procesų sąsajos pasireiškia ir per tam tikras Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso nuostatas, siejamas su arbitražu (dėl arbitražo sprendimų civilinėse bylose, jų pripažinimo, vykdymo ir t.t.),¹⁹ ir per Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo reguliuojamą sritį, kuri nėra susijusi išimtinai tik su ginčų sprendimu arbitražinio proceso tvarka, - ji apima ir teismų

---

¹⁸ MIKELĖNAS, Valentinas. Arbitražo proceso klausimai remiantis Lietuvos teismų praktika. *Justitia*, 2006, nr. 2, p. 29.

¹⁹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340).

įgaliojimus arbitražo srityje. Čia, kaip pavyzdį, galima paminėti tai, kad teismo veikla, kai jis iki arbitražinio bylos nagrinėjimo arba jo metu dėl ginčo šalies arba arbitražinio teismo kreipimosi, prašant imtis priemonių ieškinio užtikrinimui, priima nutartį dėl šių priemonių taikymo, yra galima ir suderinama su arbitražiniu susitarimu,²⁰ juolab, kad Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas arbitražiniam teismui leidžia kaip laikinąją apsaugos priemonę taikyti tik piniginių užstatą, o kitokių laikinųjų apsaugos priemonių (pvz. turto, piniginių sąskaitų arešto ir pan.) taikymo galimybės nenumato, kas sudaro prielaidas teigti, kad jas turėtų taikyti valstybiniai teismai.²¹

Tai, kad civilinio proceso teisės mokslas laiko arbitražinį procesą svarbiausia alternatyva civiliniam procesui valstybiniame teisme, manytina, sąlygoja ir tam tikras arbitražo institucinis požymis: tiek pagal nuolatinės arbitražo institucijos taisykles suformuotame instituciniame arbitraže, tiek ir arbitražo teisme, suformuotame *ad hoc* būdu, arbitražinis procesas vyksta pagal tam tikras įstatymų ir komercinio ginčo šalių nustatytas taisykles, o arbitras ar arbitrai atlieka tam tikrą teisėjo ar teisėjų vaidmenį ir priima ginčo šalims privalomą sprendimą, užtikrinamą prievartinio vykdymo galimybe, kas yra artima civiliniam procesui valstybiniame teisme. Toks institucinis požymis nėra būdingas kitiems alternatyviesiems komercinių ginčų sprendimo būdams, todėl dėl jau minėto Lietuvos ūkio subjektų institucinio mąstymo jie yra mažiau priimtini ginčo šalims ir laikytini tolimesnėmis alternatyvomis civiliniam procesui nei arbitražinis procesas.

Atsižvelgiant į tai, kad civilinio proceso teisės mokslas, kaip artimiausią alternatyvą civiliniam procesui ilgą laiką tiria ir arbitražinį procesą, sudarantį ženkliai šio mokslo dalį, būtina paminėti, jog civilinio proceso teisės mokslui svarbią reikšmę turėjusios susiformavusios liberaliojo ir socialinio civilinio proceso mokyklos, neišvengiamai įtakojo ne tik civilinį (valstybinį), bet ir arbitražinį procesą, jam keliamus uždavinius, tikslus, jo nuostatas, turinį. Ši įtaka bene labiausiai atsiskleidžia per civilinio ir arbitražinio procesų principus, kuriais vadovaujamosi šių procesų metu.²² Nors abu aptariamieji procesai turi, kaip panašių, taip ir besiskiriančių, tik kiekvienam iš jų būdingų principų, tačiau aiškiai matyti, jog bendri šiems procesams principai, kad ir šiek tiek skirtingi savo turiniu, yra minėtų liberaliojo ir socialinio civilinio proceso mokyklų palikimas.

---

²⁰ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1996, Nr. 39-961), 12 str., 20 str.

²¹ MIKELĖNAS, Valentinas. Arbitražo proceso klausimai remiantis Lietuvos teismų praktika. *Justitia*, 2006, nr. 2, p. 21.

²² Analizuojamų procesų principai šioje dalyje nėra detalčiai nagrinėjami, jų turinys išsamiai neaptariamas, kadangi tam tikslui yra skirtos atskiros magistrų darbo dalys.

Liberalizmas, susiformavęs dėl nepakantumo visa apimančiai ir smulkmeniškai gyvenimą reguliuojančiai valstybei, iš esmės reiškė šalių laisvės, lygybės, įstatymo viršenybės ir nedidelių teismo galimybių paveikti teismo proceso eigą propagavimą,²³ o pagrindinis liberaliojo civilinio proceso tikslas buvo išspręsti šalių ginčą be valstybės įsikišimo, jai tik užtikrinant piliečių teisių apsaugą nuo pačios valstybės ir kitų piliečių.²⁴ Kitaip tariant, procesas, laikantis liberalizmo nuostatų, turėjo vykti vadovaujant ginčo šalims ir joms rūpinantis bylos eiga, o teismas, kaip valstybę atstovaujanti institucija, turėjo prižiūrėti, kad nebūtų pažeistos numatytos proceso taisyklės, savarankiškai nesiimti procesinių veiksmų, o atlikti tik tuos veiksmus, kurių pageidavo pačios šalys, ir pagal jų pateiktą medžiagą nustatyti, kuri iš šalių yra teisi.²⁵ Atsižvelgiant į tai, pagrindiniais principais, būdingais tiek civiliniam procesui, tiek ir arbitražiniam, atkeliavusiais iš liberaliojo civilinio proceso mokyklos ir taikomais iki šių dienų, laikytini šalių lygiateisiškumas, rungimasis ir dispozityvumas.

Liberaliojo civilinio proceso mokykla, kaip minėta, propagavusi ginčo šalių lygybę, vis dėlto nesidomėjo tos lygybės faktiniu egzistavimu, todėl pasikeitus rinkos situacijai ir susidarius ekonomiskai pavaldžiai ir todėl labiau pažeidžiamai visuomenės daliai (darbuotojams, vienaip ar kitaip priklausiusiems nuo darbdavių), liberalusis civilinis procesas pradėtas kritikuoti, o susiformavusios socialinio civilinio proceso mokyklos pagrindiniu teiginiu tapo tai, kad negali būti didesnės nelygybės, kaip nelygius laikyti lygiais.²⁶ Nelygybė pasireiškė per tai, kad liberalizmo idėjų įtakoti procesai teismuose tapo ilgai besitęsiančiu, eikvojančiu tiek ginčo šalių laiką, tiek jų bei valstybines lėšas, taigi ne visiems prieinamu teisingumu, todėl socialinio civilinio proceso teorijos pagrindu tapo Franco Kleino išplėtotas koncentruotumo principas (arbitražiniame procese šis principas įvardijamas kaip operatyvumo), tiesiogiai siejamas su socialine proceso funkcija, t.y. būtinybe kuo operatyviau, tačiau nenukenčiant kokybei, atkurti pažeistus visuomeninius ir ekonominius santykius bei juos normalizuoti.²⁷

Iš liberaliojo bei socialinio civilinio proceso teorijų kildinami paminėtieji principai mūsų dienas pasiekė jau pakitę, nes realybėje nė vienas proceso modelis įvairių šalių teisėje netaikomas grynas, o dažniausiai tai yra tam tikras mišinys su vienos ar kitos

---

²³ NEKROŠIUS, Vytautas in *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003. I t., p. 31-34.

²⁴ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika: vadovėlis*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. I t.p. 65.

²⁵ *Ibid.* 24, p. 66.

²⁶ *Cit. op.* 23, p. 35-36.

²⁷ NEKROŠIUS, Vytautas in *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003. I t., p. 37-39.

teorijos iškeltų principų dominavimo elementais.²⁸ Dėl socialinio civilinio proceso mokyklos įtakos liberalizmo idėjų gyvavimo metu atsiradę šalių lygiateisiškumo, rungimosi ir dispozityvumo principai suprantami jau kitaip, nei jiems susiformavus, pasikeitęs jų vertinimas, be to, nors ir suprantami panašiai, tačiau arbitražiniame ir civiliniame procesuose jie pasireiškia šiek tiek skirtingai, pvz., arbitražiniame procese rungtyniškumo principas pagal savo prasmę pasireiškia maksimaliau nei civiliniame procese. Operatyvumo principas arbitražiniame procese taip pat yra šiek tiek skirtingas, lyginant su civilinio proceso koncentruotumo principu, tačiau vis dėlto jis kildinamas būtent iš socialinės civilinio proceso mokyklos išplėto koncentruotumo principo. Apskritai, galima teigti, kad koncentruotumo principas (arba operatyvumo - arbitražiniame procese), iš esmės pakeitęs civilinį procesą bei požiūrį į jį, arbitražiniam procesui socialiai taip pat yra labai reikšmingas, nes dažniausiai (žinoma, galima būtų ginčytis, ar pagrįstai) operatyvumas įvardijamas kaip arbitražo privalumas civilinio proceso atžvilgiu, o tai įtakoja civilinio proceso teisės mokslo siekiamybę - arbitražinio proceso populiarumą.

---

²⁸ DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. I t.p. 67-68.

2. ARBITRAŽINIS PROCESAS KAIP ALTERNATYVI CIVILINIŲ GINČŲ SPRENDIMO FORMA

Teisė kreiptis į teismą teisminės gynybos yra viena iš konstitucinių kiekvieno Lietuvos žmogaus teisių, tačiau ji yra laikoma labai svarbia, absoliučia bei neginčijama ir didžiojoje dalyje užsienio valstybių, o jos pripažinimas yra tiek nacionalinis, tiek ir tarptautinis. Tokia teisė, įgyvendintina net ir tada kai šalys įsikūrusios skirtingose valstybėse, yra ne tik vienas iš svarbiausių žmogaus socialinio gyvenimo tam tikrą saugumą užtikrinančių elementų, bet ir faktorius, sudarantis sąlygas valstybinį teismą natūraliai laikyti pagrindine institucija, sprendžiančia civilinius ir kitokio pobūdžio ginčus bei konfliktus, ginančia bei atkuriančia pažeistas subjektines asmens teises. Nepaisant to, komercinio ginčo šalys neprivalo visais atvejais kreiptis į valstybinį teismą - jos turi teisę išspręsti konfliktą ir kitais joms priimtinais ginčų sprendimo būdais, dėl savo neteismo (nevalstybinio) pobūdžio teisinėje literatūroje dažniausiai vadinamais alternatyvomis bylinėjimuisi teisme.

Konkrečiai nurodyti visus egzistuojančius alternatyviuosius ginčų sprendimo būdus būtų pakankamai sudėtinga užduotis, kadangi jų įvairovė priklauso nuo konkrečių valstybių ar jų teritorijų, ginčų rūšių ar pobūdžio (be to, tai nėra nagrinėjamos temos užduotis), tačiau galima užtikrintai tvirtinti, kad tiek užsienio, tiek ir Lietuvos teisinėje literatūroje prie alternatyviųjų civilinių ginčų sprendimo būdų tradiciškai priskiriamas ir arbitražinis procesas, be viso to, kaip jau minėta ankstesniame šio darbo skyriuje, dažnai laikant jį svarbiausia alternatyva. Pavyzdžiui, G. K. Dmitrijeva knygoje „Tarptautinis komercinis arbitražas“ nurodo, jog arbitražinis procesas, kaip komercinių ginčų nagrinėjimo mechanizmas, nėra valstybinės teismų sistemos elementas, todėl laikytinas artima valstybiniam teismui alternatyva, o ne savarankišku institutu,²⁹ o J. Collier ir V. Lowe apibūdindami tarptautinį arbitražą, knygoje „Ginčų sprendimas tarptautinėje teisėje: institucijos ir procedūros“ netiesiogiai patvirtina arbitražinio proceso priskirtinumą alternatyviesiems neteisminiems ginčų sprendimo būdams nurodydami, kad arbitražinio proceso metu teisiniu sprendimu, priimtu vieno arbitro ar kelių arbitrų ir vyriausiojo arbitro, arba tribunolo, kitokio nei Tarptautinis Teisingumo Teismas ar kitas nuolatinis teismas, išsprendžiamas nesutarimas tarp valstybių ar tarp valstybės ir nevalstybinio vieneto.³⁰ Lietuvos kontekste galima paminėti G. Domino ir V. Mikelėno

²⁹ ДМИТРИЕВА, Галина Кириловна. *Международный коммерческий арбитраж: учебно-практическое пособие*. Москва: Проспект, 1997, p. 20.

³⁰ COLLIER, J.; LOWE, V. *Ginčų sprendimas tarptautinėje teisėje: institucijos ir procedūros*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 65.

knygoje „Tarptautinis komercinis arbitražas“, išdėstyta pozicija, kad teisėti ginčo sprendimo būdai, kai šalys išsprendžia ginčą nesikreipdamos į valstybės teismą, vadinami alternatyviaisiais ginčų sprendimo metodais, kuriems tradiciškai priskiriamas ir arbitražas,³¹ taip pat J. Šato pateikiamą teiginį, kad arbitražinis ginčų sprendimo būdas yra toks, kai, kaip alternatyva valstybiniam teismams, ginčui spręsti pasitelkiama ne valstybinė institucija, o ginčo šalių pasirinktas tretysis asmuo ar asmenys,³² paminėtini ir vadovėlio „Civilinio proceso teisė“ 1-ojoje dalyje įvardinti alternatyvieji ginčų sprendimo būdai, kur be šalių derybų, tarpininkavimo, taikinimo procedūros, ginčo sprendimo, dalyvaujant ekspertui ar šalių advokatams, nurodomas ir arbitražas, kaip pagrindinė, svarbiausia bei labiausiai pasaulyje paplitusi alternatyva ginčų sprendimui valstybiniuose teismuose.³³ Negalima pamiršti ir bene aktualiausiame nagrinėjamai temai Lietuvos teisės akte - Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatyme, pateiktos arbitražo sąvokos, kurioje nors ir konkrečiai neįvardijama, jog arbitražinis procesas yra alternatyva valstybiniam teismui civiliniam procesui, tačiau iš jos formuluotės, kur paaiškinama, kad arbitražas – tai ginčų sprendimo būdas, kai fiziniai ar juridiniai asmenys, remdamiesi savo susitarimu, tarpusavio ginčui spręsti kreipiasi ar įsipareigoja kreiptis ne į valstybės teismą, o į jų susitarimu pasirinktą arba įstatymo nustatyta tvarka paskirtą trečiąjį asmenį ar asmenis,³⁴ aiškiai matyti, kad įstatymų leidėjas šį ginčų sprendimo būdą, minėdamas šalia valstybinės teisminės ginčų sprendimo galimybės, traktuoja būtent taip.

Kalbant apie arbitražinį procesą, kaip apie alternatyvią civilinių ginčų sprendimo formą, paminėtina, kad „alternatyvos“ sąvoka, reiškianti galimybę arba būtinybę pasirinkti vieną iš variantų, nusako esminį arbitražinio ir civilinio (valstybinio) procesų santykio aspektą: komercinio ginčo šalys turi galimybę pasirinkti tik vieną iš aptariamųjų alternatyvų, t.y. valstybinio teismo arba (abipusiu susitarimu) arbitražo jurisdikciją, tačiau negali pasirinkti šių abiejų ginčo sprendimo būdų vienu metu. Kitaip tariant, komercinės-ūkinės veiklos subjektams nesudarius arbitražinio susitarimo, kilus ginčui preziumuojama, kad jis priklauso valstybinio teismo kompetencijai ir turi būti nagrinėjamas civilinio proceso tvarka, o sudarius galiojantį arbitražinį susitarimą dėl esamų ar galimų ginčų sprendimo arbitražu, civilinis (valstybinis) procesas, kaip ginčo sprendimo galimybė, yra eliminuojamas. Žinoma, to, kad sudarius galiojantį arbitražinį susitarimą, procesas valstybiniame teisme tampa negalimas, nereikia suprasti kaip teismo vaidmens visiško nebuvimo nagrinėjant arbitražu konkretų komercinį ginčą. Priešingai,

³¹ DOMINAS, G.; MIKELĖNAS, V. *Tarptautinis komercinis arbitražas*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 14.

³² ŠATAS, Juozas. *Arbitražas tarptautinėje komercijoje*. Kaunas: Technologija, 1998, p. 6, 15.

³³ MIKELĖNAS, Valentinas in *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003. I t., p. 56-58.

³⁴ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1996, Nr. 39-961), 2 str.

tinkama valstybinio teismo pagalba arbitražo teismui ir ginčo šalims (pvz. taikant laikinasias apsaugos priemones ar renkant įrodymus) laikytina itin svarbiu faktoriumi, daugiau ar mažiau įtakojančiu arbitražinio proceso veiksmingumą.³⁵

Tai, kad arbitražinis procesas laikomas alternatyva civiliniam (valstybiniam) procesui, nereiškia, jog šią alternatyvą galima suprasti kaip absoliučią, t.y. taikytiną visų civilinių ginčų atžvilgiu. Kadangi arbitražinis procesas, skirtingai nei valstybinis, yra konfidencialus, o šio proceso metu priimti sprendimai laikytini lygiaverčiais valstybinių teismų sprendimams ir užtikrintini prievartos galimybe, įvairios valstybės, atsižvelgdamos į visuomenės interesus ir siekdamos išlaikyti tam tikrą teisingumo balansą, teisinius santykius, nepriskiriamus civilinių teisinių santykių grupei, pavyzdžiui santykius, siejamus su baudžiamaisiais žmogaus teisių pažeidimais ar valstybine valdžia, ir tam tikrus civilinius teisinius santykius, pavyzdžiui, šeimos santykius, kuriuose dviejų šalių konfliktas neišvengiamai paliečia ir trečiųjų šalių (vaikų), interesus, t.y. bylas, kuriose itin reikšmingas teisingumo vykdymas (jis nėra pagrindinis arbitražinio proceso tikslas, nes jo metu siekiama ne nustatyti tiesą, o atrasti ginčo šalims priimtinausią sprendimą), pasilieka išimtinai savo jurisdikcijai. Todėl arbitražinio proceso kaip alternatyvos pasirinkimas nėra galimas visais civilinių ir kitokių teisinių santykių atvejais ir, pavyzdžiui, Lietuvoje, atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo 11-ąjį straipsnį, turi tam tikrų apribojimų: arbitražui negalima perduoti ginčų, kylančių iš konstitucinių, darbo, šeimos, administracinių teisinių santykių, ginčų susijusių su konkurencija, patentais, prekių ir paslaugų ženklais, bankrotu, ginčų, kylančių iš vartojimo sutarčių, taip pat ginčų, kai viena iš šalių yra valstybės ar savivaldybės įmonė, įstaiga ar organizacija, išskyrus Lietuvos banką, jeigu tokiam susitarimui nebuvo gautas išankstinis šios valstybės ar savivaldybės įmonės, įstaigos ar organizacijos steigėjo sutikimas.³⁶ Visi iš šių įstatyme paminėtų teisinių santykių kylantys ginčai yra nearbitruotini, todėl gali būti sprendžiami tik valstybine teismine tvarka, taigi arbitražinis procesas, kaip alternatyvusis komercinių ginčų sprendimo būdas, nors ir gali būti taikomas bet kokiais ekonominio bendravimo formai tiek nacionaliniame, tiek ir tarptautiniame kontekste (komerciniai-ūkiniai santykiai, kalbant apie galimybes spręsti ginčą arbitražo būdu, suprantami pačia plačiausia prasme, jie iš esmės sutapatinami su bet kokiais ūkiniais santykiais, kitaip tariant - su bet kokia komercine veikla, kuria siekiama

---

³⁵ MIKELĖNAS, Valentinas. Arbitražo proceso klausimai remiantis Lietuvos teismų praktika. *Justitia*, 2006, nr. 2, p. 20.

³⁶ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1996, Nr. 39-961), 11 str.

pelno), tačiau tik su tam tikromis išlygomis, t.y. tik tuomet, kai konkrečių teisinių santykių problemas spręsti arbitraže įstatymiškai leidžiama.³⁷

Nepaisant to, kad ginčo sprendimą arbitražiniu procesu dėl tam tikrų apribojimų galima pasirinkti ne visais atvejais, vis dėlto jo, kaip alternatyvos procesui valstybiniame teisme, įvardinimas laikytinas tam tikru komercinių santykių šalių pasirinkimo laisvės užtikrinimo, sprendžiant kilusius ginčus, pasireiškimu. Kadangi, kaip minėta, ilgos civilinio proceso teisės mokslo studijos tiek užsienio šalyse, tiek ir Lietuvoje parodė, jog labiausiai patikimi, panašūs bei tam tikrais aspektais susiję yra civilinis (valstybinis) ir arbitražinis procesai, iš kurių kiekvienas dėl savo specifikos gali būti komercinio ginčo šalims daugiau arba mažiau priimtinas, todėl jos, nors ir su tam tikromis įstatymų numatytomis išimtimis, turi galimybę pasirinkti tokį kilusios problemos sprendimo būdą, kuris jas labiausiai tenkintų. Taip ši alternatyva savotiškai nulemia mažesnę valstybės įtaką komercinio ginčo šalių valiai, tačiau tuo pačiu, teisinio reguliavimo pagalba, įtvirtinamas ir tam tikras abiejų ginčų sprendimo būdų lygiavertiškumas ir sąsajos: priimti sprendimai turi vienodą teisinę galią, todėl valstybiniai teismai negali nagrinėti bylų, kuriose įsiteisėjęs arbitražo sprendimas dėl ginčo tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu; sprendimų vykdymas užtikrinamas valstybės prievartos priemonėmis; arbitražas pats arba padedant valstybiniam teismui turi laikinųjų apsaugos priemonių taikymo galimybes; valstybinis teismas arbitražo prašymu privalo padėti rinkti įrodymus; tam tikromis sąlygomis arbitražinio teismo sprendimas gali būti apskūstas Lietuvos apeliaciniam teismui ir panaikintas ir kt.

Arbitražinis procesas, lyginant su kitais alternatyviaisiais civilinių ginčų sprendimo būdais, yra pakankamai plačiai, išsamiai ir įvairiapusiškai išanalizuotas, tačiau, kalbant apie esminius šio proceso požymius (bruožus), pasakytina, kad tai vienas iš tų arbitražinio proceso klausimų, dėl kurių vieninga nuomonė dar nėra suformuota, o įvairių autorių pateikiami požymių sąrašai daugiau ar mažiau skiriasi. Vienas iš paminėtų arbitražinio proceso požymių sąrašų yra suformuotas ir pateikiamas „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentare“, kur arbitražinis procesas apibūdinamas nurodant devynis jo bruožus:

1. galimybė pasirinkti arbitražo rūšį (institucinį arba *ad hoc*), o pasirinkus institucinį arbitražą - pasirinkti konkrečią arbitražo instituciją;
2. galimybė pasirinkti ginčo sprendimui taikytiną teisę;
3. galimybė pasirinkti arbitražą;
4. galimybė pasirinkti arbitražo vietą ir laiką, proceso kalbą;

---

³⁷ DOMINAS, G.; MIKELĖNAS, V. *Tarptautinis komercinis arbitražas*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 23-27.

5. kompetencijos privalumai, nes ginčus be teisininkų gali nagrinėti ir tam tikros verslo srities atstovai;
6. ginčo sprendimo operatyvumas ir ekonomiškumas dėl paprastesnių negu teisme procedūrų ir mažesnių negu teisme bylinėjimosi išlaidų;
7. arbitražo sprendimų neskundžiamumas, nes teismų kišimosi galimybė gana ribota;
8. konfidencialumas, kuris yra labai svarbus siekiant išsaugoti komercines paslaptis;
9. arbitražo sprendimų vykdymo užtikrinimas, remiantis 1958 m. Niujorko konvencija dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo.³⁸

Pateiktasis sąrašas iš pirmo žvilgsnio sudaro gana aiškų vaizdą apie arbitražą apskritai ir, nors tiesiogiai neužsimenama apie arbitražo esmę - šalių susitarimą, tačiau šis aspektas išplaukia iš dalies nurodomų bruožų, kurie paaiškina, dėl ko šalys gali susitarti, pasirinkdamos tokį ginčų sprendimo būdą. Vis dėlto toks bruožų sąrašas teisine prasme atrodo šiek tiek nenuoseklus, nes kriterijus, pagal kurį jis sudarytas, yra neaiškus. Galima net teigti, kad tokių kriterijų yra keletas: nuo bruožų, atskleidžiančių arbitražinį procesą, kaip susitarimą, grupės pereinama prie kategorijų, kurios savo esme laikytinos arbitražinio proceso principais (pavyzdžiui, ginčų sprendimo operatyvumas ir ekonomiškumas), dėl kurių veikimo praktikoje, kaip matysime tolesnėse šio darbo dalyse, yra įvairių nuomonių ir diskusijų. Be to, pastebėtina, kad aukštesnės arbitražų kompetencijos, kaip vieno iš arbitražinio proceso požymių, įvardinimas, yra pakankamai rizikingas, nes teisinėje literatūroje kompetencija, paprastai laikoma sąlyginiu, t.y. ginčytinu, privalumu prieš civilinį procesą valstybiniame teisme, todėl sunku įvertinti, ar aukštesnė kompetencija visada yra arbitražinio proceso požymis.

Užsienio teisės kontekste, nagrinėjant arbitražinio proceso požymių problematiką, nurodytinas komercinio arbitražo teisės specialistų M. J. Mustill ir S. C. Boyd suformuotas požymių sąrašas, padedantis atskirti, kada procesas yra arbitražinis. Šie požymiai suskirstyti į būtinus ir fakultatyvinius bei iš esmės susiję su vienu esminiu prigimtinu arbitražinio proceso momentu - susitarimu (sutarties elementu), šiek tiek paliečiant priimto sprendimo privalomumo ginčo šalims aspektą:

1. Būtinieji arbitražo požymiai:

---

³⁸ LAUŽIKAS, Egidijus in *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Justitia, 2004. I t., p. 116.

- 1.1. susitarimas, pagal kurį vykdomas ar turi būti vykdomas procesas, turi numatyti, kad kolegija, vedanti procesą, priims šalims privalomą sprendimą;
  - 1.2. procesinio susitarimo šalys, proceso šalys, šalys, kurių ginčas sprendžiamas, ir šalys, kurioms privalomas kolegijos priimtas sprendimas, turi būti tos pačios;
  - 1.3. kolegijos įgaliojimai vesti procesą ir priimti šalims privalomą sprendimą turi kilti iš šalių susitarimo;
  - 1.4. kolegijos narius turi pasirinkti šalys arba jie turi būti paskirti remiantis procedūra, dėl kurios šalys susitarė;
  - 1.5. susitarime turi būti numatyta ar bent numanoma, kad kolegija spręs ginčą bešališkai ir abiejų šalių atžvilgiu turės vienodą pareigą būti sąžininga;
  - 1.6. šalių susitarimas perduoti spręsti ginčus tokiai kolegijai turi būti galiojantis;
  - 1.7. kolegija turi priimti sprendimą dėl ginčo, kuris turi būti apibrėžtas tuo metu, kai ji paskirta.
2. Fakultatyviniai požymiai:
    - 2.1. procesiniu susitarimu turi būti numatoma ar numanoma, kad kolegija gaus įrodymus arba šalims bent bus suteikta galimybė juos pateikti;
    - 2.2. susitarimu turi būti bent numanoma, kad procesas bus būtent arbitražinis;
    - 2.3. pasirinktos kolegijos ar jos pasirinkimo metodo identiškumas turi rodyti šalių ketinimą, kad procesas būtų būtent arbitražinis;
    - 2.4. susitarimu turi būti numanoma, kad kolegija taikys materialinės teisės, o ne kitokio pobūdžio normas.³⁹

Bene tiksliausiai charakterizuojantį arbitražinį procesą požymių sąrašą, manytina, pateikia tarptautinio komercinio arbitražo specialistai A. Redfern ir M. Hunter. Nors šie autoriai nurodo tik tris požymius, jie yra pagal savo prasmę laikytini esmingiausiais, nes apima svarbiausius arbitražinį procesą apibūdinančius momentus, t.y. sutartinį elementą, esminį ginčo išsprendimą ir priimto sprendimo privalomumo aspektą, taigi, nors ir trumpai, bet labai tiksliai, nusako, kas iš esmės būdinga arbitražiniam procesui:

1. arbitražiniu susitarimu šalys būtinai turi būti susitarusios perduoti savo ginčą spręsti arbitražui;
2. arbitražas priima sprendimą dėl ginčo esmės, bet ne kitokio pobūdžio dokumentą;

---

³⁹ DOMINAS, G.; MIKELĖNAS, V. *Tarptautinis komercinis arbitražas*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 19-22.

3. arbitražo sprendimas, nors kylantis iš privataus susitarimo, sukelia svarbius viešus teisinius padarinius ir gali būti pripažintas ir įvykdytas teismine tvarka.⁴⁰

Atsižvelgiant į tai, kad arbitražiniam procesui kaip alternatyviajai civilinių ginčų sprendimo formai yra būdinga įvairovė (priklausomai nuo ginčo šalių susitarimo turinio, šio ginčo nagrinėjimas gali vykti labai skirtingai), pažymėtina, kad išvardintieji požymių sąrašai daugiau skirti apibūdinti arbitražinį procesą apskritai, todėl juose daugiau ar mažiau pateikta esmė, bet neatspindimi tam tikri specifiniai aspektai, būdingi atskiroms šios nagrinėjamos alternatyviosios civilinių ginčų formos rūšims. Šiuo metu plačiausiai paplitęs ir tradiciškiausiai įvairių autorių teisinėje literatūroje minimas dvejetainis arbitražinio proceso klasifikavimas: pagal kompetenciją ir jurisdikcijos teritorinę erdvę arbitražinis procesas skirstomas į nacionalinį ir tarptautinį, o pagal organizavimo formą, - į institucinį (arba nuolatinį) ir *ad hoc* (arba vienkartinį).⁴¹

Nacionaliniu arbitražiniu procesu (tiek instituciniu, tiek ir *ad hoc*), kuris organizuojamas vadovaujantis konkrečios šalies įstatymais, sprendžiami šalies viduje kilę ūkiniai-komerciniai ginčai.⁴² Pagal Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymą tokiais ginčais laikytinos tik situacijos, neturinčios tarptautinio komercinio arbitražo požymių.⁴³ Apibūdinant tarptautinį arbitražą ir kartu aiškiau atskleidžiant nacionalinio arbitražo turinį, paminėtini tarptautinio arbitražo kriterijai, pateikti plačiai prieinamame šaltinyje - *UNCITRAL* pavyzdiniame įstatyme⁴⁴, kuriuo pasiremiant, jie inkorporuoti ir į Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymą, nurodantį, jog arbitražinis procesas laikomas tarptautiniu tais atvejais, kai:

1. ginčo šalių komercinės įmonės, sudarant arbitražinį susitarimą, buvo skirtingose valstybėse;
2. arbitražo vieta, jeigu ji nurodyta arbitražiniame susitarime ar aptarta koku nors kitu jį atitinkančiu būdu, yra už valstybės, kurioje šalys turi savo komercinių įmonių, ribų;
3. vieta, kurioje turi būti įvykdyta didelė dalis prievolių, kylančių iš šalių komercinių santykių, yra už valstybės, kurioje šalys turi savo komercinių įmonių, ribų;

---

⁴⁰ DOMINAS, G.; MIKELĖNAS, V. *Tarptautinis komercinis arbitražas*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 19-22.

⁴¹ Čia nepateikiama nuoroda į konkretų autorių, straipsnį ar leidinį, nes bene visoje teisinėje literatūroje, kurioje nagrinėjami su arbitražu susiję klausimai, tradiciškai pateikiamas nurodytasis klasifikavimas.

⁴² ŠATAS, Juozas. *Arbitražas tarptautinėje komercijoje*. Kaunas: Technologija, 1998, p. 9.

⁴³ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1996, Nr. 39-961), 2 str.

⁴⁴ *Cit. op.* 40, p. 26-27.

4. vieta, labiausiai susijusi su ginčo dalyku, yra už valstybės, kurioje šalys turi savo komercinių įmonių, ribų;
5. šalys susitarė, kad arbitražinio susitarimo dalykas yra susijęs daugiau nei su viena valstybe;
6. viena ar abi ginčo šalys yra Lietuvos ūkio subjektai, į kuriuos investuotas užsienio kapitalas.⁴⁵

Šių kriterijų įstatyminis įvardinimas, pasirėmus *UNCITRAL* pavyzdinio įstatymo nuostatomis, Lietuvos teisėje atskiria nacionalinio ir tarptautinio arbitražinių procesų ribas, t.y. esant bet kuriam iš nurodytųjų kriterijų, arbitražinis procesas jau laikomas ne nacionaliniu, o tarptautiniu. Taip pat šie kriterijai parodo, jog nepaisant to, kad labiausiai paplitęs tarptautinio arbitražinio proceso atvejis, kai ginčo subjektai tiesiog priklauso skirtingoms valstybėms, nacionalinio komercinio arbitražo suvokimas jokių būdų negali būti sietinas tik su šalių nacionaline priklausomybe, kas labiau būdinga civilinio proceso teisei.⁴⁶ Tai reiškia, kad arbitražinis procesas gali būti laikomas tarptautiniu net ir tais atvejais, kai ginčo šalių nacionalinė priklausomybė nėra skirtinga. Šis momentas yra vienas iš skirtumų, lyginant arbitražinį ir civilinį procesus, kadangi tarptautinis elementas abiejų šių procesų atvejais, pasireiškia skirtingai: civilinio proceso tarptautinumą sąlygoja nacionalinė asmens priklausomybė arba kitokie asmens saitai su konkrečia valstybe (pavyzdžiui, nuolatinė gyvenamoji vieta, turto buvimo vieta ir pan.), o arbitražiniam procesui reikšmę turi tiesiog tam tikras užsienio elementas (pavyzdžiui, ginčo šalių susitarimas, kad arbitražinis procesas vyks konkrečioje užsienio valstybėje vadovaujantis tos valstybės teise).

Kadangi tiek nacionalinis, tiek ir tarptautinis arbitražinis procesai, atsižvelgiant į jų organizavimo formą, gali būti skirstomi į institucinį ir *ad hoc*, komercinio sandorio šalys, įformindamos arbitražinį susitarimą, turi ne tik numatyti galimai tarp jų kiliančių ginčų sprendimą arbitražu, bet ir tiksliai nurodyti, kam bus perduodami spęsti tokie ginčai, t.y. jų susitarimas pagal savo esmę gali būti dvejopas: šalys gali sutarti, kad iškilus ginčui, jo sprendimas bus organizuojamas pagal konkrečios nuolatinės arbitražo institucijos iš anksto sukurtas taisykles (institucinis arbitražinis procesas) arba jos pačios savarankiškai paskirs nepriklausomus fizinius asmenis, nesusisaisčiusius su tokios rūšies institucijomis (*ad hoc* arbitražinis procesas).

---

⁴⁵ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1996, Nr. 39-961), 4 str.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340), 783-791 str.

Institucinis arbitražinis procesas yra toks, kai šalių susitarimu nuolat veikiantis nevalstybinis specialios paskirties visuomeninis juridinis asmuo - nuolatinė arbitražo institucija, konkrečios šalies įsteigta nacionalinių įstatymų bei tarptautinių konvencijų pagrindu, pagal šios arbitražo institucijos parengtas taisykles organizuoja, prižiūri ir aptarnauja ginčo sprendimą bei vykdo kitus šalių suteiktus įgaliojimus. Taigi institucinis arbitražas - tai proceso tipas, vienas iš arbitražinio proceso būdų, kurio metu nuolatinė arbitražo institucija atlieka tam tikras funkcijas, užtikrindama sklandų institucinio arbitražo procesą. Pavyzdžiui, Vilniaus komercinio arbitražo teismas, remdamasis savo Arbitražo procedūros reglamentu, suformuoja arba padeda šalims suformuoti arbitražinį teismą, nustato ginčo nagrinėjimo procesinius reikalavimus, sprendimų priėmimo tvarką ir kt.⁴⁷ Pažymėtina, jog tokioms nuolatinėms arbitražo institucijoms, kaip paminėtas Vilniaus komercinio arbitražo teismas, draudžiama spręsti ginčus arbitražu ar daryti kokią nors įtaką ginčo nagrinėjimui, arbitražo eigai, arbitražiniam teismui ar arbitrams,⁴⁸ nes pagrindinis nuolatinų arbitražinių institucijų tikslas - organizuoti, administruoti arbitražinį procesą, taigi institucinis arbitražas ir nuolatinė arbitražo institucija nėra tapačios teisinės kategorijos. Apskritai, institucinį arbitražinį procesą apibūdina du aspektai: proceso administravimas ir ginčo arbitravimas,⁴⁹ reiškiantys, kad procesą organizuoja, administruoja ir prižiūri ginčo šalių pasirinkta nuolatinė arbitražo institucija, o ginčą sprendžia su tos institucijos pagalba suformuotas vienkartinis arbitražinis teismas, kurio įgaliojimai baigiasi iš esmės išnagrinėjus bylą. Institucinis arbitražinis procesas patogus tuo, kad nuolatinės arbitražo institucijos struktūra ir sukaupta patirtis sąlygoja sklandų bei greitą ginčo išsprendimą, išlaisvina šalis nuo daugybės organizacinių bei procesinių galvosūkių, taigi padeda išvengti netikėtumų ir vilkinimo, su kuo itin dažnai tenka susidurti šalims, pasirinkusioms arbitražą *ad hoc*.

Pradedant nagrinėti *ad hoc* arbitražinį procesą, iš karto būtina paminėti kritikuotiną Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatyme pateiktą šio proceso sampratą, kur nurodoma, kad *ad hoc* arbitražas yra toks, kai šalių susitarimu ginčo sprendimo procedūros neorganizuoja nuolatinė arbitražo institucija.⁵⁰ Ši sąvoka vertintina kritiškai dėl keleto priežasčių. Pirmiausia, ji yra neinformatyvi, t.y. visiškai nenusakanti, kas yra *ad hoc* arbitražas, o veikiau jau nurodanti, kas jis nėra. Kita vertus - pakankamai klaidinanti, nes negalima manyti, kad toks sąvokos pateikimas įstatyme gali būti

---

⁴⁷ Vilniaus komercinio arbitražo teismas. *Vilniaus komercinio arbitražo teismo Arbitražo procedūros reglamentas*. Prieiga per internetą: <http://www.arbitrazas.lt/index.php?handler=lt.ar.reglamentas>.

⁴⁸ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1996, Nr. 39-961), 3 str.

⁴⁹ ŠATAS, Juozas. *Arbitražas tarptautinėje komercijoje*. Kaunas: Technologija, 1998, p. 9.

⁵⁰ *Cit. op.* 48, 2 str.

priimtinas, kadangi konkretus asmuo, nežinantis, koks apskritai gali būti arbitražas, iš tokios formuluotės vargu ar gali suprasti tikrą *ad hoc* arbitražo esmę, jo formavimo, organizavimo ir veikimo principus. Daug teisingiau ir aiškiau būtų apibūdinti *ad hoc* arbitražinį procesą kaip situaciją, kai šalys galimus arba esamus ginčus sutaria perduoti spręsti jų pačių suformuotam arbitražui, remdamosi savo pačių nustatytomis taisyklėmis, arbitrų paskyrimo procese, skirtingai nei institucinio arbitražinio proceso atveju, nedalyvaujant nuolatinėms arbitražo institucijoms ir nesinaudojant jų siūlomomis administracinėmis, organizacinėmis bei priežiūros paslaugomis.⁵¹ Tokia sąvoka atskleidžia, jog *ad hoc* arbitražui, nepadeda jokia nuolatinė arbitražo institucija, netaikomos šios institucijos parengtos arbitražo taisyklės, o arbitražo šalys pačios pasirenka joms tinkamą ir priimtinają arbitrą ar arbitrus, kas reiškia, kad natūraliai iškyla nemažai probleminių savarankiškai spręstinių klausimų, kuriuos institucinio arbitražo atveju veiksmingai gali išspręsti nuolatinė arbitražo institucija. Pamatinė ir esmingiausia problema, iš kurios kildinami įvairūs nesklandumai *ad hoc* arbitražinio proceso atveju, yra teisinių procedūrų nustatymas. Kaip minėta, institucinio arbitražinio proceso atveju, vadovaujantis jau sudarytomis nuolatinės arbitražo institucijos taisyklėmis, yra paprasčiau rasti išeitis konfliktinėse situacijose (pavyzdžiui, paskirti arbitrus, jei šalys jų dar nepaskyrė, nors turėjo galimybes tai padaryti), taigi išvengti proceso vilkinimo, kai tuo tarpu *ad hoc* atveju yra rizika, kad dėl neaptartų procedūrinių taisyklių gali susidaryti kliūtys, kartais - net neįveikiamos. Paprastai arbitražiniam procesui *ad hoc* teikiamas prioritetas prieš institucinį, siekiant maksimalaus šalių laisvės pasireiškimo, mažesnių išlaidų, didesnio proceso uždarumo, tačiau dėl jų kuruojančios institucijos nebuvimo procesas yra labai priklausomas nuo ginčo šalių bendradarbiavimo, neretai neįmanomo dėl priešiško šių šalių nusiteikimo viena kitos atžvilgiu. Dėl to itin svarbu, kad komerciniam ginčui spręsti pasirenkant *ad hoc* arbitražo formavimo būdą, dar iki konflikto atsiradimo momento būtų detalai aptarta daugybė klausimų nuo arbitrų kandidatūrų ir paskyrimo iki atlygio jiems mokėjimo ir įvairių procesinių terminų.

Paliečiant civilinio proceso valstybiniame teisme ir arbitražinio proceso sąsajų klausimą, pažymėtina, jog šių procesų panašumai, kaip jau buvo užsiminta anksčiau, labiau pastebimi, kalbant apie institucinį arbitražą: jo atveju, jei tik šalys taip susitaria, nuolatinės arbitražo institucijos, kaip ir valstybiniai teismai, vadovauja arbitražo procesams (žinoma, kiek tai leistina pagal šalių susitarimą), skiria arbitrus, jei šalys jų nepasirinko pačios (valstybiniuose teismuose byloms nagrinėti skiriami teisėjai), o nuolatinėms arbitražo institucijoms parengtos taisyklės (kaip ir civilinį procesą

---

⁵¹ DOMINAS, G.; MIKELĖNAS, V. *Tarptautinis komercinis arbitražas*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 46.

reglamentuojantys įstatymai) leidžia organizuočiau, operatyviau ir išvengiant įvairių nesusipratimų išspręsti komercinį ginčą. *Ad hoc* arbitražinis procesas jau yra šiek tiek kitoniškas ir savo esme labiau nutolęs nuo civilinio proceso valstybiniame teisme, nes čia svarbiausią vietą, kaip matyti, užima šalių, kurios savarankiškai sprendžia daugybę procesinių klausimų, laisvė. Apibendrinant tai, pastebėtina, jog arbitražinis procesas kaip alternatyvusis civilinių ginčų sprendimo būdas nėra vertintinas kaip visiškai kitoniška ginčų sprendimo galimybė nei civilinis procesas valstybiniame teisme, o tik kaip pakankamai efektyvi lanksti ginčo išsprendimo priemonė. Nors tarp šių procesų išvelgiama tam tikrų skirtumų, tarp jų pastebima ir sąsajų: arbitražinis procesas turi tiek teismo proceso, tiek ir sutartinio instituto bruožų (pastarieji labiausiai išreikšti ir detaliau aptariami tolesniame darbo skyriuje), tačiau faktiškai nėra nei viena, nei kita, o sudaro tam tikrą, artimą valstybiniam teismui civiliniam procesui, alternatyvą.

Pabaigai paminėtina, kad nepaisant plačiai taikomos arbitražinio proceso, kaip vieno iš alternatyviųjų ginčų sprendimo metodų, sampratos, nuolat vykstant teisinėms diskusijoms, tarp Europos teisininkų vis dažniau pasigirsta nuomonių ne tik pripažįstančių arbitražą artimu valstybiniam teismui ginčų sprendimo būdui, bet ir laikančių jį savarankišku ginčų sprendimo metodu arba teigiančių, jog jo negalima tapatinti su kitais alternatyviais ginčų sprendimo būdais, kadangi arbitražinis procesas (čia jau, žinoma, kalbama ne apie nacionalinį, o apie tarptautinį komercinį arbitražą) jau yra tapęs standartine ginčų sprendimo procedūra.⁵² Tokios nuomonės, žinoma, paplitusios tose valstybėse, kur arbitražinis ginčų sprendimas yra labai populiarus ir plačiai taikomas (pavyzdžiui, Didžiojoje Britanijoje), o kitur dažniausiai laikomasi tradicinės nuostatos priskirti arbitražinį procesą alternatyvoms, juolab, kad šis procesas (kaip jau buvo aptarta ankstesniame šio darbo skyriuje) siejasi su civiliniu procesu, yra vienas iš civilinio proceso teisės mokslo tyrimo objektų ir, manytina, yra pats tobuliausias ir labiausiai išplėtotas komercinių ginčų sprendimo būdas šalia civilinio proceso valstybiniame teisme, todėl šiuo metu pakankamai sunku pasakyti, ar arbitražinis procesas teisės doktrinoje ir toliau bus laikomas alternatyvia valstybiniam civiliniam procesui forma, ar jis bus pradėtas traktuoti kaip visiškai savarankiškas institutas.

---

⁵² Tokios arbitražinio proceso traktavimo tendencijos išsamiai apžvelgtos jau minėtame 2005 m. parengtame E. Zemlytės magistro darbe "Alternatyvūs ginčų sprendimo būdai".

2.1. ARBITRAŽINIO PROCESO PRIGIMTIS IR PAGRINDINIAI PRINCIPAI

Teisinei arbitražinio proceso prigimčiai nusakyti ir priskirti jį konkrečiai teisinių santykių grupei ilgą laiką buvo dedama nemažai pastangų, todėl per visą tyrimų laikotarpį susiformavo daug įvairiausių pažiūrų ir motyvų, kuriuos sugrupavus ir jais remiantis išplėtotos mokslinės teorijos. Vis dėlto vieninga nuomonė dėl teisinės arbitražinio proceso prigimties klausimo neatrasta ir ši problema tebėra tyrimų objektas.

Atskleidžiant arbitražinio proceso prigimtį, pirmiausia reikia nurodyti, kad arbitražinė ginčo sprendimo procedūra yra teisinė, t.y. ji nepažeidžia valstybių įstatymų ir tarptautinių teisės aktų,⁵³ o priešingai - pagal konkrečią susiklosčiusią situaciją neprieštaruoja ir atitinka juos. Nors arbitražo institutu ir siekiama išvengti tiesioginio valdžios kišimosi į privatų šalių ginčą, pažymėtina, kad nuolatinė arbitražo institucijų steigimas vis tiek yra paremtas nacionaline teise (pavyzdžiui, Lietuvoje nuolatinės arbitražo institucijos gali būti ir yra steigiamos, laikantis galiojančių Lietuvos teritorijoje teisės aktų reikalavimų)⁵⁴, o arbitražo proceso vyksmas neturi prieštarauti nacionalinei civilinei procesinei teisei, nes šio proceso metu priimtas sprendimas visada neišvengiamai susietas su kokia nors konkrečia valstybe. Tai sąlygoja situaciją, kai, nepaisant to, jog arbitražiniu būdu itin dažnai sprendžiami būtent tarptautiniai komerciniai ginčai, arbitražinis procesas pagal savo prigimtį yra laikomas daugiau nacionalinės teisės institutu, juolab, kad komerciniai ginčai tarp privačių nacionalinių ūkio subjektų priklauso nacionalinės teisės jurisdikcijai.⁵⁵ Taigi, nors ginčo šalys ir turi teisę nustatyti, kaip vyks arbitražinis procesas, vis dėlto jos savo susitarimu negali atsisakyti taikyti tam tikras imperatyvias nacionalinės teisės normas, nes, priešingu atveju, tai gresia arbitražinio teismo priimto sprendimo panaikinimu.

Pradedant plačiau nagrinėti pačią arbitražinio proceso prigimties esmę, apie kurią jau ne kartą buvo užsiminta, paminėtinas G. Domino ir V. Mikelėno knygoje „Tarptautinis komercinis arbitražas“ pateiktas JAV teismo teiginys, suformuluotas *Wauregan Mills Inc. v. Textile Workers Union of America* byloje, skelbiantis, kad arbitražinis procesas yra sutartinis institutas, kurio tikslas yra priimti ir laikytis pasirinktų asmenų sprendimo dėl kokio nors ginčijamo dalyko, užuot perdavus jį egzistuojantiems teismams, ir kurio paskirtis yra išvengti formalumų, vilkinimo, išlaidų ir nepagrįstų ginčų,

⁵³ DOMINAS, G.; MIKELĖNAS, V. *Tarptautinis komercinis arbitražas*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 16.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1996, Nr. 39-961), 3 str.

⁵⁵ ДМИТРИЕВА, Галина Кириловна. *Международный коммерческий арбитраж: учебно-практическое пособие*. Москва: Проспект, 1997, p. 17.

paprastai būdingų teismo procesui.⁵⁶ Šio teiginio tam tikri aspektai dar bus prisiminti vėliau, o dabar akcentuotina tai, kad paminėtos formuluotės turinyje atsispindi esminis arbitražinio proceso prigimties elementas -susitarimas. Galiojantis komercinio ginčo šalių susitarimas dėl to, kad jų ginčas būtų sprendžiamas ne valstybinio teismo, o arbitražo būdu, laikomas esminiu, nes suteikia pagrindą arbitražo jurisdikcijos atsiradimui, taigi - arbitražinio ginčo nagrinėjimo teisėtumui ir arbitražinio teismo galioms. Tai reiškia, kad arbitražinė procedūra taikytina tik tuomet, kai ginčo šalys sąmoningai su tuo sutinka, tiesiogiai dėl to susitaria, įsipareigoja laikytis visų reikiamų procedūrų bei pripažinti ir vykdyti arbitrų priimtą sprendimą, ir galima tik sprendžiant tuos konkrečius ginčus, kuriuos arbitražiniam teismui šalys patiki savo susitarimu.⁵⁷ Su sudarytu arbitražiniu susitarimu siejami bei iš jo kildinami ir kiti susitarimai: dėl arbitrų, jų skaičiaus ir įgaliojimų, ginčo nagrinėjimo tvarkos, vietos ir laiko, proceso kalbos, priimto sprendimo vykdymo ir kt.

Nesant galiojančio (neprieštaraujančio imperatyviosioms teisės normoms ir tinkami įforminto) ginčo šalių susitarimo, arbitražinis procesas negali net prasidėti, todėl atsižvelgiant į arbitražinio susitarimo reikšmę, jam, kaip ir kitokio pobūdžio sutartims, turi būti skiriamas didelis dėmesys, t.y. šalių susitarimas paprastai turi būti sudaromas raštu, arbitražo kompetenciją spręsti komercinį ginčą įforminant arbitražinėje išlygoje, įrašytoje į sutartį, arba sutartyje arbitražinės išlygos nenumačius, bylos priskirtinumą arbitražui įforminant atskiru susitarimu.⁵⁸ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas arbitražiniam susitarimui, kaip esminiam arbitražinio proceso elementui, skiria visą skyrių ir pateikia paaiškinimą, kad šalių sudarytoje sutartyje nuoroda į dokumentą, kuriame yra arbitražinė išlyga, taip pat laikoma arbitražiniu susitarimu, jei sutartis sudaryta rašytine forma, o ta nuoroda yra neatsiejama šios sutarties dalis. Taip pat šis teisės aktas nurodo atvejus, kai arbitražinis susitarimas laikomas sudarytu:

1. kai jis įformintas bendru šalių pasirašytu dokumentu;
2. kai jis sudarytas šalims apsikeičiant raštais, telegramomis, telefaksais ar kitais dokumentais, kuriuose fiksuojamas tokio susitarimo sudarymo faktas;
3. kai šalys apsikeičia ieškininiu pareiškimu ir atsiliepimu į ieškinį, kuriuose viena iš šalių tvirtina, o kita šalis neneigia, kad tarp jų sudarytas arbitražinis

---

⁵⁶ DOMINAS, G.; MIKELĖNAS, V. *Tarptautinis komercinis arbitražas*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 14-15.

⁵⁷ ŠATAS, Juozas. *Arbitražas tarptautinėje komercijoje*. Kaunas: Technologija, 1998, p. 7-8.

⁵⁸ LAUŽIKAS, Egidijus in *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Justitia, 2004. I t., p. 117.

susitarimas, arba yra kitokių rašytinių įrodymų, kad šalys yra sudariusios ar pripažįsta arbitražinį susitarimą.⁵⁹

Kaip matyti, arbitražinio susitarimo sudarymo galimybės įstatymo leidėjo nėra apribotos išimtinai tik tradiciškai suvokiama sutartimi (bendru šalių pasirašytu dokumentu): tinkamu tokio susitarimo įforminimu laikomas ir platus spektras įvairių rašytinių dokumentų, atspindinčių ginčo šalių valią dėl arbitražinio susitarimo.

Sutartinis arbitražinio proceso elementas šio ir civilinio proceso valstybiniame teisme santykio kontekste reikšmingas dėl tam tikrų teisinių pasekmių. Kaip numato Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 137 straipsnis, jei šalys yra sudariusios susitarimą perduoti ginčą spręsti arbitražui ir atsakovas prieštarauja ginčo nagrinėjimui teisme bei reikalauja laikytis arbitražinio susitarimo, teismas atsisako priimti ieškinį, o atsižvelgiant į to paties kodekso 296 straipsnio nuostatas, jei šalys tarpusavyje sudariusios susitarimą perduoti ginčą spręsti arbitražui, teismas palieka pareiškimą nenagrinėtą.⁶⁰ Taigi, sudariusios arbitražinį susitarimą, komercinio ginčo šalys išreiškia savo valią eliminuoti valstybinio teismo jurisdikciją, o vėliau šia valia valstybinis teismas ir vadovaujasi.

Tai, kad didžioji dalis arbitražinio proceso metu atliekamų veiksmų iš esmės yra įtakojami būtent šalių tarpusavio susitarimų, sukeliančių ir tam tikras teises pasekmes, atspindi sutartinio elemento šiame procese svarbą ir išskirtinumą bei patvirtina, jog arbitražinis procesas yra ne tik procesinis, bet ir sutartinis (materialinis), t.y. šalių valios išraiškos, institutas (galų gale paties arbitražinio proceso atsiradimo galimybę kiekvienu konkrečiu atveju sąlygoja būtent susitarimas). Šis esminis arbitražinio proceso prigimties aspektas, manytina, yra aiškus šio proceso atribojimo nuo civilinio proceso valstybiniame teisme veiksnys: valstybinis civilinis procesas, skirtingai nei arbitražinis, remiasi tikrai ne sutartinėmis nuostatomis. Čia, kaip svarbiausią momentą, galima išskirti tai, jog arbitražinis procesas, kaip jau ne kartą akcentuota, be visiško bet kurios iš ginčo šalių sutartinio sutikimo paprasčiausiai negali vykti. Civilinio proceso valstybiniame teisme atveju situacija yra priešinga, nes tai, ar viena iš šalių kreipsis į valstybinį teismą su tam tikru ieškiniu, ar nesikreips, nepriklauso nuo kitos šalies valios, kadangi kreipimasis į teisminę instituciją yra užtikrinamas ne susitarimais, o įtvirtinta konstitucine teise į teisminę gynybą. Žinoma, čia galima paminėti tokį sutarties elementą, kaip praktikoje pakankamai dažnai sutinkamą nuorodą, jog tarp šalių kilęs civilinis ginčas bus

---

⁵⁹ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1996, Nr. 39-961), 9 str.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340), 137, 296 str.

sprendžiamas kompetentingame šalies teisme, tačiau tokia nuoroda faktiškai vis dėlto nedaro šiam šalių susitarimui jokios esminės įtakos, nes teisė kreiptis į teismą ir taip įtvirtinta įstatymiškai, todėl ją pakeisti galima (žinoma, ne visais, o tik įstatymo neuždraustais atvejais) tik arbitražiniu susitarimu.

Kaip jau užsiminta, po ilgų mokslinių tyrimų ir ieškojimų, bandant atrasti teisinių padarinių, susijusių su arbitražiniu procesu, pagrindimą, susistemintus įvairias nuomones dėl šio proceso kilmės klausimo, buvo suformuotos keturios arbitražinio proceso prigimtį aiškinančios teorijos: sutartinė, jurisdikcinė, mišrioji ir autonominė.⁶¹

Sutartinė arbitražinio proceso prigimties teorija, nors ir pasižyminti tuo, jog jos šalininkai arbitrų sprendimą vienaip ar kitaip sieja su privačia sutartimi, yra nevienalytė, ją sudaro dvi atšakos: klasikinė sutartinė teorija ir šiuolaikinė sutartinė teorija. Klasikinės sutartinės teorijos esmė yra tai, kad arbitražo sprendimas laikomas privačiu susitarimu, sudarytu arbitrų, kaip sutarties šalių įgaliotinių. Kitaip tariant, arbitražo sprendimas traktuojamas kaip arbitražinio susitarimo padarinys, todėl šio sprendimo pobūdis yra grynai sutartinis, o arbitrų galios priimti sprendimą taip pat kildinamos iš arbitražinio susitarimo (taigi - iš šalių valios), todėl šie veikia kaip komercinio ginčo šalių įgaliotiniai, iš esmės savo sprendimu tik patvirtinantys tai, dėl ko šalys jau buvo susitarusios. Ši teorija taip pat skelbia, kad arbitrai nelaikytini teisėjais, nes nevykdo jokių valdžios funkcijų, todėl valstybės kišimasis į arbitražinį procesą visiškai atmetamas kaip nereikalingas.⁶² Tokie klasikinės sutartinės teorijos teiginiai kritikuotini dėl daugelio priežasčių. Arbitro laikymas tiesioginiu įgaliotiniu visiškai nesuderinamas su arbitražiniu procesu: įgaliotinis pagal privatinės teisės nuostatas turi teisę atlikti tik tuos veiksmus, kuriuos gali atlikti ir jo įgaliotojas, bei privalo vykdyti tai, ką įgaliotojas jam pavedė. Arbitražinio proceso atveju ginčo šalys negali pačios spręsti savo ginčo arbitražu, todėl arbitrai pagal šį požymį jau negali būti laikomi įgaliotiniais, be to, arbitrai, remdamiesi vienu iš svarbiausių arbitražinio proceso reikalavimų, privalo priimti bešališką sprendimą, o ne tokį, kokį nurodo priimti šalys. Svarbu ir tai, kad įgaliotinio įgaliojimai gali būti bet kada atšaukiami, o arbitro vienašališkai atšaukti galimybių nėra. Tai, jog, kaip skelbia klasikinė sutartinė teorija, arbitrai nėra teisėjai ir neišreiškia jokių valstybės galių, yra visiškai suprantama, tačiau lygiai taip pat akivaizdu, kad ignoruoti valstybės reikšmę arbitražiniam procesui yra daugiau nei neteisinga, nes valstybinis įstatyminis arbitražinio proceso palaikymas ir tam tikras tikslingas valstybės įsikišimas į arbitražinį procesą ne tik reikalingas, bet ir labai svarbus, atliekant tam tikras funkcijas, kurioms reikalingi valdingi

⁶¹ DOMINAS, G.; MIKELĖNAS, V. *Tarptautinis komercinis arbitražas*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 29.

⁶² *Ibid.* 61, p. 29-30.

įgaliojimai, nesuteikti arbitrams (pavyzdžiui, prievartine tvarka taikant laikinasias apsaugos priemones arba renkant būtinus ginčo nagrinėjimui įrodymus).

Kita sutartinės arbitražinio proceso prigimties teorijos atšaka - šiuolaikinė sutartinė teorija, skirtingai nei klasikinė, atmetė arbitrų, kaip ginčo šalių įgaliotinių sampratą, tačiau arbitražinį procesą priskyrė teisinių sutartinių santykių grupei, priklausančiai labiau materialinei nei procesinei teisei. Tai reiškia, kad arbitrai šios teorijos laikomi privačiais asmenimis, kurių įgaliojimai kildinami iš arbitražinio susitarimo, ginčo sprendimo procedūra siejama su šalių sutartiniais santykiais, arbitražo sprendimas pripažįstamas tiesiogine sutartinių santykių pasekme (privačiu aktu), kitaip tariant - arbitražinis procesas laikomas sutartinių santykių kompleksu.⁶³ Šios teorijos pagrindas yra jau anksčiau aptartas sutartinis elementas, iš esmės, kaip minėta, labai svarbus arbitražiniam procesui, tačiau šiuo atveju pernelyg sureikšmintas, ignoruojant ginčo išsprendimo, dėl kurio apskritai ir reikalingas arbitražinis procesas, klausimą. Taigi teorija kritikuotina dėl aiškiai išreikšto akcento į materialiąją sutartinę teisę ir neatskleistos procesinės teisės sferos (juk arbitražinis procesas nėra vien materialinės teisės institutas, o tradiciškiausiai traktuotinas kaip materialinis-procesinis, t.y. mišrus, teisės institutas).

Priešinga sutartinei teorijai galima pagrįstai laikyti jurisdikcinę arbitražinio proceso prigimties teoriją, kuri, kaip ir sutartinė, yra nevienalytė ir turinti keletą atšakų, tačiau apskritai nelaikanti arbitražinio proceso sutartiniu institutu, o siejanti jį su teisiniu organu. Viena iš jurisdikcinės teorijos atšakų - jurisdikcinė teismo sprendimo teorija - pripažįsta arbitražo sprendimą kaip tam tikrą arbitražinio susitarimo padarinį, tačiau laiko šį sprendimą ne susitarimu, o savotišku teisingumo vykdymu, t.y. jurisdikciniu aktu (teismo sprendimu), nes arbitras privalo bešališkai išspręsti šalių ginčą, kaip ir valstybinio teismo teisėjas.⁶⁴ Ši teorija, nors savo esme ir neatrodo klaidinga, šiuolaikinės arbitražinio proceso sampratos kontekste nėra itin priimtina, nes doktrina jau beveik kaip neginčijamą nuostatą pateikia vieną iš arbitražinio proceso siekiamybių - kuo operatyviau atstatyti tarp ginčo šalių taiką. Pažymėtina, kad ši siekiamybė neįvardijama, kaip teisingumo vykdymas (kas tradiciškai laikoma prioritetine valstybės teismų teise), o, priešingai, apibūdinama, kaip galimybė išspręsti ginčą priimtinausiu šalims būdu. Tai reiškia, kad arbitražinį sprendimą laikyti tiek sutartimi, tiek ir valdingu teismo sprendimu, yra šiek tiek klaidinga, nes iš esmės, manytina, toks sprendimas yra ir vieno, ir kito mišinys, neturintis savyje išgrynintų tik sutarties ar tik teismo sprendimo požymių.

---

⁶³ DOMINAS, G.; MIKELĖNAS, V. *Tarptautinis komercinis arbitražas*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 29-32.

⁶⁴ *Ibid.* 63, p. 33.

Jurisdikcinė deleguotų įgaliojimų teorija arbitrų galių šaltiniu pripažįsta ne ginčo šalis, o valstybę, kurioje arbitrai vykdo savo funkcijas, ir tai laiko būtinu arbitrų pareigos teisti elementu. Tiksliau tariant, ši teorija neneigia arbitražinio susitarimo, kaip būtinos arbitražinio proceso sąlygos, tačiau, kita vertus, nurodo, jog valstybė arbitražui deleguoja dalį savo išimtinių teisių ir funkcijų, suteikdama privatiems asmenims, t.y. arbitrams, įgaliojimus vykdyti teisingumą, taigi - atlikti viešąsias funkcijas, todėl po šių įgaliojimų suteikimo arbitrų neriboja arbitražinis susitarimas, procesas vyksta savarankiškai, o arbitražo sprendimas turi atitikti nacionalinius įstatymus.⁶⁵ Tokia teorija vertintina kritiškai pirmiausia dėl pačios savo esmės - valstybės įgaliojimų delegavimo. Teisingumo vykdymas, kaip jau buvo užsiminta aptariant jurisdikcinę teismo sprendimo teoriją, yra išimtinė, todėl niekam, įskaitant ir arbitrus, nedeleguotina valstybės teisė. Be to, neteisinga būtų tvirtinti, jog po įgaliojimų arbitrams suteikimo, arbitražinis susitarimas jau tampa nesvarbus ir procesas įgauna savarankiškumą, nes šalių susitarimas laikytinas esminiu arbitražo momentu ir proceso metu nepraranda savo reikšmės, o priešingai - yra įgyvendinamas.

Dar viena jurisdikcinės teorijos atšaka, labai artima deleguotų įgaliojimų teorijai, - jurisdikcinė nacionalinės teisės teorija, grindžiama tuo, kad arbitražui įgaliojimus teisti suteikia valstybės, kurioje vyksta arbitražinis procesas, nacionalinė teisė. Tai reiškia, kad bet koki arbitražinį procesą reguliuoja valstybės, kurioje jis vyksta, įstatymai, todėl arbitražo sprendimas ar bet koks kitoks aktas, prieštaraujantis arbitražinio proceso vietos valstybės įstatymams, laikomas niekiniu.⁶⁶ Tokia pozicija kritikuotina tiek dėl pakankamai akivaizdžiai sumenkintos arbitražinio susitarimo reikšmės, tiek ir dėl gerokai sureikšmintos arbitražinio proceso vyksmo vietos. Skeptiškai vertintinas, kaip ir kitų aptartų jurisdikcinių teorijų atvejais, ir arbitražinio teismo ginčo išsprendimo iš esmės funkcijos, kaip teisingumo vykdymo (teisimo) suvokimas. Taip pat, rizikinga tvirtinti, kad arbitražinį procesą reguliuoja nacionalinė teisė, kadangi tokia abstrakti formuluotė leidžia galvoti tiek apie materialinę, tiek ir apie procesinę teisę, kas arbitražinio proceso atveju nėra labai tikslu, nes šio proceso vietos valstybės materialinė teisė tikrai ne visada jam ir arbitrams yra privaloma ir aktuali.

Atskleidžiant mišriosios arbitražinio proceso prigimties teorijos esmę, pasakytina, jog bene visi kritiški argumentai, išdėstyti jau aptartų teorijų atžvilgiu, iš esmės grįsti būtent mišriąja teorija, kurios pozicijomis apskritai remiamasi šiame darbe ir kuri laikytina labiausiai atspindinčia arbitražinio proceso prigimtį ir išsamiausiai visapusiškai

---

⁶⁵ DOMINAS, G.; MIKELĖNAS, V. *Tarptautinis komercinis arbitražas*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 33-34.

⁶⁶ *Ibid.* 65, p. 34-35.

apibūdinančia šį alternatyvųjį civilinių ginčų sprendimo būdą. Mišrioji arbitražinio proceso prigimties teorija akcentuoja tai, kas jau ne kartą buvo išsakyta: arbitražinis procesas turi tiek teisminei, tiek ir privačiai ginčų sprendimo procedūrai būdingų požymių, todėl iš esmės negali būti prilyginamas nė vienai iš jų, t.y. savo teisine prigimtimi jis yra nevienalytis, materialinis-procesinis, teisės institutas. Tai reiškia, kad arbitražas, grindžiamas arbitražiniu susitarimu, skirtu pakeisti procesinius teisinius santykius ir sukurti naujus, todėl materialiniai teisiniai ginčo šalių santykiai tam tikru momentu perauga jau į procesinius teisinius santykius. Mišrioji teorija pripažįsta, kad arbitrai nevykdo viešųjų funkcijų, nes arbitražo jurisdikcija yra privati, todėl arbitražo sprendimai yra tarpiniai tarp sutarčių ir teismų sprendimų.⁶⁷ Tokia teorija neneigia nei ginčo šalių arbitražinio susitarimo svarbos, nei arbitrų, kaip savotiškų teisėjų vaidmens, nei nacionalinės teisės įtakos arbitražiniam procesui, dėl ko yra pakankamai išsami ir atspindinti visus arbitražinio proceso sudedamuosius elementus. Be to, teigdama, kad arbitražinis procesas turi ir teismo proceso požymių, ši teorija arbitražinį procesą priartina prie valstybinio teismo proceso, patvirtindama pakankamai plačiai išsakomą ir anksčiau jau nurodytą nuomonę, jog arbitražinis procesas yra pagrindinė ir artimiausia alternatyva civiliniam procesui valstybiniame teisme. Atsižvelgiant į mišriosios arbitražinio proceso prigimties teorijos visapusiškumą ir išsamumą, išsakoma kritika dėl šios teorijos pateikiamos painios arbitražo sąvokos, manytina nėra labai pagrįsta, nes savo esme mišrus teisės institutas negali būti priskirtas kokiai nors konkrečių teisinių santykių (materialiųjų ar procesinių) grupei.

Pati naujausia ir laikoma moderniausia yra autonominė arbitražinio proceso prigimties teorija, neigianti visas kitas jau nurodytas teorijas. Autonominės teorijos šalininkai, nors ir pripažindami, kad arbitražinio proceso prigimtis kažkuria prasme laikytina mišria, teigia, jog šio proceso sutartinių ir jurisdikcinių požymių praktiškai neįmanoma atskirti, nes joks arbitražo elementas nėra tik materialinio ar procesinio pobūdžio. Dėl to arbitražinis procesas pagal šią teoriją nepriskiriamas nei teisminiams, nei alternatyviesiems ginčų sprendimo būdams, o laikomas savarankišku (autonominiu) teisiniu institutu. Autonomistai išreiškia pasipriešinimą įvairiems grynai teoriniams arbitražinio proceso prigimties problematikos nagrinėjimams, todėl neakcentuoja arbitražo struktūros, o atkreipia dėmesį į arbitražinio proceso tikslus bei siekia tobulinti arbitražinio proceso teisinį reguliavimą, nes svarbiausiais laiko būtent teisinius padarinius, sukeltus konkrečių arbitražinio proceso elementų.⁶⁸ Kaip matyti, autonominė

---

⁶⁷ DOMINAS, G.; MIKELĖNAS, V. *Tarptautinis komercinis arbitražas*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 35-37.

⁶⁸ *Ibid.* 67, p. 37-39.

arbitražinio proceso prigimties teorija pateikia iš esmės visiškai naują, jau anksčiau paminėtą, arbitražinio proceso vertinimą, t.y. laiko šį ginčų sprendimo mechanizmą savarankišku teisiniu institutu, nepriskiriamu alternatyviesiems civilinių ginčų sprendimo būdams. Toks vertinimas, pastebėtina, nėra visuotinai prigijęs, o nagrinėjant arbitražinį procesą, beveik nenaudojamas ir todėl laikytinas daugiau išimtimi, nei taisykle. Arbitražinio proceso kaip visiškai savarankiško teisinio instituto samprata šiuo metu yra abejotina, manytina, todėl, jog aptariamasis procesas pernelyg glaudžiais saitais susijęs su civiliniu procesu⁶⁹, kad galima būtų konstatuoti jo savarankiškumą, o tam tikrais atvejais be valstybinio teismo pagalbos arbitražas susidurtų su pakankamai rimtomis problemomis užtikrinant ginčo šalių interesus (kalbant, pavyzdžiui, apie įrodymų rinkimą ar laikinųjų apsaugos priemonių taikymą).

Išanalizavus pagrindinius teisinės arbitražinio proceso prigimties aspektus, kaip tam tikri baigiamieji šio klausimo akcentai įvardintini keli arbitražinio proceso principai, iš kurių vienas, t.y. šalių autonomijos principas, laikytinas esminiu būtent nagrinėjamos arbitražinio proceso prigimties kontekste, o kiti, t.y. konfidencialumo ir priimto sprendimo galutinumo principai, traktuotini kaip pagrindiniai, vertinant arbitražinio proceso, kaip alternatyviosios civilinių ginčų formos, išskirtinumą valstybinio civilinio proceso atžvilgiu.

Šalių autonomijos principas, kaip nurodyta, arbitražinio proceso teisinės prigimties požiūriu laikytinas svarbiausiu šio proceso principu, nes jis tiesiogiai siejamas su esminiu arbitražinio proceso prigimties elementu - susitarimu, ir todėl traktuojamas kaip šio proceso pamatas, ne tik atskleidžiantis vieną iš pagrindinių arbitražo prigimties aspektų, bet ir vienareikšmiškai atribojantis arbitražinį procesą nuo valstybinio civilinio proceso, kuriam šalių autonomijos teisinė kategorija apskritai nebūdinga. Šalių autonomijos principas suprantamas, kaip teisė susitarti dėl tarp šalių kilusio ginčo nagrinėjimo arbitražu taisyklių. Tokia teisė apima pakankamai platų spektrą susitarimo objektų: ginčo šalys gali susitarti dėl arbitražinio teismo organizavimo formos (institucinio arba *ad hoc* arbitražo), arbitrų pasirinkimo ir skaičiaus, taikytinos teisės, arbitražinio proceso vietos, laiko ir kalbos, įvairių procesinių terminų ir pan.⁷⁰ Pažymėtina, kad autonomijos principas apima ne tik šalių teisę arbitražiniame susitarime susitarti dėl proceso taisyklių, bet ir suponuoja reikalavimą, kad tų konkrečių taisyklių arbitražinio proceso metu būtų preciziškai laikomasi. Šis reikalavimas itin reikšmingas savo teisinėmis pasekmėmis arbitražinio sprendimo atžvilgiu, nes šalių sutartų arbitražinio proceso taisyklių

⁶⁹ Arbitražinio ir civilinio procesų sąsajos ne kartą buvo akcentuotos ir aptartos ankstesnėse šio darbo dalyse.

⁷⁰ ŠATAS, Juozas. *Arbitražas tarptautinėje komercijoje*. Kaunas: Technologija, 1998, p. 20-22.

nesilaikymas sprendžiant ginčą yra pagrindas arbitražo sprendimo nepripažinti, nevykdyti ir net jį panaikinti. Žinoma, autonomijos principo įgyvendinimas yra kažkuria prasme pozityviai apribotas, t.y. ginčo šalių sudaromas arbitražinis susitarimas, kaip ir bet kokia privatinė sutartis, turi atitikti tam tikrus teisinius kriterijus: nepažeisti arbitražinio proceso vietos valstybės nacionalinių įstatymų ir viešosios tvarkos, jokiems tretiesiems asmenims ar arbitrams nenustatinėti teisių ir pareigų (šis reikalavimas paneigia klasikinės sutartinės arbitražinio proceso prigimties teorijos pateikiamą arbitro kaip įgaliojtinio suvokimą), jokiais apraiškomis nediskriminuoti nei vienos iš susitarimo šalių ir išlaikyti jų lygiateisiškumą. Nepaisant tokių autonomijos principo apribojimų, kitaip tariant piktnaudžiaujant juo, arbitražinis susitarimas gali būti pripažintas negaliojančiu ir procesas arbitraže tapti neįmanomu. Pažymėtina, kad šalių autonomijos principas yra pagrindas tam, kad arbitražinis ir valstybinis civilinis procesai labai dažnai pateikiami, kaip visiškai kitoniškos ginčų sprendimo galimybės. Taip pat iš šio principo kildinami veiksniai, kurie įvardijami, kaip arbitražinio proceso privalumai prieš civilinį procesą, pavyzdžiui teigiant, jog arbitražinis procesas yra terpė, kurioje ginčo šalys nėra varžomos procedūrinių normų, taikytinos teisės reikalavimų, teismo sudėties, kalbos, vietos ir t.t.⁷¹ Čia, kaip pavyzdys, paminėtinas Lietuvoje taikomas valstybinės kalbos proceso principas, kuriuo vadovaujamosi civiliniame procese, ir kurio pagrindu šis procesas gali vykti tik valstybine lietuvių kalba, o jos nesuprantantiems proceso dalyviams turi būti skirtas vertėjas. Atsižvelgiant į tai, kad šalių autonomijos principas civiliniame procese neveikia, nėra galimybių pasirinkti ir proceso kalbos. Tokio pobūdžio problemos visiškai neaktualios tarptautiniam arbitražiniam procesui (nacionaliniame arbitražiniame procese, kaip žinoma, bylos nagrinėjamos lietuvių kalba), nes autonomijos principas yra tam tikros demokratijos, neturinčios nieko bendra su teisminėmis, administracinėmis ir kitomis valstybės institucijomis, apraiška,⁷² galinti sudominti suinteresuotą asmenį, skirtingai nei valstybinis civilinis procesas, kuriame tokio demokratiškumo negalima išvelgti mažiausiai vienu aspektu: civilinis procesas yra reguliuojamas valstybės nustatytomis procesinėmis teisės normomis ir ginčo šalims susitarti dėl šio proceso procedūrų arba nesutikti su jomis faktiškai nėra jokių galimybių. Taigi šalių autonomijos principas arbitražinio proceso teisinės prigimties kontekste laikytinas tam tikra, pozityvių apribojimų saistoma, šalių laisvės apraiška, sutartinėmis proceso vyksmo galimybėmis atskleidžianti esminį arbitražinio proceso skirtumą nuo griežtai reglamentuoto ir procesinio pasirinkimo nepaliekančio valstybinio civilinio proceso.

⁷¹ GOŠTAUTAS, A.; JUODKA, R. Ar turėsime visavertį arbitražą? *Teisės žinios*, 2004, nr. 4 (7), p. 10.

⁷² ДМИТРИЕВА, Галина Кириловна. *Международный коммерческий арбитраж: учебно-практическое пособие*. Москва: Проспект, 1997, p. 18-19.

Užsiminus apie tam tikrą demokratiją, paminėtinas jau anksčiau šiame darbe akcentuotas arbitražiniam procesui būdingas konfidencialumo principas, pabrėžiantis arbitražo išskirtinumą valstybinio civilinio proceso, kuriam būdingas visiškai priešingas, viešumo principas, atžvilgiu. Konfidencialumas reiškia, kad tiek arbitražinio proceso metu, tiek ir jam pasibaigus, turi būti išlaikomas slaptumas, t.y. arbitražinio teismo posėdžiai visuomet turi vykti už uždarytų durų, o jų metu priimti sprendimai, kaip ir arbitražinio ginčo šalių duomenys, - neskelbiami. Taigi, esant tokioms sąlygoms, visuomenė negali dalyvauti arbitražiniame procese, pašaliniai asmenys neturi galimybių susipažinti su bylos medžiaga ir tradiciškai - perskaityti arbitražinio teismo sprendimų. Eiliniam piliečiui pasiekama tik statistinė informacija, ne itin ką pasakanti apie arbitražinių ginčų pobūdį, priežastis, aplinkybes, priimtus sprendimus ir jau, aišku, tik paviršutiniškai suteikianti žinių apie ginčo šalis. Pavyzdžiui, Vilniaus komercinio arbitražo teismo pateikiamoje statistikoje aptiksime, jog 2006-aisiais ginčai dėl pirkimo-pardavimo sudarė 50 procentų, dažniausiai ginčų sumos neviršijo 100 000 litų, o net 75 procentai visų arbitražiniame teisme nagrinėtų bylų tais metais buvo baigtos arbitražinio teismo sprendimu,⁷³ tačiau, akivaizdu, jog remiantis tokia informacija, galima bus tik pastebėti tam tikras tendencijas, bet niekaip nebus įmanoma pasiaiškinti šios nuolatinės arbitražo institucijos praktikos ir konkrečių jos organizuotų procesų ypatumų, nes tam tiesiog stinga reikiamų duomenų. Konfidencialumo principas arbitražiniame procese grindžiamas arbitražu nagrinėtinų ginčų komerciniu pobūdžiu, kuris pasižymi tam tikromis neatskleistinomis plačiajai visuomenei aplinkybėmis. Valstybiniame civiliniame procese, kur viešumo principas kildinamas iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos, tam tikrais atvejais taip pat galimas uždaras teismo posėdis,⁷⁴ tačiau, nors jame ir numatyti tam tikri viešumo principo apribojimai, siekiant apsaugoti žmogaus asmeninio gyvenimo slaptumą, ar vengiant valstybinės, profesinės ar komercinės, paslapties atskleidimo, vis dėlto didžioji dauguma civilinių teismo procesų vyksta viešai, t.y. prieinami visiems jais besidomintiems. Nepaisant to, kad valstybiniame civiliniame procese taikomas viešumo principas gali būti laikomas tam tikra demokratijos išraiška, galima teigti, kad, net ir turėdamas teigiamų pusių (pavyzdžiui, bylų viešumas suteikia galimybę nagrinėti teismų praktiką, pastebėti daromas klaidas ir įstatymų spragas ar teisės normų kolizijas), jis kartais sudaro prielaidas šalims nesikreipti į teismą ir neginti savo teisių dėl nenoro, kad procesas taptų žinomas visuomenei, kad jį stebėtų nepageidaujami asmenys. Priešingai, arbitražinio proceso konfidencialumas tradiciškai akcentuojamas kaip šio proceso

⁷³ Vilniaus komercinio arbitražo teismas. *Vilniaus komercinio arbitražo teismo statistika: skaičiai ir tendencijos*. Prieiga per internetą: http://www.arbitrazas.lt/VKAT_statistika_iki_2007.pdf.

⁷⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija (Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014), 117 str.

privalumas ir patraukli savybė, siekiant išsaugoti komercinių santykių paslaptis ir tam tikrą prestižą, kuris dėl viešų bylinėjimųsi nedidėja. Taigi konfidencialumas, kaip ir šalių autonomija, pakankamai aiškiai atriboja arbitražinį procesą nuo valstybinio civilinio proceso, ir suteikia jam unikalumo, todėl šio arbitražinio proceso principo išskirtinę reikšmę pripažįsta beveik visi profesionalūs teisininkai.⁷⁵

Dar vienas išimtinai arbitražiniam procesui būdingas ir jį nuo valstybinio civilinio proceso iš esmės atribojantis principas yra priimto sprendimo galutinumas. Šis principas reiškia, kad arbitražo sprendimas įgyja *res judicata* galią, todėl šalys netenka galimybės kitoje byloje ginčyti įsiteisėjusiu arbitražo sprendimu nustatytus faktus ir teisinius santykius bei reikšti tuos pačius reikalavimus tuo pačiu pagrindu, privalo sprendimą vykdyti ir neturi teisės jo skųsti. Kitaip tariant arbitražiniame procese nėra valstybiniam civiliniam procesui įprastos apeliacijos ar kasacijos galimybės.⁷⁶ Arbitražo priimto sprendimo galutinumo principas, manytina, gali būti traktuojamas, kaip savotiška priemonė užtikrinanti arbitražinio proceso ekonomiškumą ir operatyvumą, nes neskundžiamas sprendimas taupo laiką ir lėšas, kurie galėtų būti naudojami, siekiant jau priimto sprendimo pakeitimo ar panaikinimo, kaip tai daroma valstybiniame civiliniame procese. Kita vertus, analizuojant aptariamąjį principą Lietuvos kontekste, pakankamai nemažą reikšmę turi per ilgą laiką susiformavęs tam tikras ūkio subjektų instancinis mentalitetas, kuriam įprasta priimtą teismo sprendimą apskųsti (ir net ne vieną kartą)⁷⁷, todėl arbitražinio sprendimo galutinumas čia gali būti įvertintas ne kaip privalumas, o kaip trūkumas ir teisingumo ar patikimumo stoka (instancinį suvokimą turintys asmenys galimybę apskųsti priimtą sprendimą paprastai suvokia, kaip tam tikrą teisingumo pasireiškimą bei apsaugą nuo šališkumo ir korupcijos). Žinoma, derėtų prisiminti, kad priimto sprendimo galutinumo principas, kaip ir šalių autonomijos, nėra absoliutus ir veikia tiek, kiek jį priimant išlaikytas teisėtumo balansas, todėl, nors ir ne kaip visuotinai paplitęs reiškinys, egzistuoja arbitražinio sprendimo panaikinimo galimybė dėl šalių susitarimu nustatytų procedūrų pažeidimų, tam tikrų esminių ginčo sprendimui aplinkybių (pavyzdžiui, vienos iš šalių neveiksnumo), sudaryto arbitražinio susitarimo negaliojimo ir pan.

---

⁷⁵ Tiek G. Dominas ir V. Mikelėnas, tiek J. Šatas, G. K. Dmitrijeva bei V. Nekrošius, pareikšdami nuomonę apie arbitražinį procesą, nurodo, jog konfidencialumas yra itin svarbi ir reikšminga komercinio ginčo nagrinėjimo sąlyga.

⁷⁶ DOMINAS, G.; MIKELĖNAS, V. *Tarptautinis komercinis arbitražas*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 200-201.

⁷⁷ SIMAITIS, Rimantas. *Ginčų sprendimo arbitražu tendencijos Lietuvoje*. Prieiga per internetą: http://www.arbitrazas.lt/arbitrazo%20gincu%20tendencijos_2007.pdf.

2.2. ARBITRAŽINIO PROCESO IR BYLŲ NAGRINĖJIMO VALSTYBINIAME TEISME TIKSLŲ BEI PRINCIPŲ SANTYKIS

Natūralu ir įprasta, kad civilinis ar kitokio pobūdžio (administracinis, baudžiamasis) procesas valstybiniuose teismuose vyksta pagal sudarytas taisykles, numatytas procesinėse teisės normose, susiformavusiose per pakankamai ilgą teismų vystymosi laikotarpį. Lietuvoje civilinių bylų nagrinėjimas reglamentuotas Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso normomis, nustatančiomis privalomą teismo ir proceso dalyvių elgesį, ir vyksta griežtai jų laikantis. Griežtumo momentas yra šiuo atveju labai svarbus, kadangi padaryti procesinių taisyklių pažeidimai bylos nagrinėjimo metu gali sąlygoti teismo priimto sprendimo byloje panaikinimą kasacinėje instancijoje. Šiuo aspektu sugretinus civilinį procesą valstybiniame teisme ir arbitražinį procesą, dar kartą paminėtina, jog pastarasis procesas visiškai nepasižymi griežtu reglamentavimu, jis gali vykti ne tik pagal kažkokią konkrečią taisyklę (pavyzdžiui, sudarytas nuolatinėje arbitražo institucijoje arba nurodytas *UNCITRAL* pavyzdiniame įstatyme), o labai įvairiai, laikantis skirtingų proceso reikalavimų, kadangi ginčo sprendimo eigą arbitraže savo susitarimu nustato pačios šalys. Taigi, teigtina, jog kiekvienas konkretus komercinio ginčo sprendimo arbitraže atvejis, yra savotiškai unikalus ir bent jau šiek tiek skirtingas, tačiau nepaisant šių skirtumų, abu nagrinėjamieji procesai, nors ir vyksta pagal besiskiriančias taisykles, vis dėlto remiasi tam tikromis esminėmis nuostatomis, kurios yra savotiškas jų veikimo pagrindas. Tokį veikimo pagrindą, t.y. veiklos kryptį, teisinius prioritetus, taikytinų teisės normų būtinumą ir šių normų turinio klausimus, nusako abiejų procesų siekiami tikslai, kurių įgyvendinimas atliekamas, vadovaujantis tam tikrais procesiniais principais.

Civilinio proceso keliami tikslai, kaip ir galima tikėtis, labai aiškiai ir lakoniškai yra pateikiami pagrindinio šį procesą reglamentuojančio teisės akto - Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso, 2-ajame straipsnyje, kuris numato, jog šis procesas siekia:

1. apginti pažeistus ar ginčijamus interesus;
2. tinkamai taikyti įstatymus, nagrinėjant civilines bylas, priimant sprendimus ir juos vykdam;
3. kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp ginčo šalių;
4. aiškinti bei plėtoti teisę.⁷⁸

---

⁷⁸ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340), 2 str.

Šiek tiek kitokia situacija yra, kalbant apie arbitražinio proceso tikslus, magistro darbe nagrinėjamoje literatūroje konkrečiai nėra apibrėžiami, tik G. Domino ir V. Mikelėno knygoje „Tarptautinis komercinis arbitražas“ užsimenama, kad komercinio arbitražo tikslas yra, maksimaliai įvertinus ginčo šalių interesus, kuo operatyviau rasti optimalų ginčo sprendimo variantą ir jo pagrindu priimti sprendimą.⁷⁹ Vadovaujantis tokiu teiginiu bei atsižvelgiant į visa tai, kas anksčiau jau buvo pasakyta apie arbitražinį procesą, galima išskirti tokius arbitražinio proceso tikslus:

1. sprendžiant ginčą, maksimaliai atsižvelgti į šalių interesus;
2. kuo greičiau išspręsti šalių ginčą.

Kaip matyti, valstybinio civilinio proceso ir arbitražinio proceso tikslai turi bendrų sąlyčio taškų. Abiejų šių procesų esminiai siekiai yra susiję su ginčo šalių interesais ir kuo operatyvesniu to ginčo išsprendimu. Svarbus momentas, kalbant apie šiuos tikslus, čia yra tas, jog civilinio proceso teisė į pažeistus asmens interesus žvelgia per įstatymo prizmę, t.y. šio proceso metu, remiantis įstatymais, tiriama, ar konkrečios šalies interesai buvo pažeisti, o jei jie pažeisti, tai ieškoma teisinių būdų tiems pažeistiems interesams atstatyti. Kitaip tariant, valstybinio civilinio proceso metu teismui beveik nelieka terpės pasireikšti tam tikram pozityvaus subjektyvumo faktoriui tiek ginčo šalių, tiek ir paties ginčo atžvilgiu, nes valstybiniame teisme vykdomas teisingumas. Arbitražinis procesas, kaip jau anksčiau ne kartą buvo minėta, faktiškai nėra siejamas su teisingumo vykdymu, todėl ginčo šalių interesai šio proceso metu vertinami šiek tiek kitu kampu, t.y. iš esmės nenustatinėjama, kas yra teisingas, o kas ne, tačiau stengiamasi maksimaliai įsigilinti į susidariusią situaciją ir rasti optimaliausią problemos sprendimo variantą (tai reiškia - tokį sprendimą, kuris, galbūt, savo turiniu net tenkintų abi šalis). Taigi arbitražinio ir civilinio procesų keliami tikslai, siejami su šalių interesais, nors ir skamba panašiai, tačiau dėl skirtingos šių procesų teisinės prigimties pasireiškia skirtingai, todėl jų turinys taip pat šiek tiek skiriasi.

Ginčo sprendimo operatyvumo tikslas, taip pat būdingas tiek arbitražiniam, tiek ir valstybiniam civiliniam procesams, jau kurį laiką yra ne tik profesionalių teisininkų, bet ir visos visuomenės dėmesio centre. Diskutuojuama, kaip sutrumpinti bylinėjimosi terminus, kokias priemones taikyti, kad kilę teisiniai nesutarimai būtų kuo operatyviau išspręsti. Žinoma, tokios diskusijos labiausiai sietinos su civilinių bylų nagrinėjimu valstybiniuose teismuose, nes visuomenėje daugiausia nepasitenkinimo kyla būtent dėl šių teisminių procesų trukmės. Šios problemos aktualumas sąlygojo ir tai, kad 2002-aisiais metais jai buvo skirta V. Nekrošiaus knyga „Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo

---

⁷⁹ DOMINAS, G.; MIKELĖNAS, V. *Tarptautinis komercinis arbitražas*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 22.

įgyvendinimo galimybės”, kurioje plačiai ir išsamiai nagrinėjami spartesnio koncentruoto proceso klausimai. Nors proceso operatyvumo problema dažniau išsakoma, kalbant apie valstybinį civilinį procesą, tačiau operatyvumas yra akcentuojama siekiamybė ir arbitraže. Čia reikia grįžti prie jau minėto *Wauregan Mills Inc. v. Textile Workers Union of America* byloje suformuluoto arbitražinio proceso apibūdinimo, skelbiančio, jog arbitražas yra sutartinis institutas, kurio tikslas yra priimti ir laikytis pasirinktų asmenų sprendimo dėl kokio nors ginčijamo dalyko, užuot perdavus jį egzistuojantiems teismams, ir kurio paskirtis yra išvengti formalumų, vilkinimo, išlaidų ir nepagrįstų ginčų, paprastai būdingų teismo procesui. Ši formuluotė dar kartą pasitelkta todėl, kad, be kitko, įvardina ir tikslą, kuris bent jau teoriškai turėtų pabrėžti arbitražinio proceso, kaip alternatyvos, prioritetiškumą valstybinio civilinio proceso atžvilgiu, t.y. operatyvumą, kaip įvairių formalumų, vilkinimo ir begalinių ginčų virtinės valstybiniame teisme priešpriešą. Taigi arbitražinis procesas šiuo atveju traktuojamas kaip daug greitesnis ginčų sprendimo būdas. Vis dėlto, pastaruoju metu pasigirsta diskusijų ir apie šio proceso operatyvumą: kai kurie teisininkai teigia, jog šis procesas, kaip ir valstybinis, dėl tam tikros specifikos, dažniausiai sietinos su arbitražiniame susitarime numatytais sąlygomis, taip pat - su *ad hoc* arbitražu, gali būti vilkinamas, o jo trukmė taip pat gali būti labai ilga.⁸⁰ Visa tai rodo, kad suformuotas abiem procesams būdingas ginčų sprendimo operatyvumo tikslas yra problematiškas ir dėl tam tikrų skirtingų priežasčių (civiliniam procesui būdingas formalizmas, o arbitražinis procesas priklausomas nuo įvairių aplinkybių, pavyzdžiui tinkamai suformuluotos arbitražinės išlygos) bei nepakankamų priemonių toms priežastims apriboti, nėra tinkamai įgyvendinamas.

Teisės plėtojimo ir tinkamo įstatymų aiškinimo tikslai arbitražiniam procesui, skirtingai nei civiliniam, nėra būdingi dėl specifinio arbitražinio proceso pobūdžio - jo privatumo (nevalstybiškumo) elemento. Žinoma, tai visiškai nereiškia, kad arbitražo teismui neprivalu reikiamai suprasti normas, kuriomis jis vadovausis sprenddamas ginčą, tačiau jam nėra prievolės aiškinti įstatymus (matėme, kad jo tikslas yra optimaliausiai išspręsti ginčą, o ne atstatyti teisingumą), kaip tai svarbu yra valstybiniams teismams, priimant sprendimus civilinėse bylose. Aptariamasis tikslas Lietuvoje ypatingai aktualus, kalbant apie Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą, kurio viena iš funkcijų ir yra siejama su šiuo tikslu, t.y. ši teisminė institucija, kasacine instancija nagrinėdama civilines (žinoma, ir kitokio pobūdžio) bylas, kartu ir plėtoja, aiškina teisę, teikia rekomendacijas dėl tam tikrų probleminių aspektų, formuoja teismų praktiką, į kurią šalies teismams dera atsižvelgti.

---

⁸⁰ GOŠTAUTAS, A.; JUODKA, R. Ar turėsime visavertį arbitražą? *Teisės žinios*, 2004, nr. 4 (7), p. 11.

Išnagrinėjus arbitražinio ir valstybinio civilinio procesų tikslus ir pradėdant analizuoti šių procesų principus, reikia nurodyti, kad civilinio proceso principai, kaip ir tikslai yra įtvirtinti įstatyme, t.y. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse, o principai, kuriais vadovaujamosi arbitražinio proceso metu, pateikiami Vilniaus komercinio arbitražo teismo Arbitražo procedūros reglamento 6-ajame straipsnyje (čia, žinoma, reikia turėti mintyje, kad aptariamieji principai nėra kildinami tiesiogiai iš šių aktų, nes į juos tik perkeltos teisės doktrinoje, praktikoje bei įvairiuose nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės aktuose per ilgą laiką jau susiformavusios nuostatos).⁸¹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse nurodyti principai yra ne tik įvardijami, bet ir trumpai, lakoniškai atskleidžiamas jų turinys, skirtingai nei Vilniaus komercinio arbitražo teismo Arbitražo procedūros reglamente, kur net ir trumpai arbitražinio proceso principų turinys nėra aptariamas. Reikia pažymėti, kad nurodytame reglamente įvardintas arbitražinio proceso principų sąrašas nevisiškai išsamus, lyginant su teisės doktrinoje suformuotais principais, o Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse nurodyti ne visi procesiniai principai, kuriais faktiškai vadovaujamosi, kadangi kai kurie iš jų yra išvestiniai ir išplaukia iš tam tikrų šio kodekso normų visumos.

Pagal literatūroje pateikiamus aptariamųjų procesų principų sąrašus matyti, kad civilinio proceso principų yra nurodoma gerokai daugiau nei arbitražinio proceso. Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, jog kai kurie šių procesų principai sutampa, o arbitražiniame procese neaptinkama tam tikrų, atrodytų, labai svarbių principinių nuostatų, tačiau, kalbant apie principus, būtina suprasti, jog tikslus jų skaičius ar tikslūs pavadinimai nėra itin aktualūs ir griežtai vertintini, kadangi principų išskyrimas, kaip ir įvairios teisinėje literatūroje pateikiamos klasifikacijos ir rūšiavimai, yra daugiau subjektyvus nei objektyvus dalykas, todėl svarbiausias yra arbitražinio ir civilinio procesų principų turinys ir jų santykis, o ne formuluotės.

Nustatant civilinio proceso ir arbitražinio proceso principų santykį, pirmiausia, kaip itin reikšmingas, paminėtinas procesinio šalių lygiateisiškumo principas. Šis principas materialiojoje civilinėje teisėje yra kaip pamatinis, jis taip pat būdingas tiek civiliniam procesui, tiek ir arbitražiniam ginčų nagrinėjimui. Procesinio šalių lygiateisiškumo principo svarbą, be kita ko, patvirtina ir situacija, kai Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas, iš esmės neįvardinantis jokių arbitražinio proceso principų, kaip teisės normą nurodo šalių lygybės principą bei paaiškina, kad ginčo šalių procesinės teisės arbitražiniame teisme yra lygios ir kiekvienai iš jų turi būti sudarytos vienodos

---

⁸¹ Tiek civilinio proceso valstybiniame teisme, tiek ir arbitražinio proceso principų kilmė yra jau išsamiai aptarta šiame magistro darbe minimoje literatūroje, todėl smulkiau į šiuos klausimus nebus gilinamasi.

galimybės savo reikalavimams ar prieštaravimams pagrįsti.⁸² Pagal savo esmę, aptariamasis principas reiškia tai, kad nė viena iš civilinio ginčo šalių nėra privilegiuota kitos atžvilgiu, t.y. vienos šalies teisės atitinka kitos šalies teises, todėl ginčas turi būti nagrinėjamas be jokios diskriminacijos, turi būti vienodai išklaustos abi šalys, joms turi būti garantuotos vienodos teisinės kovos priemonės.⁸³ Nors lygiateisiškumo principas būdingas abiem procesams, tačiau jo turinys arbitražinio proceso atveju yra šiek tiek platesnis. Civiliniame procese lygiateisiškumo principas reiškia tai, kad lygios šalių galimybės turi būti užtikrintos civilinio ginčo nagrinėjimo metu, o iki tokio ginčo atsiradimo momento šis principas faktiškai neturi jokios reikšmės. Arbitražinio proceso atveju šalių lygiateisiškumas reikšmingas ne tik ginčo nagrinėjimo metu, nes šio principo veikimas prasideda jau nuo to momento, kai šios sudaro arbitražinį susitarimą.⁸⁴ Dėl platesnio veikimo spektro lygiateisiškumas arbitražiniame procese, teigtina, yra reikšmingesnis savo teisinėmis pasekmėmis nei valstybiniame civiliniame procese, kadangi, pažeidus jį arbitražinio susitarimo sudarymo metu, šis susitarimas gali būti pripažintas negaliojančiu ir arbitražinis procesas gali apskritai neprasidėti (tai visiškai neaktuali valstybiniam civiliniam procesui), o atsiradus lygiateisiškumo principo pažeidimams proceso eigoje, arbitražo priimtas sprendimas gali būti nepripažįstamas, nevykdomas ar net panaikintas. Kalbant apie teismo ir arbitražų vaidmenį užtikrinant šalių lygiateisiškumo principą, pastebėtina, kad valstybiniame civiliniame procese lygiateisiškumo balanso išlaikymas didžiaja dalimi priklauso nuo teismo, o arbitražiniame procese - ne tik nuo arbitražų, bet ir nemaža dalimi nuo pačių šalių.

Labai glaudžiai susijęs su procesinio šalių lygiateisiškumo principu yra kitas, taip pat abiem procesams būdingas, rungimosi principas. Jis išreiškia civilinio proceso esmę ir yra paremtas tuo, kad visas ginčo nagrinėjimas laikomas šalių dvikova, kurios savotiškas arbitras yra teisėjas arba teismas,⁸⁵ o arbitražiniame procese - arbitras arba arbitražų kolegija. Taigi rungimosi principas abiejų procesų atvejais užtikrinamas tuo, jog kiekviena ginčo šalis privalo pateikti įrodymus ir aplinkybes, kuriomis ji remiasi pareikšdama savo reikalavimus, bei nurodyti atsikirtimus į kitos šalies pateiktus reikalavimus, o tiek teismas, tiek arbitras (ar arbitrai), privalo įrodymus priimti, juos išnagrinėti, ginčo šalis išklausti. Šalių rungtyniškumas, kaip ir lygiateisiškumas nagrinėjamuose procesuose pasireiškia nevienodai. Arbitražinio proceso metu

---

⁸² Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1996, Nr. 39-961), 21 str.

⁸³ MIKELĖNAS, Valentinas in *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003. I t., p. 169.

⁸⁴ DOMINAS, G.; MIKELĖNAS, V. *Tarptautinis komercinis arbitražas*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 197-198.

⁸⁵ *Cit. op.* 83, p. 175.

rungtyniškumo principas išreiškiamas maksimaliai, nes, kaip jau buvo nurodyta anksčiau, arbitražiniame procese orientuojamasi daugiau ne į teisinius aspektus, kitaip tariant - teisingumo vykdymą, o į šalių interesus ir optimaliausių tų interesų suderinimo variantą, kas reiškia, jog šiame procese itin reikšmingas rungtyniškumas (juo labiau, kad arbitrai gali būti ir ne teisininkai), t.y. kuri šalis geriau įrodys savo teisumą, pateiks įtikinamesnius argumentus, ta ir laimės procesą. Civilinio proceso metu, žinoma, rungtyniškumas taip pat svarbus, jo negalima pažeisti, nes taip bus pažeistas ir lygiateisiškumas, tačiau čia esmė vis dėlto sudaro daugiau objektyvūs nei subjektyvūs veiksniai, viršenybę turi įstatymas, todėl praktikoje kartais gali susidaryti (ir pastebima) tokių situacijų, kai subjektyviai asmens argumentai atrodo teisingi, o įstatymiškai - nepriimtini. Be to, reikia pažymėti, kad civiliniame procese rungtyniškumo principo pasireiškimas nevienodas priklausomai nuo konkrečios bylos kategorijos (pavyzdžiui, šeimos bylose teisėjai turi daugiau galių nustatant svarbias konkrečiai bylai aplinkybes), t.y. bylose, kuriose reikšmingas viešasis interesas, šalių rungtyniškumas yra silpniau išreikštas.

Dar vienas svarbus principas, jungiantis aptariamus du ginčo sprendimo būdus, yra dispozityvumo principas, leidžiantis ginčo šalims, vykstant procesui, neperžengiant įstatymų nustatytų ribų, rinktis savo elgesio modelį. Šis principas pasireiškia tuo, kad šalims sudaromos galimybės naudotis savo materialiosiomis ir procesinėmis teisėmis, t.y. veikti proceso eigą: nustatyti ginčo nagrinėjimo dalyką, didinti ar mažinti reikalavimų apimtį, vesti bylą pačioms ar per atstovus ir pan.⁸⁶ Žinoma, kaip jau nurodyta, šalių naudojimosi savo teisėmis galimybės šiuo atveju nėra beribės, jos saistomos įvairių reikalavimų (ypatingai valstybiniame civiliniame procese), įstatymais nustatytos procesinės tvarkos, be to, civilinėse bylose dispozityvumo laipsnis yra skirtingas, priklausomai nuo bylų pobūdžio: grynai privačiose bylose dispozityvumas pasireiškia maksimaliai, mišraus pobūdžio bylose šiek tiek mažiau, o bylose, kuriose reikšmingas viešasis interesas - dispozityvumo principui pasireikšti lieka visai mažai vietos.⁸⁷ Arbitražiniame procese dispozityvumo principas, kaip ir kiti jau išnagrinėtieji, turi platesnes pasireiškimo galimybes, nes šis procesas yra privataus pobūdžio, jo eiga, skirtingai nei valstybiniame teisme, visiškai priklauso nuo šalių valios ir iniciatyvos, net ir pats procesas prasideda šalių iniciatyva.⁸⁸ Dar paminėtina, kad arbitražiniame procese galimybė susitarti dėl paties proceso procedūrų gerokai praplečia dispozityvumo principo ribas, nes valstybiniame civiliniame procese yra aiškiai nustatyti imperatyvaus pobūdžio

---

⁸⁶ MIKELĖNAS, Valentinas in *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003. I t., p. 182-183.

⁸⁷ *Ibid.* 86, p. 85.

⁸⁸ DOMINAS, G.; MIKELĖNAS, V. *Tarptautinis komercinis arbitražas*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 196-197.

procesiniai reikalavimai ir jų pasirinkti arba eliminuoti vienareikšmiškai nėra jokių galimybių, o tai dispozityvumo principą daro labiau ribotą nei arbitražiniame procese.

Operatyvumo klausimas darbe jau buvo paliestas, esminės problemos buvo išsakytos, nagrinėjant civilinio proceso ir arbitražinio proceso tikslų santykį, todėl, nesikartojant, čia galima tik pridurti, kad operatyvumas tiek viename, tiek ir kitame procese yra laikomas labai svarbiu, jis yra vienas iš abiejų procesų tikslų, o taip pat ir principų, labai glaudžiai siejamas su koncentruotumu. Operatyvumo principo esmę sudaro greitas, tačiau kokybiškas, ginčo išsprendimas, o koncentruotumo principas suprantamas panašiai, akcentuojant ginčo šalių ir teismo pareigą rūpintis proceso skatinimu, procesinės medžiagos ir procesinių veiksmų koncentraciją (koncentruotumo principas neišskiriamas kaip būdingas arbitražiniam procesui, jis nurodomas tik kaip valstybinio teismo proceso principas). Ginčų sprendimo veiksmingumas tiesiogiai siejamas su proceso operatyvumu, t.y. ginčo išnagrinėjimo, sprendimo priėmimo ir jo įvykdymo greitumu. Lyginant aptariamuosius procesus tarpusavyje, įvairioje literatūroje pastebima tendencija būtent operatyvumo principą laikyti tam tikru skiriamuoju kriterijumi, pasirenkant ginčo sprendimo būdą, kitaip tariant, arbitražinio proceso šalininkai teigia, kad šis yra operatyvesnis dėl savo paprastumo, neformalumo, lankstumo (lyginant su civiliniu procesu valstybiniame teisme), ir arbitrų kompetentingumo,⁸⁹ o jo priešininkai tam prieštarauja, nurodydami, kad ir arbitražinis procesas gali būti vilkinamas, o arbitrai gali būti žemesnės kompetencijos nei teisėjai.⁹⁰ Vis dėlto, objektyviai vertinant situaciją, manytina, kad institucinio arbitražinio proceso atveju operatyvumo principo įgyvendinimas turėtų kelti gerokai mažiau problemų, nei arbitražo *ad hoc*, nes, kaip jau buvo minėta, dėl nuolatinių arbitražo institucijų praktinės patirties, turimos organizacinės bazės, nustatytų arbitražinio proceso taisyklių ir kitų priežasčių, institucinis arbitražinis procesas turėtų vykti sąlyginai operatyviau, nei *ad hoc* procesas ir jau tikrai operatyviau nei valstybinis civilinis procesas (ypač turint mintyje ne vieną instancinę valstybinio teismo sprendimo apskundimo galimybę). Taigi operatyvumo principo klausimas yra pakankamai problematiškas, o vienareikšmiško atsakymo, kurio proceso metu jis geriau įgyvendinamas, manytina, dar nėra. Aišku tik tai, kad tiek arbitražinio, tiek ir valstybinio civilinio proceso atveju stengiamasi šiuo principu vadovautis, tuo tikslu nustatomi įvairių procesinių veiksmų terminai (tai daroma ne tik valstybiniame teisme, bet ir arbitraže), įvairiais būdais vengiama proceso vilkinimo. Operatyvaus civilinio ginčo išsprendimo kokybiškumo klausimu būtina pasakyti, kad bet

---

⁸⁹ ŠATAS, Juozas. *Arbitražas tarptautinėje komercijoje*. Kaunas: Technologija, 1998, p. 21-22.

⁹⁰ GOŠTAUTAS, A.; JUODKA, R. Ar turėsime visavertį arbitražą? *Teisės žinios*, 2004, nr. 4 (7), p. 11.

kurio proceso operatyvumas turi neprasilenkti su kokybės aspektu, t.y. negalima kokybiško ginčo išnagrinėjimo sąskaita siekti operatyvumo principo įgyvendinimo.

Kalbant apie proceso ekonomiškumo principo sampratą, pasakytina, jog tiek civilinio, tiek ir arbitražinio procesų atvejais jis apibrėžiamas analogiškai, t.y. reiškia siekiamybę, kad civilinis ginčas būtų tinkamai išnagrinėtas per kuo trumpesnę laikotarpį ir kuo mažesnėmis sąnaudomis.⁹¹ Reikia tik turėti mintyje tai, jog civilinio proceso sąnaudos siejamos ne tik su konkretaus ginčo šalių išlaidomis, bet ir su mokesčių mokėtojų (valstybiniais) pinigais, skirtais teisminės sistemos išlaikymui, o arbitražinio proceso atveju sąnaudas sudaro išimtinai šalių, pasirinkusių ginčo sprendimą arbitražu, išlaidos. Būtent dėl šios specifikos (valstybingumo elemento) civilinio proceso ekonomiškumas - plačiai visuomenėje žinoma ir aktuali tema, o apie arbitražinio proceso ekonomiškumą kalbama daugiau tarp teisininkų ir asmenų, kurie linkę spręsti ginčus tokiu būdu, populiarinti arbitražą, kaip labiau ekonomiškesnę (nors tai dar diskutuotina tema) ginčo sprendimo galimybę. Kaip matyti, ekonomiškumo principas, skirtingai nei jau išnagrinėtieji principai, civiliniame procese turi didesnę apimtį, nei arbitražiniame procese. Šis principas, kaip ir operatyvumo, yra toks pats teisinių diskusijų objektas jau pakankamai ilgą laikotarpį. Manytina, diskutuojantiesiems apie ekonomišką procesą (tiek civilinį, tiek ir arbitražinį) šis klausimas yra daug jautresnis, nei proceso operatyvumas, nes kalbama apie finansines išlaidas, o jos Lietuvos gyventojams, kurių didžiosios dalies pajamos yra ne itin didelės, tai labai aktuali problema. Ši tema ne mažiau aktuali ne tik eiliniams piliečiams, bet ir teisininkams bei šalies politikams, priimantiems svarbius sprendimus šioje srityje, nes vieniems iš jų, pavyzdžiui, teisėjams, rūpi gauti tinkamą atlygį už jų aukštos kvalifikacijos reikalaujantį teisinį darbą, o kitiems, pavyzdžiui, įstatymų leidėjams, tenka ieškoti galimybių kiek įmanoma optimaliau suderinti teismų sistemos darbuotojų ir Lietuvos piliečių, kuriems potencialiai gali prireikti šių darbuotojų paslaugų, interesus. Taigi problema yra akivaizdžiai sudėtinga ir daugiasluoksnė, todėl jos vertinimas, negali būti vienareikšmiškas. Sunku konkrečiai nusakyti, kokiomis priemonėmis siekiama ekonomiškumo principo arbitražiniame procese (kaip minėta, šis procesas yra konfidencialaus pobūdžio, ir galima tik aptikti, pavyzdžiui, nustatytus arbitražo mokesčių tarifus, jų mokėjimo tvarką ir šių mokesčių skaičiuoklę,⁹² įvairius statistinius duomenis apie surinktas rinkliavas, nuostatas, jog arbitražinio proceso metu vadovaujamas ekonomiškumo principu ir pan., tačiau nėra informacijos apie šio principo užtikrinimą, nebent arbitražo sprendimo galutinumą laikysime tokia priemone), tačiau

⁹¹ NEKROŠIUS, Vytautas in *Civilinio proceso teisė*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2003. I t., p. 205.

⁹² Vilniaus komercinio arbitražo teismas. *Vilniaus komercinio arbitražo teismo Arbitražo mokesčių tarifai ir jų mokėjimo tvarka*. Prieiga per internetą: <http://www.arbitrazas.lt/index.php?handler=lt.ar.tarifai>.

akivaizdu, kad civilinio proceso atveju šį principą bandoma įgyvendinti, nustatant tam tikrus savotiškus saugiklius: įvairių procesinių veiksnių atlikimo terminus (taupant laiką, kartu taupomos lėšos), nagrinėjant kai kurias bylas supaprastinta tvarka (esant pakankamai aiškioms situacijoms nevykdant įprastinio proceso, o tik išduodant teismo įsakymą, taupomas teismo bei ginčo šalių laikas, taigi ir lėšos), nustatant tam tikrais atvejais apeliacinių ir kasacinių skundų ribojimus (esant nedidelėms ginčų sumoms, negalima apeliacija ir kasacija, kas vėl gi taupo lėšas, kurios būtų neprotingai didelės, atsižvelgiant į smulkias ginčo sumas, jei apeliacija ir kasacija būtų leidžiamos).⁹³ Paminėtos priemonės ekonomiškumo principui įgyvendinti civiliniame procese yra, be abejonės, sąlygotos (bent jau dalinai) anksčiau nurodyto valstybiškumo elemento, kurio nėra arbitražiniame procese, ir jos, manytina, pasiekia reikiamo tikslo, ypatingai kalbant apie efektyvų, greitą ir šiuo metu pakankamai populiarų ir plačiai taikomą teismo įsakymų išdavimą arba vienpakopį (be apeliacijos galimybės) ar dvipakopį (su apeliacija, bet be kasacijos galimybės) bylų dėl nedidelių ieškinio sumų nagrinėjimą. Vis dėlto, būtina pažymėti, kad įvairioje teisinėje literatūroje, kaip vienas iš argumentų, kodėl reikėtų rinktis arbitražą, o ne valstybinę teisimą, t.y. kaip vienas iš arbitražinio proceso privalumų, dažnai pateikiamas ekonomiškumas, teigiant, jog arbitražinio proceso išlaidos yra mažesnės nei civilinio proceso. Vertinant šį kategorišką teiginį, galima pasakyti tik tiek, jog modernioje arbitražo praktikoje jis yra daugiau sąlygiškas, nes arbitražinio proceso ekonomiškumą kiekvienos konkrečios situacijos atveju įtakoja daugybė veiksnių, pavyzdžiui, bus reikalingas vertėjas ar ne, teks gauti eksperto išvadas ar jų neprireiks, ginčo suma sąlyginai didelė ar maža, procesas sudėtingas ar pakankamai aiškus ir pan. Taigi čia visiško absoliuto nėra ir tolesnėje darbo dalyje bus bandoma atskleisti to priežastis.⁹⁴

Pereinant prie kito abiem procesams būdingo principo aptarimo, nurodytina, jog nei Vilniaus komercinio arbitražo teismo Arbitražo procedūros reglamente, nei Komercinio arbitražo įstatyme, nei kituose šiame darbe nagrinėjamuose literatūros šaltiniuose neaptinkama paaškinimo, kaip konkrečiai kooperacijos principas suprantamas arbitražiniame procese, tačiau šio principo samprata civiliniame procese teisinėje literatūroje yra pakankamai aiškiai suformuluota. Manytina, tokios situacijos priežastis yra ta, kad tiek civilinio, tiek ir arbitražinio proceso atvejais kooperacijos arba bendradarbiavimo (taip šis principas dar vadinamas civiliniame procese) principo sąvokos

---

⁹³ MIKELĖNAS, Valentinas in *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Justitia, 2004. I t., p. 70.

⁹⁴ Ekonomiškumo, kaip arbitražinio proceso privalumo, klausimas čia plačiau nenagrinėjamas, nes tam tikslui šiame magistro darbe yra atskiras skyrius „Arbitražinio proceso privalumai civilinio proceso atžvilgiu - mitai ir tikrovė“, kur plačiau aptarta ekonomiškumo problematika.

yra analogiškos ir tai yra bene pati bendriausia aptariamuosius procesus jungianti principinė nuostata. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 8-ame straipsnyje nurodoma, kad kooperacijos principas suprantamas, kaip teismo bendradarbiavimas šio kodekso nustatyta tvarka su dalyvaujančiais byloje asmenimis, siekiant, kad byla būtų tinkamai išnagrinėta; taip pat dalyvaujančių byloje asmenų bendradarbiavimas tarpusavyje ir su teismu.⁹⁵ Ši nuostata informuoja, kad kooperacija - tai bendradarbiavimas tarp teismo ir dalyvaujančių teismo procese asmenų bei šių asmenų tarpusavio bendradarbiavimas, tačiau šis bendradarbiavimas nėra absoliutus ir beribis, o, kaip matyti pagal pateiktą nuostatą, reglamentuojamas civilinių procesinių teisės normų. Visa tai reiškia, kad teismas, siekdamas teisingai, operatyviai ir kuo ekonomiškiau išspręsti šalių ginčą, su proceso dalyviais gali bendradarbiauti tik tiek, kiek jam tai leidžia įstatymas, nes priešingu atveju tai jau nebus laikoma bendradarbiavimu, o tam tikrų ribų peržengimu, taigi - šališkumu, veikimu ne pagal procesą. Tas pats pasakytina ir apie dalyvaujančių procese asmenų tarpusavio bendradarbiavimą, kuris taip pat tiesiogiai priklausomas nuo įstatymo nustatytų ribų ir reikalingas tik paminėtiems proceso tikslams pasiekti. Bandant perteikti kooperacijos principo turinį arbitražiniame procese, galima pripažinti, jog čia kooperacija taip pat suprantama kaip arbitro (arbitrų) bendradarbiavimas su proceso dalyviais bei šių dalyvių tarpusavio bendradarbiavimas, siekiant operatyvumo, ekonomiškumo ir teisingo ginčo išsprendimo, tačiau pažymėtina, jog svarbus momentas yra tas, kad arbitražinio proceso atveju, skirtingai nei civiliniame procese, kooperacijos principas nėra priklausomas nuo kažkokių konkrečiai įvardijamų procesinių normų, nes arbitražinio ginčo šalys dėl proceso vyksmo gali susitarti, taigi kooperacijos principas gali pasireikšti skirtingai, jo ribos ir apimtis atskiruose ginčiuose gali būti nevienoda. Žinoma, civiliniame procese, kooperacijos principo turinys, priklausomai nuo bylos pobūdžio, taip pat gali būti įvairaus lygio, teismo aktyvumas gali būti skirtingas⁹⁶, tačiau bet kuriuo atveju jis bus paremtas įstatymo nustatytomis procesinėmis normomis, o arbitražiniame procese tokių visuotinai naudojamų ir nuolatinių normų įvardinti nėra galimybės (juk šalys gali nebūtinai pasirinkti jau egzistuojančias sukurtas arbitražinio proceso taisykles), todėl kooperacijos principas, nors ir būdingas abiem procesams ir juo siekiama vienodų tikslų, turi nevienodą kilmę: civiliniame procese jis kildinamas iš įstatymo nuostatų, o arbitražiniame - iš arbitražinę išlygą numačiusių šalių susitarimo.

---

⁹⁵ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340), 8 str.

⁹⁶ MIKELĖNAS, Valentinus in *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Justitia, 2004. I t., p. 72.

Teisėjų (arba arbitrų) nepriklausomumo ir nešališkumo principas yra atkeliavęs dar iš tų laikų, kuomet neegzistavo nuolatiniai valstybiniai teismai, o ginčai, nesugebėjus jų išspręsti tarpusavio susitarimu, būdavo sprendžiami trečiųjų asmenų, t.y. genčių vadų, žynių ar tiesiog vyresniojo amžiaus žmonių, kurie dėl vienokios ar kitokios savo padėties visuomenėje buvo laikomi išmintingesniais, taigi - galinčiais nešališkai ir teisingai išspręsti konfliktą. Kadangi nuo pat paskyrimo iki sprendimo priėmimo arbitrai turi būti bešališki, nesuinteresuoti bylos baigtimi, nepriklausomi, nelaikomi šalių igaliojiniais, nepavaldūs nė vienos iš šalių nurodymams ir privalo vadovautis šalių susitarimu ir teisingumo jausmu,⁹⁷ jie turi būti paskirti šalių susitarimu arba šalių susitarimo nustatyta tvarka, nes tik esant tokioms prielaidoms, arbitražo priimtas sprendimas yra šalims privalomas ir vykdytinas. Panašaus turinio principas aptinkamas ir valstybiniame civiliniame procese, tik čia, žinoma, jis siejamas ne su arbitru, o su teisėju ir teismų nepriklausomumu ir nešališkumu.⁹⁸ Šių panašių principų buvimas paaiškintinas tuo, kad arbitražinis procesas, kaip jau aptarta anksčiau, pakankamai glaudžiai siejasi su valstybiniu civiliniu procesu. Vis dėlto, nors atrodytų, kad šie principai abiejuose procesuose tapatūs, tačiau išvelgtina ir tam tikrų skirtumų. Tuos skirtumus sąlygoja tam tikri civilinio proceso ir arbitražinio proceso prigimties skirtumai: valstybinio civilinio proceso esmę sudaro tai, jog teismas tikrina faktinį ir teisinį pareikšto teisinio reikalavimo pagrįstumą, kai tuo tarpu arbitražinis procesas, kaip ne kartą akcentuota, nelaikytinas teisingumo vykdymu ar kokia nors teisingumo vykdymo forma, todėl jo metu nenustatinėjama jokia teisinė tiesa, o paprasčiausiai, maksimaliai įvertinus ginčo šalių interesus, ieškoma optimaliausio ginčo sprendimo varianto. Taigi šie esminiai skirtumai ir nulemia tai, kad nepriklausomumo ir nešališkumo principas civiliniame procese labiau sietinas su įstatymu (tinkamu, bešališku teisės normų taikymu) ir teisėju bei teisminių institucijų nepriklausomumu nuo tam tikro išorinio poveikio jų sprendimui, tačiau šis principas neaprepia žmogiškojo faktoriaus, t.y. pasitikėjimo teisėju ar teismu. Arbitražiniame procese nešališkumo ir nesuinteresuotumo principas, manytina, turi šiek tiek gilesnę, ne tokią formalią prasmę. Juk arbitrai pasirenkami šalių jų pačių nuožiūra, o tai reiškia, kad ginčo šalys turi pasitikėti pasirenkamu arbitru ar arbitrais, vertinti šių arbitrų kompetenciją. Valstybiniame teisme teisėjai yra nuolatiniai, taigi šalys neturi galimybės pasirinkti sau priimtino teisėjo, nebūtinai turi pasitikėti juo. Štai čia, teigtina, ir yra esminis aptariamojo principo momentas, kai arbitražiniame procese nepriklausomumas ir bešališkumas suprantamas daugiau kaip šalių laisvo pasirinkimo,

⁹⁷ DOMINAS, G.; MIKELĖNAS, V. *Tarptautinis komercinis arbitražas*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 18.

⁹⁸ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340), 21 str.

valios išraiškos, o tai reiškia - ir pasitikėjimo ginčą sprendžiančiais asmenimis, pasireiškimas, juolab, kad arbitražinio proceso metu arbitrai ieško tinkamo sprendimo, o ne, skirtingai nei valstybiniai teismai, teisingai, tačiau formaliai, taiko įstatymines normas.

Aptarus teisinėje literatūroje nurodomus civilinio ir arbitražinio procesų principus, kurie savo turiniu ar apimtimi labiausiai artimi, dar kartą paminėtini šalių autonomijos, konfidencialumo ir priimto sprendimo galutinumo principai, būdingi išimtinai arbitražiniam procesui ir atskleidžiantys jo ir valstybinio civilinio proceso skirtumus. Atsižvelgiant į tai, kad paminėtieji principai jau buvo išanalizuoti ankstesnėje dalyje, kartojamasi nebus, pažymėtina tik, jog šalių autonomija, konfidencialumas ir sprendimo galutumas yra tam tikrais požiūriais svarbiausieji, tiksliausiai charakterizuojantys arbitražinį procesą bei daugeliu atvejų sąlygojantys arbitražinio proceso prioritetiškumą valstybinio civilinio proceso atžvilgiu.

Kalbant apie likusius civilinio proceso principus, kurie dar nebuvo plačiau nagrinėti, ir, atrodytų, nėra įvardinti, kaip veikiantys arbitražiniame procese, pažymėtina, kad nemaža dalis šių principų savo esme (ypač, itin nekreipiant dėmesio į principų pavadinimus, kuriuose dažnai minimas teismas) vienaip ar kitaip pasireiškia ir arbitražinėje ginčų sprendimo galimybėje. Pavyzdžiui, teisminės gynybos prieinamumo principas, reiškiantis, kad kiekvienam asmeniui, manančiam esant pažeistas jo teises, yra garantuojama ir prieinama teisminė gynyba, savotiškai veikia ir arbitražiniame procese, nes kiekvienas suinteresuotas asmuo turi teisę sudaryti susitarimą su arbitražine išlyga ir kreiptis į arbitražo teismą dėl ginčo nagrinėjimo (žinoma, jei įstatymas neriboja tokios teisės, kaip, pavyzdžiui, darbo ginčų atveju). Lygiai taip pat tinkamo teismo proceso principas aktualus ir arbitražiniam procesui, kuris, kaip ir civilinis, turi vykti sąžiningai, operatyviai, kvalifikuotai, turi būti sudaryta galimybė vesti bylą per atstovą, šalims turi būti tinkamai sudarytos sąlygos susipažinti su visa bylos medžiaga, o taip pat - galimybė nušalinti teisėją (valstybiniame teisme) ar arbitrą (arbitraže). Čia reikia paminėti, kad teisės būti išklausytam principas, civiliniame procese išskiriamas kaip atskiras savarankiškas principas, arbitražiniame procese pasireiškia per lygiateisiškumo ir rungtyniškumo principus. Panašias civilinio proceso paraleles su arbitražiniu procesu galima atrasti ir kalbant apie draudimo piktnaudžiauti procesu, tiesioginio dalyvavimo ar laisvo įrodymų vertinimo principus.

Nagrinėjamų procesų sąlyčio taškų neaptiksimė, užsiminę apie valstybės garantuotos pagalbos principą, kuris visiškai nebūdingas arbitražiniam procesui ir tai suprantama: juk arbitražinis procesas yra privatus ginčo sprendimo būdas, todėl tai, kad

neišgalintiems asmenims sudėtinga spręst ginčą arbitraže, nereiškia, kad pažeidžiamas jų teisės į gynybą principas, nes jie visuomet turi galimybę kreiptis į teismą dėl pažeistos savo subjektinės teisės ir prašyti finansinės valstybės pagalbos. Taip pat, akivaizdu, kad civilinio proceso principas, teigiantis, jog teisingumą vykdo tik teismai, su arbitražiniu procesu neturi nieko bendra, nes arbitraže nevykdomas teisingumas, o sprendžiami privataus pobūdžio ginčai, arbitražiniam teismui atliekant ne tik ginčo sprendimo iš esmės, bet ir patariamąjį ar rekomendacinį vaidmenį. Teisingumo vykdymas yra jau išimtinė Lietuvos teismų prerogatyva ir tokia yra jų pagrindinė funkcija. Teisėjo vadovavimas procesui yra taip pat išimtinis civilinio proceso bruožas, pažymintis, jog teismai yra valdžios institucijos, kurios procesiniu požiūriu yra proceso šeimininkės,⁹⁹ visiškai skirtingai nei arbitražinio proceso metu. Tokie principai, kaip teismo nagrinėjimo vientisumo, teisėjų pasitarimo slaptumo ir žodinio ir rašytinio procesų derinimo, arbitražiniame procese yra daugiau susitarimo dalykai, o ne įtvirtinti imperatyvūs reikalavimai, todėl šalys gali susitarti dėl arbitražinio teismo sudėties, gali keisti tą sudėtį (reikšti nušalinimus), gali susitarti dėl tam tikrų arbitrų sprendimo priėmimo procedūrų, taip pat gali nustatyti, koku būdu bus vykdomas procesas - raštu, žodžiu ar derinant rašytinį ir žodinį procesus.

Apibendrinant visa tai, kas buvo pasakyta apie civilinio ir arbitražinio procesų principus, galima pastebėti, jog nemaža dalis principų, įvardijamų civiliniame procese, nors ir nenurodomi kaip arbitražinio proceso principai yra vienaip ar kitaip susiję su arbitražiniu procesu ir turi tam tikrų sąlyčio taškų, bendrybių. Lygiai taip pat pažymėtina, kad net tie principai, kurie abiejų nagrinėjamųjų procesų atvejais skamba vienodai, savo turiniu ir apimtimi nevisiškai atitinka vienas kitą. Būtent dėl šių priežasčių, t.y. dėl to, kad dauguma teisės doktrinoje aptinkamų įvairių klasifikacijų ir principų išskyrimų yra daugiau sąlyginiai, civilinio ir arbitražinio procesų panašumai ir skirtumai, negali būti vertinami paviršutiniškai, nesigilinant į esmingesnius, kartais neįvardijamus, momentus.

---

⁹⁹ MIKELĖNAS, Valentinas in *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003. I t., p. 192.

2.3. ARBITRAŽINIO PROCESO PRIVALUMAI CIVILINIO PROCESO ATŽVILGIU - MITAI IR TIKROVĖ

Besidomint arbitražiniu procesu ir ėmus gilintis į šio proceso subtilybes, pastebima viena aiškiai išreikšta tendencija: tiek teisinėje literatūroje, tiek įvairiuose straipsniuose, kuriuose paliečiama arbitražinio proceso tematika, visada kalbama apie arbitražinio proceso privalumus ir trūkumus. Ši tema nagrinėjama net ir tuo atveju, kai civilinis procesas detaliau neaptariamas ir į jo problematiką nesigilinama. Arbitražinio proceso privalumai ir trūkumai civilinio proceso atžvilgiu yra itin plačiai ir daug kartų aptarti. Manytina, kad toks šios temos aktualumas, nors ir atrodytų, kad jau ji pakankamai išnagrinėta, yra sąlygotas nesibaigiančių diskusijų (tai matyti iš straipsnių ir įvairių teisinių leidinių minėta tematika gausos), ieškant atsakymo, kuris komercinių ginčų sprendimo būdas yra patrauklesnis bei kaip išpopuliarinti Lietuvoje šiuo metu vis dar ne itin paklausų arbitražinį procesą. Dėl daug kartų autoritetingų teisininkų išsakytų nuomonių arbitražinio proceso privalumų ir trūkumų civilinio proceso atžvilgiu tema, atrodytų, jau nebeliko nieko naujo, ką būtų galima prie viso to pridėti, kol visoje literatūros ir rašytinių apmąstymų bei diskusijų gausybėje nepastebėsime nevienareikšmiškų dvejonų vienu ar kitu klausimu ir beveik sutartinai nurodomų tų pačių arbitražinio proceso privalumų ir trūkumų prieš civilinį procesą. Taip pat galima matyti, kad tai, kas teigiama vienu, kitų yra bandoma paneigti. Būtent dėl tokių pastebėjimų, verta vėl ir vėl kritiškai apžvelgti visus teiginius šiuo klausimu ir pabandyti išsiaiškinti, kas yra tiesa, o kas - tik dėl kažkokių priežasčių susiformavęs mitas.

Skirtingoje teisinėje literatūroje, nors ir nurodydami beveik vienodus arbitražinio proceso pranašumus prieš civilinį procesą, autoriai nevienodai suteikia prioritetus šiem pranašumams, pavyzdžiui, vieni iš jų į pirmą vietą iškelia arbitražinio proceso pobūdį - susitarimą,¹⁰⁰ kiti fundamentaliu laiko arbitražinio proceso metu priimto sprendimo galutinumą (neskundžiamumą),¹⁰¹ dar kiti, kalbėdami apie arbitražo privalumus, lyg tarp kitko pirmiausia užsimena, jog arbitražinis procesas yra pigesnis nei civilinis procesas valstybiniame teisme.¹⁰² Vis dėlto, visiškai akivaizdu, kad beveik niekas neketina ginčyti konfidencialumo, kaip ypatingo arbitražinio proceso privalumo. Kaip nurodoma E. Kurgonaitės ir R. Simaičio apžvalgoje „Ginčų sprendimo būdas: arbitražas“, ginčo šalių privatumas arbitražiniame procese yra viena iš svarbiausių vertybių, todėl proceso metu

¹⁰⁰ DOMINAS, G.; MIKELĖNAS, V. *Tarptautinis komercinis arbitražas*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 39-40.

¹⁰¹ ДМИТРИЕВА, Галина Кириловна. *Международный коммерческий арбитраж: учебно-практическое пособие*. Москва: Проспект, 1997, p. 19.

¹⁰² MIKELĖNAS, Valentinas in *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003. I t., p. 58.

atskleista informacija išlaiko savo konfidencialumą ir pasibaigus procesui.¹⁰³ G. Dominas ir V. Mikelėnas knygoje „Tarptautinis komercinis arbitražas“ tvirtina, jog arbitražinio proceso uždaramas yra neginčytinas privalumas prieš civilinį procesą.¹⁰⁴ V. Nekrošius, įvardindamas kai kuriuos dažnai minimus arbitražinio proceso privalumus, kaip ginčytinus, nurodo, kad bylų nenagrinėjimas viešai turi didelę reikšmę.¹⁰⁵ Panašūs arba labai artimi šiems teiginiai aptinkami ir kitoje literatūroje. Nors ir pasigirsta svarstymų, jog civiliniame procese, kaip ir arbitražiniame, siekiant išsaugoti konkrečių šalių komercines paslaptis, byla galima nagrinėti uždareme teismo posėdyje,¹⁰⁶ vis dėlto tai laikytina daugiau išimtimi iš taisyklės, nei įprastu reiškiniu, kadangi teismo procesai pagal įstatyme įtvirtintas normas yra vieši, o jų uždaramas - tam tikra išimtinė galimybė, kuri visuotinai, t.y. visiems komerciniams ginčams, tikrai netaikoma ir kol kas tokios perspektyvos nenumatomos. Atsižvelgiant į tai, galima tik patvirtinti, kad arbitražinio proceso konfidencialumas yra neabejotinas privalumas prieš civilinį procesą, ypač žinant, kad dažniausiai arbitražo teismo klientai yra komerciniai ūkio subjektai, kuriems išsaugoti tarpusavio nesutarimų priežastis, ginčijamas sumas, komercijos specifiką ir kt. paslapyje, taip pat išlaikyti gerą vardą ir stabilius santykius su verslo partneriais yra labai svarbu ir būtina. Taigi konfidencialumas nelaikytinas sukurtu mitu, o veikia jau viena iš svarbiausių paskata pasirinkti ginčo sprendimą arbitražo, o ne valstybiniame teisme.

Be konfidencialumo, kaip neabejotino arbitražinio proceso privalumo prieš civilinį procesą, visoje literatūroje atkreipiamas dėmesys į privalumą, kilusį iš pačios arbitražinio proceso esmės - susitarimo, t.y. į arbitražinio proceso procedūrų neformalumą ir lankstumą. Kaip nurodo R. Juodka, arbitražinio proceso metu ginčo šalims suteikiama laisvė, jos nėra varžomos procedūrinių normų, teismo sudėties, kalbos, teismo vietos.¹⁰⁷ E. Kurgonaitė ir R. Simaitis apžvalgoje „Ginčų sprendimo būdas: arbitražas“ taip pat patvirtina, kad arbitražinis procesas pritaikomas prie šalių norų, konkrečios situacijos, suteikia galimybę šalims būti ginčo šeiminkėmis ir tokiu būdu apspręsti daugelį su ginčo nagrinėjimu susijusių dalykų, o procesas teisme yra formalizuotas, vykdomas įstatymo rėmuose, šio proceso šeiminkas yra teisėjas.¹⁰⁸ J. Šatas procedūrų neformalumą ir lankstumą pateikia specifiškai ir išskaido į kelis smulkesnius arbitražinio proceso privalumus (šalių galimybę pasirinkti arbitražo rūšį, taikomosios teisės

---

¹⁰³ KURGONAITĖ, E.; SIMAITIS, R. *Ginčų sprendimas: arbitražas*. Prieiga per internetą: <http://www.norcous.lt/index.php/pageid/index.php/pageid/129>.

¹⁰⁴ DOMINAS, G.; MIKELĖNAS, V. *Tarptautinis komercinis arbitražas*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 43.

¹⁰⁵ MIKOLAITIS, Saulius. Arbitražas Lietuvoje: keliai ir klystkeliai. *Teisės žinios*, 2003, nr. 2 (2), p. 8.

¹⁰⁶ GOŠTAUTAS, A.; JUODKA, R. Ar turėsime visavertį arbitražą? *Teisės žinios*, 2004, nr. 4 (7), p. 11.

¹⁰⁷ *Ibidem*.

¹⁰⁸ *Cit. op.* 103.

pasirinkimo galimybę, arbitražo vietos, laiko ir procesinės kalbos pasirinkimo galimybę),¹⁰⁹ kurie visi kartu iš esmės reiškia tą patį lankstumą ir neformalumą, tačiau tokiu būdu šis autorius, greičiausiai, siekia itin pabrėžti šio privalumo svarbą. G. K. Dmitrijeva apskritai arbitražinio proceso procedūrų neformalumą ir lankstumą laiko esminiu privalumu prieš civilinį procesą ir iškelia jį į pirmąją vietą, nurodydama, kad arbitražinio procesas turi išimtinį - demokratiškumo bruožą, kuris neturi nieko bendra su valstybiniais teismais.¹¹⁰ Pažymėtina, kad visos šios mintys ir teiginiai nusako esminį momentą: arbitražinis procesas pasižymi savotišku demokratiškumu (laisve), o civilinis procesas yra labiau apribotas įstatymo nustatytų procesinių normų, kurios, verta pripažinti, eiliniam piliečiui, dažnai sunkiai „įkandamos“. Nustačiusios savo taisykles, ginčo šalys gali spręsti kilusius nesutarimus labiau užtikrintai, gali būti labiau linkusios į kompromisus, nes joms bent jau apytiksliai suprantama, kaip bus vykdoma procedūra, kokie veiksmai bus atliekami, jos jaučiasi proceso šeimininkėmis ir suvokia, kad procesas vyksta pagal jų susitarimą. Tuo tarpu civilinio proceso metu „šeimininkauja“ teisėjas (ar teisėjai), o ginčo šalys, pasiklydusios procesinėse normose, dažnai jaučiasi bejėgės, todėl yra nepatiklios ir labiau vengia susitaikymo, daugiau eina į konfrontaciją. Tai patvirtina ir statistiniai duomenys, iš kurių matyti, jog arbitražinio proceso metu taikiai ginčai išsprendžiami dažniau nei valstybiniame teisme.¹¹¹ Vis dėlto, suabsoliutinti arbitražinio proceso procedūrų lankstumo ir neformalumo, kaip visiško šio proceso privalumo civilinio proceso atžvilgiu, deja, nevertėtų, nes, toks lankstumas sukuria ne teorinę, o jau grynai praktinę problemą, įvardintą atlikus tyrimą, kurio metu buvo vykdoma respondentų apklausa. Paaiškėjo, kad tiek su arbitražu susidūrę asmenys, tiek ir nesusidūrę, kaip didžiausią arbitražinio proceso trūkumą įvardijo sudėtingumą susitarti su oponentu dėl procedūrų ir kitų susitartinių klausimų.¹¹² Žinoma, turbūt, nebūtų itin teisinga sureikšminti šiuos duomenis (buvo apklausti keturiasdešimt aštuoni respondentai, todėl, sąlyginai, tai nėra didelis skaičius, kurio pagrindu galima būtų daryti aiškias ir kategoriškas išvadas), tačiau neatsižvelgti į jau iškilusią ir įvardintą problemą, negalima. Be to, jau yra įvardijamos ir aiškėjančios problemos, sietinos taip pat su procedūrų neformalumu, t.y. netinkamai įformintų dokumentų pateikimas, nenurodant arbitražo

---

¹⁰⁹ ŠATAS, Juozas. *Arbitražas tarptautinėje komercijoje*. Kaunas: Technologija, 1998, p. 20-24.

¹¹⁰ ДМИТРИЕВА, Галина Кириловна. *Международный коммерческий арбитраж: учебно-практическое пособие*. Москва: Проспект, 1997, p. 18-19.

¹¹¹ KURGONAITĖ, E.; SIMAITIS, R. *Ginčų sprendimas: arbitražas*. Prieiga per internetą: <http://www.norcous.lt/index.php/pageid/index.php/pageid/129>; Vilniaus komercinio arbitražo teismas. *Vilniaus komercinio arbitražo teismo statistika*. Prieiga per internetą: http://www.arbitrazas.lt/VKAT_statistika_iki_2007.pdf.

¹¹² SIMAITIS, Rimantas. *Ginčų sprendimo arbitražu tendencijos: ar arbitražas patrauklus Lietuvos verslui?* Prieiga per internetą: <http://www.norcous.lt/download.php/fileid/174>.

skyrimo tvarkos ir kitų būtinų aspektų, kas verčia arbitražo instituciją susirašinėti su ieškovu, aiškintis neatskleistus būtinus klausimus, taigi gaišti laiką dalykams, kurie jau turėtų šalių būti iš anksto aptarti.¹¹³ Dėl viso to pagrįstai teigtina, kad arbitražinio proceso neformalumas ir galimybė dėl jo eigos susitarti yra neabejotinas privalumas teoriniame lygmenyje, tačiau praktikoje atsirandančios kliūtys šį privalumą gali pakreipti visiškai kita linkme ir priversti suabejoti tokio privalumo vienareikšmiškumu.

Laikas, kitaip dar įvardijamas operatyvumu, - tai dar vienas aspektas, kuris jau ne kartą šiame darbe buvo minimas, ir neišvengiamai paliečiamas, nagrinėjant arbitražinio proceso privalumus ir trūkumus civilinio proceso atžvilgiu. Beveik visoje literatūroje nurodoma, kad arbitražinis ginčų sprendimo būdas yra operatyvesnis nei bylos nagrinėjimas valstybiniame teisme. Dažniausiai argumentuojama tuo, kad arbitražiniame procese beveik nėra sprendimo apskundimo galimybių ir kitų procesinių formalumų, leidžiančių vilkinti procesą, be to, proceso greitumą įtakoja ir jau paminėtas privalumas - procedūrų neformalumas (taigi paprastumas).¹¹⁴ Arbitražinio proceso operatyvumui Lietuvoje pasitarnauja ir Vilniaus komercinio arbitražo teismo Arbitražo procedūros reglamento 38 straipsnyje įtvirtinta nuostata, nurodanti, kad ginčas iš esmės turi būti išsprendžiamas ne vėliau kaip per šešis mėnesius nuo bylos perdavimo arbitražiniam teismui.¹¹⁵ Kalbant apie bet kurio iš aptariamųjų procesų operatyvumą, būtina pažymėti, jog greitas ginčo išsprendimas ne teoriškai, o praktiškai labai svarbus ginčo šalims. Šį teiginį patvirtina jau nurodyto atlikto tyrimo rezultatai, kurie atskleidė, kad svarbiausiu kriterijumi, pasirenkant ginčo sprendimo būdą, žmonės įvardija būtent ginčo nagrinėjimo trukmę.¹¹⁶ Tokie rezultatai taip pat, manytina, reiškia ir jau gerokai visuomenei įsipykusią problemą - ilgus teismo procesus valstybiniuose teismuose, o po to dar vos ne tokio pat ilgumo procesus aukštesnėse instancijose. Nagrinėjant operatyvumo, kaip arbitražinio proceso privalumo, klausimą, būtina paliesti vieną paprastą ir elementarų ekonominį aspektą, kuris niekur nėra aptariamasis. Verslo pasaulyje laikas tiesiogine to žodžio prasme yra pinigai. Ilgą laikotarpį besitęsiantis ginčas, o tai reiškia - ilgą laiką kažkur užstrigę pinigai (čia, žinoma, kalbama apie grynai finansinius ginčus), komerciniams ūkio subjektams dažnai gali tapti itin nemaža problema. Juk ekonominiai dėsniai lemia tai, kad pinigai turi „dirbti“. Taigi dėl šios priežasties visos kitos problemos (pavyzdžiui, proceso

---

¹¹³ BARANOVIENĖ, Vitalija. *Arbitražas gali būti ir greitesnis, ir pigesnis ginčų sprendimo būdas*. Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/portal/strat.asp?act=newsf=&Tema=50&Str=20133>.

¹¹⁴ Visoje šiame magistro darbe nagrinėjamoje literatūroje pateikiamos panašios išvados ir argumentai, todėl šių teiginių autorystė čia sąmoningai neidentifikuojama.

¹¹⁵ Vilniaus komercinio arbitražo teismas. *Vilniaus komercinio arbitražo teismo Arbitražo procedūros reglamentas*. Prieiga per internetą: <http://www.arbitrazas.lt/index.php?handler=lt.ar.reglamentas>.

¹¹⁶ SIMAITIS, Rimantas. *Ginčų sprendimo arbitražu tendencijos: ar arbitražas patrauklus Lietuvos verslui?* Prieiga per internetą: <http://www.norcous.lt/download.php/fileid/174>.

kaina, konfidencialumas ir pan.) pagrįstai nustumiamos į antrą planą, sutelkiant dėmesį ties kuo greitesniu procesu, todėl arbitražinio proceso operatyvumas nacionaliniame lygmenyje pagrįstai laikytinas privalumu prieš civilinį procesą valstybiniame teisme. Tai teigtina ypač žinant, kad daugybė dar ir šiuo metu aktualių bei neišspręstų visuomenę erzinančių operatyvumo problemų kilo būtent dėl valstybiniuose teismuose vykstančių procesų. Žinoma, palietus tarptautinius klausimus, o ypač Nuolatinį arbitražo teismą Hagoje, kur nagrinėjami tarpvalstybiniai ginčai, pasakytina, jog čia arbitražinis procesas gali trukti itin ilgai, nes pasirengti konkrečiam ginčui gali prireikti kelerių ar net dar daugiau metų.¹¹⁷

Dar vienas aspektas, neretai įvardijamas, kaip arbitražinio proceso privalumas prieš civilinį procesą, yra ginčo nagrinėjimo išlaidos. Kadangi tyrimais jau atskleista, kad po ginčo nagrinėjimo trukmės, suinteresuotiesiems asmenims nagrinėjimo kaina yra svarbiausia,¹¹⁸ akivaizdu, kad proceso išlaidų klausimas išties yra aktualus ir rūpimas. Skirtingai, nei anksčiau aptartų arbitražinio proceso privalumų atvejais, procesinių išlaidų klausimu jau aptinkama mažiau kategoriškų nuomonių, o daugiau įvairių svarstymų ir sąlyginių teiginių. Atsižvelgiant į tai, kad procesinių išlaidų dydžiai jau ne kartą buvo nagrinėti teisinėje literatūroje, neverta kartotis ir vėl nagrinėti dviejų procesų išlaidų skaičiavimo, pateikiant konkrečius skaičius. Pažymėtina tik tiek, kad iš pirmo žvilgsnio, paviršutiniškai peržiūrėjus abiejų nagrinėjamų procesų išlaidas, atrodo, jog arbitražinis procesas nėra toks jau pigus ir ekonomiškas, kaip jį vaizduoja kai kurie autoriai. Labiau pasigilinus į situaciją ir atsižvelgus į arbitražinio proceso sprendimų galutinumą bei civiliniame procese numatytas sprendimo apskundimo galimybes, matyti, jog sudėjus išlaidas, patiriamas visose trijose teisminėse instancijose (su apeliacijos ir kasacijos galimybe), situacija jau keičiasi. Vis dėlto bene geriausiai procesinių išlaidų problemą iliustruoja Vilniaus komercinio arbitražo teismo statistikoje pateikta informacija, iliustruojanti bendras bylinėjimosi išlaidas visose valstybinių teismų instancijose ir arbitražo teisme.¹¹⁹ Ši informacija atspindi svarbiausią išlaidų klausimo dviprasmiškumą, t.y. pastebima tendencija, kad esant santykinai smulkiems ginčams (pavyzdžiui, nesiekiantiems šimto tūkstančių litų), arbitražinio proceso išlaidos yra pakankamai didelės valstybinio civilinio proceso atžvilgiu, tačiau ginčo sumoms didėjant, arbitražinis procesas tampa ekonomiškiau ginčų sprendimo būdu, nei civilinis procesas. Taigi

---

¹¹⁷ KATUOKA, Saulius. Nuolatiname arbitražo teisme - teisėjai iš Lietuvos. *Teisės žinios*, 2005, nr. 1 (9), p. 9.

¹¹⁸ SIMAITIS, Rimantas. *Ginčų sprendimo arbitražu tendencijos: ar arbitražas patrauklus Lietuvos verslui?* Prieiga per internetą: <http://www.norcous.lt/download.php/fileid/174>.

¹¹⁹ Vilniaus komercinio arbitražo teismas. *Vilniaus komercinio arbitražo teismo statistika: skaičiai ir tendencijos*. Prieiga per internetą: http://www.arbitrazas.lt/VKAT_statistika_iki_2007.pdf.

ekonomiškumo klausimas, manytina, yra jau daug arčiau mito, o ne tikrovės, ypatingai atsižvelgiant į tai, kad civilinio proceso metu ne visada pasinaudojama teismo sprendimo apskundimo galimybe, taigi proceso išlaidos tokiais atvejais netrigubėja ar net ir nedvigubėja. Apskritai, teigtina, kad populiarinant arbitražinį procesą, nereikėtų beatodairiškai tvirtinti, kad jis ekonomiškesnis, o visada vertėtų atkreipti suinteresuotų asmenų dėmesį į tai, kad nėra visiško arbitražinio proceso ekonomiškumo valstybinio civilinio proceso atžvilgiu (ir atvirkščiai), ir nurodyti, jog arbitražinio proceso ekonomiškumo faktorius priklauso nuo konkrečios situacijos, o apibendrintai galima pasakyti - atsiranda, esant ginčams dėl ženklių piniginių sumų, todėl asmenims, kuriems reikšmingos net ir santykinai nedidelės pinigų sumos, smulkius ginčus vis dėlto patartina spręsti valstybiniame teisme, nes labiausiai tikėtina, kad arbitražinis procesas tokiu atveju pareikalautų daugiau išlaidų.

Teisėjų ir arbitrų klausimas, pastebėtina, kelia jau daugiau prieštaravimų tarp teisininkų, nei kiti išnagrinėtieji. Ką vieni laiko privalumu, kiti vertina kaip trūkumą. Kitaip tariant šiuo aspektu vieningos nuomonės, kitaip nei konfidencialumo atveju, nėra. Vieni, pavyzdžiui, G. Dominas ir V. Mikelėnas knygoje „Tarptautinis komercinis arbitražas“ kategoriškai teigia, kad galimybė arbitražiniame procese skirti arbitrus, kurie nebūtinai yra teisininkai, o savo konkrečios srities specialistai, yra neginčijamas arbitražinio proceso pranašumas prieš civilinį procesą, nes tokie arbitrai turi tvirtus teorinius ir praktinius pagrindus kvalifikuotam specifiniam ginčo įvertinimui ir tinkamam jo supratimui. Prie to yra priduriama, jog komercinio ginčo šalims itin svarbu, kad ginčą spręstų ne kvalifikuotas teisininkas, o savo sritį išmanantis specialistas, nes tik toks asmuo gali į problemą pažvelgti iš esmės, ją tinkamai įvertinti, taigi ir priimti tinkamiausią sprendimą.¹²⁰ Kitur gi aptinkama pasvarstymų, nurodant, kad tai, jog valstybiniame teisme ginčą sprendžia teisininkai (teisėjai) yra privalumas arbitražinio proceso atžvilgiu, o ginčų sprendimas teisininko pagalba – retas reiškinys, sprendžiant ginčus alternatyviaisiais būdais¹²¹, bei tvirtinant, kad valstybiniame teisme teisėjas neprivalo būti visų klausimų specialistas, nes tam tikslui (prireikus) galima kreiptis į ekspertą ir paprašyti atlikti ekspertizę.¹²² Neatrandama ir bendra nuomonė dėl teisėjų ir arbitrų nešališkumo. Pavyzdžiui J. Šatas nurodo, kad šalių paskirti arbitrai ar arbitras suteikia arbitražiniam teismui ir jo priimamiems sprendimams didesnę bešališkumą, autoritetą ir pasitikėjimą,¹²³ o tuo tarpu A. Goštautas samprotauja apie pateikiamus

¹²⁰ DOMINAS, G.; MIKELĖNAS, V. *Tarptautinis komercinis arbitražas*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 43.

¹²¹ MIKELĖNAS, Valentinas in *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003. I t., p. 58.

¹²² GOŠTAUTAS, A.; JUODKA, R. Ar turėsime visavertį arbitražą? *Teisės žinios*, 2004, nr. 4 (7), p. 11.

¹²³ ŠATAS, Juozas. *Arbitražas tarptautinėje komercijoje*. Kaunas: Technologija, 1998, p. 21.

neinformatyvius rekomenduojamų arbitrų biografijų aprašymus, kurie nesuteikia galimybės nuspėti konkretaus arbitro pozicijų, taip pat išlieka galimybių, jog, tarkim, du iš trijų arbitrų susivienys prieš trečiąjį, o valstybiniame teisme visi šie dalykai minimalūs, nes teisėjai nešališki ir nesuinteresuoti bylos baigtimi.¹²⁴ Apžvelgus šias nuomones, verta pabrėžti, kad nagrinėjamas klausimas ypatingai sudėtingas ir nevienareikšmis. Galima sutikti su tuo, kad skiriamas arbitras, kuris yra savo konkrečios srities specialistas, yra vertingesnis už teisininką, kuriam neišvengiamai vienu ar kitu klausimu prireiks ekspertų patarimo (žinoma, jei jis siekia tinkamai išspręsti ginčą), tačiau užtikrintai nurodyti, kas bus bešališkesnis ir mažiau suinteresuotas, t.y. teisėjas ar arbitras, itin sudėtinga. Ypatingai sudėtinga spręsti tokius klausimus, esant mūsų dienų aktualijoms, kai korupcijos mastas yra didžiulis, o ši yda pasiekia net ir valstybines teisingumo įstaigas. Dėl šių priežasčių sunku išdrįsti apskritai padaryti kokią nors konkrečią išvadą, tačiau vis dėlto galima prognozuoti, kad šiuolaikinis Lietuvos pilietis, susipažinęs su arbitražinio proceso pagrindais, turbūt būtų linkęs pasitikėti arbitru, o ne teisėju (bent jau tokią išvadą galima daryti, atsižvelgiant į itin žemus visuomenės pasitikėjimo reitingus teismais ir kitomis teisėsaugos institucijomis). Taigi arbitrų pasirinkimo galimybė ir jų bešališkumas, kaip arbitražinio proceso privalumas civilinio proceso atžvilgiu, praktikoje vertintinas nevienareikšmiškai, nes idealiausia būtų arbitražo teisme matyti teisininką, o šalia jo - konkretios srities specialistą. Tokiu atveju būtų galima aiškiai įvardyti, kad arbitražas turi privalumą prieš civilinį procesą. Vis dėlto bešališkumo ir nesuinteresuotumo klausimas, turbūt, liktų atviras, kadangi tai jau aiškų subjektyvumo faktorių turintis aspektas, kurį kaip nors pagrįsti pernelyg sudėtinga.

Prie visų jau nurodytų arbitražinio proceso privalumų (nors kartais ir prie trūkumų) visada paminimas ir šio proceso metu priimamo sprendimo galutinumas. Tai ypatybė, apie kurią šiame magistro darbe jau ne kartą buvo užsiminta, ir kuri suteikia arbitražiniam procesui jau šiek tiek kitoniškumo, lyginant su civiliniu procesu. Apeliacijos ir kasacijos negalimumas (su itin retomis išimtimis) vieniems atrodo kaip privalumas (trumpas, operatyvus procesas), o kitiems, kaip trūkumas (materialinės teisės pagrindu nėra galimybių ištaisyti galimai padarytos klaidos ir priimto neteisingo sprendimo). Čia galima būtų palaikyti nuomones tų, kurie teigia, kad tam tikro suklydimo galimybė išlieka bet kuriuo atveju, net ir civiliniame procese, pasinaudojus visomis sprendimo apskundimo galimybėmis. Juo labiau, nereikia pamiršti, kad teisingumo vykdymas - teismų prerogatyva, tad arbitražinio proceso metu teisingumas nevykdomas, o stengiamasi atrasti optimalų problemos sprendimo variantą. Kadangi sudėtinga analizuoti arbitražinių teismų

---

¹²⁴ GOŠTAUTAS, A.; JUODKA, R. Ar turėsime visavertį arbitražą? *Teisės žinios*, 2004, nr. 4 (7), p. 11.

praktiką dėl procedūrų konfidencialumo, sunku pateikti kokio nors sprendimo pavyzdį, tačiau, remiantis doktrina, tikėtina, kad arbitražinio proceso metu priimtuose sprendimuose pavyktų atrasti daug mažiau formalizmo ir pakankamai kompromisų. Kita vertus, bylinėjimasis negali būti begalinis. Vykstant civiliniam procesui, dažnai besiginčijančios šalys įsitraukia į niekaip nesibaigiančių teismų maratoną, dėl ko iššvaisto daugybę laiko, lėšų ir galop lieka vis tiek lieka nepatenkintos gautais rezultatais. Arbitražiniame procese šalys pačios laisva valia pasirenka tokio pobūdžio ginčo sprendimo būdą, paskiria arbitrus arba nustato jų skyrimo tvarką, pakankamai valdo procesą, nes viskas vyksta jų abipusiu sutarimu, taigi arbitrų priimtas sprendimas šalių tokiu atveju turėtų būti priimamas ir nekvestionuojamas (žinoma, jei nebuvo pažeistos procedūrinės normos). Dėl to, manytina, arbitražo sprendimo galutimumas laikytinas labiau privalumu nei trūkumu, o kelių pakopų teismo sprendimų apskundimo galimybės ne visada pasiekia reikiamų rezultatų.

Kaip matyti, dažnai nėra vienareikšmiškos nuomonės dėl arbitražinio proceso privalumų ir trūkumų civilinio proceso atžvilgiu, todėl dažnai tą pats dalykas vienu įvardijamas kaip trūkumas, kitų - kaip privalumas. Panašiai užsimenama ir apie tai, jog arbitraže galima spręsti tik tam tikrus ginčus, t.y. išskirtos kategorijos bylų, kurių negalima perduoti nagrinėti arbitražiniam teismui. Tai ginčai, kylantys iš konstitucinių, darbo, šeimos, administracinių teisinių santykių, vartojimo sutarčių, ginčai susiję su konkurencija, patentais, prekių ir paslaugų ženklais, taip pat bankrotu. Kartais pasigirsta nuomonių, jog reikėtų praplėsti arbitražo kompetenciją, nes jo negalimumas spręsti visų ginčų, yra nemažas trūkumas, tačiau, galima teigti, jog paminėtos ginčų rūšys yra labai specifinės ir, turbūt, pagrįstai išskirtos į specialią grupę, kurioje kompetenciją turi tik teismai. Juk arbitražinis procesas - privataus pobūdžio procedūra, o visi šie ginčai jau nėra išskirtinio privataus pobūdžio, nes paliečia ir kitų asmenų interesus (pavyzdžiui, šeimos bylose svarbus ne tik sutuoktinių interesai, o ir jų vaikų, ginčiuose dėl konkurencijos normų pažeidimo, paliečiami ne tik tam tikrų komercinių ūkio subjektų, bet platesnės visuomenės interesai ir pan.). Taigi, galima laikyti, jog šiuo metu arbitražinis procesas yra geras toks, koks jis susiformavo per ilgą laiką, o Lietuvoje, kaip pakankamai naujas dalykas, arbitražinis procesas, nors palengva, bet vis dėlto populiarėja, nes plečiasi žinios, vyksta įvairios diskusijos apie jo privalumus ir trūkumus, visuomenė gauna daugiau žinių, todėl tikėtina, kad ateityje nevertins arbitražo labai kategoriškai, o žvelgs į įvairiapusiškiau, kaip čia ir buvo pasistengta apibendrinti kuriamų mitų ir tikrovės santykį, kalbant apie arbitražinį ir civilinį procesus.

3. PAGRINDINĖS ARBITRAŽINIO PROCESO RAIDOS TENDENCIJOS UŽSIENYJE IR LIETUVOJE

Praėjusio šimtmečio antrojoje pusėje ir XXI-ojo amžiaus pirmaisiais metais pasaulyje įvykęs progresas išpūdingai įtakojo visuomenę ir jos gyvenimo būdą, stebindamas savo įvairiapusiškumu, paplitimo greičiu ir pasaulinio masto reiškiniais, pastaruoju metu pačia bendriausia prasme vadinamais globalizacija.¹²⁵ Šis progresas neišvengiamai palietė ir ekonomiką: dauguma prekybinių santykių įgavo tarptautiškumo elementą, tapo daugiašaliai ir sudėtingi, didelius užmojus pasiekė investicinis verslas, susiformavo pakankamai naujas ir plačiai veikiantis reiškinys - elektroninė komercija. Globalūs reiškiniai, įtakoję pasaulio ekonomiką, taigi ir komercinius santykius, prekybiniai (ypač tarptautiniai) poreikiai bei komercinių ginčų neišvengiamybė sąlygojo arbitražinio proceso mechanizmo sukūrimą, reikiamų teisės aktų priėmimą bei nuolatinį jų peržiūrėjimą,¹²⁶ t.y. - šio teisės instituto vystymąsi ir progresą, todėl šiuolaikinis arbitražinis procesas yra sudėtingas, turi aiškius teisės aktais jam nustatytus reikalavimus, apibrėžtą bylų priskirtinumą (kaip žinoma, ne visi ginčai gali būti nagrinėjami arbitraže), o arbitrams dažniausiai keliami itin aukšti kvalifikaciniai reikalavimai.

Ypatingai išaugus arbitražinio proceso reikšmei tarptautiniuose santykiuose, kartu išaugo ir vis didėja tarptautinės teisės vaidmuo, o tarptautinio komercinio arbitražinio proceso šalimis vis dažniau tampa valstybės, valstybinės institucijos ir valstybinės įmonės, kas sudaro prielaidas tvirtinti, jog įvairiose tarptautinės teisės reguliuojamose srityse skirtingos valstybės atranda bendrą poziciją, todėl išskylančios tarptautinių santykių problemos turi prielaidas būti santykinai veiksmingai išspręstos. Atsižvelgiant į paminėtą globalizaciją bei su ja sietiną tam tikrą sąlyginį sienų tarp valstybių išnykimą (įvairių tarptautinių prekybos ir kitokių susitarimų atsiradimą, ekonominių junginių steigimą, bevizių režimų tarp valstybių įvedimą ir pan.), pastebima, jog poreikis tarptautinius ginčus spręsti arbitražu nuolat auga, o tai suformuoja situaciją, kai konkrečių valstybių įstatymų leidėjai priversti vis labiau pritaikyti nacionalinius teisės aktus prie tarptautinių susitarimų bei verslo poreikių. Objektiviai bet kuri valstybė turėtų būti suinteresuota tokia arbitražinio proceso perspektyva ir nacionalinės teisės adaptacija bent jau dėl to, kad tai būtų galimybė sumažinti valstybinių teismų darbo krūvius, taigi - procesai šiuose teismuose turėtų prielaidas spartėti, kas itin reikšminga komercinei apyvartai, bei būtų

---

¹²⁵ ЧУМАЧЕНКО, Николай Иванович. *Новые тенденции в развитии института международного коммерческого арбитража*. Prieiga per internetą: web-local.rudn.ru/web-local/prep/.../uem_1_1.doc.

¹²⁶ GUDAUSKAITĖ, Ginta. *Arbitražas - harmonizavimo, didesnio tarptautiškumo ir labiau patyrusių teisininkų link*. Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/portal/start.asp?Tema=50&str=34308>.

mažinamos valstybinės išlaidos. Taip pat suinteresuotumas turėtų būti sąlygotas ir siekio vystyti sėkmingą bei sklandų tarptautinį bendradarbiavimą prekybos, technologijų, mokslo, transporto ir kitose srityse, juolab, kad pastaruoju metu pasaulio ekonomika įgauna tam tikro vieningo organizmo, kuriame nedalyvaudama normaliai funkcionuoti negali nė viena laisvosios rinkos valstybė, bruožų.¹²⁷ Tai sudaro prielaidas manyti, jog ateityje arbitražinis procesas vis labiau taps tarptautinis, o komercinio ginčo šalys ir arbitrai vis mažiau bus priklausomi nuo konkrečios valstybės nacionalinės teisės ypatybių.

Dar viena arbitražinio proceso raidos tendencija sietina su globaliu tarptautinės prekybos, technologijų, investavimo vystymusi ir plėtra bei panašiais pokyčiais, kurie, manytina, ateityje papildys arbitražinio proceso praktiką naujomis sritimis, t.y. specifiniais ginčais iki šiol nenagrinėtais arbitražiniuose teismuose. Taip pat jau pastebimas pakankamai platų mastą įgaunantis reiškinys - specializuotų (skirtų tam tikros kategorijos ginčams spręsti) arbitražo institucijų steigimas. Čia paminėtini itin svarbiu pastarojo laikotarpio tarptautinio arbitražo reiškiniai laikytini investiciniai arbitražai, kurių atsiradimas, sąlygotas pasaulinės globalizacijos reiškinio, įtakojusio užsienio investavimo apimtis, yra reikšmingas arbitražinio proceso modernizacijos ir prisitaikymo prie nuolat kintančios aplinkos bei iš tų pokyčių kylančių naujų komercinių-ūkinių subjektų poreikių požymis. Investicinių arbitražų specifiką sudaro tai, kad ginčai paprastai nagrinėjami pagal specialiai nustatytas investicinių ginčų, kylančių iš tarptautinių sutarčių, arbitražo taisykles, o procesas pasižymi didesniu atvirumu visuomenei, nes kartais jame nėra itin griežtai laikomasi konfidencialumo principo, t.y. praktikuojamas viešas ginčo nagrinėjimas ar viešas priimtų sprendimų publikavimas.¹²⁸

Dar vienu visiškai nauju reiškiniumi, jau ne komercinių ginčų pobūdžio, o ginčų sprendimo formos prasme, galima laikyti su informacinių technologijų progresu sietiną „on-line“ arbitražą, t.y. arbitražinį procesą, vykdomą „on-line“ režimu ir šiame režime priimamą arbitražinio teismo sprendimą. „On-line“ arbitražinį procesą dar galima vadinti retenybe, nes dėl jo specifiškumo „on-line“ taikyme dar yra pakankamai spęstinų problemų, iš kurių bene opiausia šiai dienai laikytina vis dar teisiškai nereguluota tokio proceso metu priimtų sprendimų vykdymo užtikrinimo galimybė. Vis dėlto arbitražinio proceso „on-line“ idėja, kurios taikyme labiausiai pažengusia galima laikyti Pasaulinę intelektinės nuosavybės organizaciją, perspektyvoje, manytina, turi potencialą vystytis dėl

---

¹²⁷ ЧУМАЧЕНКО, Николай Иванович. *Новые тенденции в развитии института международного коммерческого арбитража*. Prieiga per internetą: web-local.rudn.ru/web-local/prep/.../uem_1_1.doc.

¹²⁸ GUDAUSKAITĖ, Ginta. *Arbitražas - harmonizavimo, didesnio tarptautiškumo ir labiau patyrusių teisinių link*. Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/portal/start.asp?Tema=50&str=34308>.

svarių privalumų, pavyzdžiui, galimybės komercinio ginčo šalims dalyvauti procese nuotoliniu būdu (taigi - taupant brangų laiką) ar dažniausiai gausią arbitražinio proceso medžiagą analizuoti bei su ja susipažinti ne popieriniu, o elektroniniu pavidalu.¹²⁹ Taigi arbitražinis procesas „on-line“ atskleidžia tendenciją šiam komercinių ginčų sprendimo būdui vystytis ir transformuotis ne tik taikytinos teisės, nagrinėjamų ginčų spektro ar specializacijos, tačiau ir ginčų sprendimo formos prasme.

Vertinant arbitražinio proceso Lietuvoje tendencijas, pasakytina, jog mūsų valstybė nėra atskirta nuo globalizacijos reiškinių, įtakojančių pasaulio bendruomenės, ir yra tarptautinių prekybinių santykių dalyvė, todėl kai kurios paminėtos tarptautinės tendencijos neabejotinai būdingos ir Lietuvos arbitražiniam procesui (nacionalinių teisės aktų harmonizavimas su tarptautiniais, arbitražinio proceso tarptautiškumo didėjimas), o kitos turėtų būti aktualios ateityje (specializuotų arbitražų paplitimas, arbitražinių ginčų įvairovės didėjimas, arbitražinio proceso formos raida). Svarbiausias šio konteksto klausimas, nulemsiantis tendencijas ir jų spartą, yra tai, ar arbitražas išsikovo deramą vietą šalia valstybinio civilinio proceso ir, ar taps populiariesnis tarp ūkio subjektų, nei šiuo metu. Šiuo klausimu yra įvairių nuomonių, tačiau, manytina, svarbiausia yra tai, kad arbitražinis ginčų sprendimo būdas Lietuvoje pirmiausia turi įgauti tam tikras tradicijas, turi susiformuoti tam tikri įpročiai ir suvokimas, o šis procesas nėra vienos dienos klausimas, todėl turėtų prireikti nemažai laiko. Kaip jau buvo anksčiau paminėta, Lietuvos visuomenė yra pakankamai konservatyvi, be to, turi susiformavusį palankumą tam tikroms struktūrinėms institucijoms. Tai gali reikšti, kad didesnę populiarumą mūsų valstybėje gali turėti pirmiausia institucinis arbitražas, kuris savo organizacine struktūra Lietuvos ūkio subjektams atrodo labiau artimas valstybiniam teismui, taigi - ir specializuotas arbitražas. Taip pat Lietuvos kontekste, kaip arbitražinio proceso populiarumą skatinantis veiksnys, svarstytinas ir arbitražinio sprendimo apeliacinio apskundimo klausimas, nes be institucinio ginčų sprendimo suvokimo, Lietuvoje gajus dar ir instancinis mentalitetas, neretai siejantis savo teisių užtikrinimą su priimto teismo ar kitos institucijos sprendimo apskundimo galimybe.¹³⁰ Atkreiptinas dėmesys ir į dar vieną būtent Lietuvai nemažiau svarbų aspektą, t.y. į arbitražo išlaidas. Arbitražinio proceso ekonomiškumo sąlyga, lyginant su valstybiniais teismais, tiesiogiai priklausanti nuo ginčo sumos dydžio (kuo didesnė ginčijama suma, tuo labiau apsimoka pasinaudoti arbitražu), Lietuvoje, manytina, nėra itin arbitražinį procesą skatinantis veiksnys.

---

¹²⁹ ЧУМАЧЕНКО, Николай Иванович. *Новые тенденции в развитии института международного коммерческого арбитража*. Prieiga per internetą: web-local.rudn.ru/web-local/prep/.../uem_1_1.doc.

¹³⁰ SIMAITIS, Rimantas. *Ginčų sprendimo arbitražu tendencijos: ar arbitražas patrauklus Lietuvos verslui?* Prieiga per internetą: <http://www.rln.lt/index.php/pageid/73>.

Komeriniai-ūkiniai subjektai mūsų valstybėje, atsižvelgiant į bendrą situaciją Lietuvos ekonomikos rinkoje, kur didžiąją jos dalį sudaro smulkusis, o ne stambus verslas, nėra itin turtingi ir disponuojantys solidžiu kapitalu, taigi ir jų ginčijamos sumos tradiciškai nesiekia tų aukštumų, kurioms esant, arbitražui kaip ekonomiškесnei ginčo sprendimo procedūrai būtų teikiamas prioritetas. Vis dėlto galima sutikti su kai kurių teisininkų nuomone, jog arbitražinis procesas Lietuvoje yra pigesnis nei daugelyje užsienio valstybių, o arbitražų kvalifikacija pakankamai aukšta, todėl ginčų nagrinėjimu arbitražu Lietuvoje tikėtina gali susidomėti, jei ne Lietuvos piliečiai, tai vis daugiau užsienio valstybių verslininkų.¹³¹ Taigi, kaip matyti, Lietuvoje nuo arbitražinio proceso populiarumo rodiklio tiesiogiai priklausys ir arbitražo plėtra, t.y. tai, ar bus steigiami daugiau nuolatinių arbitražo institucijų ir, ar bus kuriami specializuoti arbitražai, skirti spręsti specifinius tam tikros rūšies komercinius ginčus. Nepaisant visų kliūčių, manytina, kad arbitražinis procesas Lietuvoje, kaip ir moderniose pasaulio bendruomenėse, turi ateitį ir vystymosi perspektyvas tiek turinio, tiek ir formos prasme, nes laisvoji rinka sunkiai įsivaizduojama be galimybės pasirinkti valstybinių teismų alternatyvą, pasižyminčią konfidencialiomis, lanksčiomis, pakankamai greitomis ir prie esamos situacijos pasaulio prekyboje prisitaikančiomis procedūromis.¹³²

---

¹³¹ MIKOLAITIS, Saulius. Arbitražas Lietuvoje: keliai ir klystkeliai. *Teisės žinios*, 2003, nr. 2 (2), p. 9.

¹³² ŠATAS, Juozas. *Laisvoji rinka be arbitražo neįmanoma*. Prieiga per internetą: <http://www.infollex.lt/portal/start.asp?Tema=1&str=28232>;

IŠVADOS

1. Arbitražinis procesas, tradiciškai doktrinos vadinamas materialiniu-procesiniu, t.y. mišriu, teisės institutu, pagal teisiųjų santykių prigimtį ir apimtį praktiškai laikytinas labiau procesiniu institutu, artimu civilinei procesinei teisei ir neturinčiu savarankiškos procesinės teisės, todėl išsamiai tiriamas civilinio proceso teisės mokslo, kas sąlygoja arbitražinio ir civilinio procesų siekiamų tikslų ir principų panašumus bei šių procesų sąsajas, pasireiškiančias per teisiškai itin reikšmingą valstybinio teismo dalyvavimą arbitražiniame procese, bei suformuoja situaciją, kai dėl tam tikro procedūrų formalizmo (nors ir turinčio skirtingą kilmę ir mažiau pasireiškiančio arbitražiniame procese), nebūdingo kitiems alternatyviesiems ginčų sprendimo būdams, arbitražinis procesas užima pagrindinės alternatyvos ginčų sprendimui valstybiniame teisme vietą.
2. Arbitražinio ir civilinio procesų privalumai ir trūkumai vienas kito atžvilgiu negali būti suabsoliutinami ir plačiąja prasme turėtų būti vertinami kaip sąlyginiai, o objektyviai prioritetas bet kuriam iš šių procesų turėtų būti teikiamas neatsižvelgiant į sąlygines kategorijas, o įvertinant konkrečias tam tikro ginčo aplinkybes bei jo šalių tikslus.
3. Arbitražinio proceso vystymasis ir progresas Lietuvoje nemaža dalimi priklausomas nuo jo populiarumo, kurio didinimui tikslinga ieškoti šio proceso maksimalaus pritaikymo konservatyviam (instituciniam ir instanciniam) Lietuvos ūkio subjektų mentalitetui ir pakankamai prastai ekonominei situacijai, t.y. svarstytinai arbitražinio teismo sprendimo apeliacinio apskundimo ir smulkesnių sumų arbitražo ekonomiškumo didinimo galimybės, taip pat būtina informuoti apie šią alternatyviąją ginčų sprendimo formą ne tik teisiškai suinteresuotai visuomenei tinkamais būdais (straipsniais teisinėje literatūroje, seminarais ir pan.), bet ir per plačiąjai auditorijai prieinamas viešas informavimo priemones (neteisinio pobūdžio spaudą, radiją ir televiziją).

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Teisės norminiai aktai:

- 1.1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014);
- 1.2. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340);
- 1.3. Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1996, Nr. 39-961);
- 1.4. Vilniaus komercinio arbitražo teismas. *Vilniaus komercinio arbitražo teismo Arbitražo procedūros reglamentas*. [Žiūrėta 2011-09-10]. Prieiga per internetą: <http://www.arbitrazas.lt/index.php?handler=lt.ar.reglamentas>.

2. Specialioji literatūra:

- 2.1. COLLIER, J.; LOWE, V. *Ginčų sprendimas tarptautinėje teisėje: institucijos ir procedūros*. Vilnius: Eugrimas, 2002;
- 2.2. ДМИТРИЕВА, Галина Кириловна. *Международный коммерческий арбитраж: учебно-практическое пособие*. Москва: Проспект, 1997;
- 2.3. DOMINAS, G.; MIKELĖNAS, V. *Tarptautinis komercinis arbitražas*. Vilnius: Justitia, 1995;
- 2.4. DRIUKAS, A.; VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika: vadovėlis*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. I t.;
- 2.5. GOŠTAUTAS, A.; JUODKA, R. Ar turėsime visavertį arbitražą? *Teisės žinios*, 2004, nr. 4 (7), p. 10-11;
- 2.6. KATUOKA, Saulius. Nuolatiniam arbitražo teisme – teisėjai iš Lietuvos. *Teisės žinios*, 2005, nr. 1 (9), p. 9;
- 2.7. LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003. I t.;
- 2.8. MIKELĖNAS, Valentinas. Arbitražo proceso klausimai remiantis Lietuvos teismų praktika. *Justitia*, 2006, nr. 2, p. 19-29;
- 2.9. MIKOLAITIS, Saulius. Arbitražas Lietuvoje: keliai ir klystkeliai. *Teisės žinios*, 2003, nr. 2 (2), p. 8-9;
- 2.10. ŠATAS, Juozas. *Arbitražas tarptautinėje komercijoje*. Kaunas: Technologija, 1998;
- 2.11. VALANČIUS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Justitia, 2004. I t.

3. Elektroniniai dokumentai:

- 3.1. BARANOVIENĖ, Vitalija. *Arbitražas gali būti ir greitesnis, ir pigesnis ginčų sprendimo būdas*. [Žiūrėta 2010-03-15]. Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/portal/start.asp?Tema=50&str=20133>;
- 3.2. ЧУМАЧЕНКО, Николай Иванович. *Новые тенденции в развитии института международного коммерческого арбитража*. [Žiūrėta 2011-11-02]. Prieiga per internetą: web-local.rudn.ru/web-local/prep/.../uem_1_1.doc;
- 3.3. GUDAUSKAITĖ, Ginta. *Arbitražas - harmonizavimo, didesnio tarptautiškumo ir labiau patyrusių teisininkų link*. [Žiūrėta 2010-03-15]. Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/portal/start.asp?Tema=50&str=34308>;
- 3.4. KURGONAITĖ, E.; SIMAITIS, R. *Ginčų sprendimas: arbitražas*. [Žiūrėta 2010-03-15]. Prieiga per internetą: <http://www.rln.lt/index.php/pageid/index.php/pageid/129>;
- 3.5. SIMAITIS, Rimantas. *Ginčų sprendimo arbitražu tendencijos Lietuvoje*. [Žiūrėta 2011-02-15]. Prieiga per internetą: http://www.arbitrazas.lt/arbitrazo%20gincu%20tendencijos_2007.pdf;
- 3.6. SIMAITIS, Rimantas. *Ginčų sprendimo arbitražu tendencijos: ar arbitražas patrauklus Lietuvos verslui?* [Žiūrėta 2010-03-15]. Prieiga per internetą: <http://www.rln.lt/index.php/pageid/73>;
- 3.7. ŠATAS, Juozas. *Laisvoji rinka be arbitražo neįmanoma*. [Žiūrėta 2010-03-15]. Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/portal/start.asp?Tema=1&str=28232>;
- 3.8. Vilniaus komercinio arbitražo teismas. *Vilniaus komercinio arbitražo teismo Arbitražo mokesčių tarifai ir jų mokėjimo tvarka*. [Žiūrėta 2010-03-15]. Prieiga per internetą: <http://www.arbitrazas.lt/index.php?handler=lt.ar.tarifai>;
- 3.9. Vilniaus komercinio arbitražo teismas. *Vilniaus komercinio arbitražo teismo statistika: skaičiai ir tendencijos*. [Žiūrėta 2010-03-15]. Prieiga per internetą: <http://www.arbitrazas.lt/index.php?handler=lt.aboutus>.

Renarda Daubarienė. *Arbitražinio proceso ir civilinio proceso santykis*: teisės magistro darbas. Vadovas: prof. habil. dr. Vytautas Nekrošius; Vilniaus universitetas, Privatinės teisės katedra. Vilnius, 2011, 67 p.

SANTRAUKA

Magistro darbe nagrinėjami esmingiausi arbitražinio ir civilinio procesų santykio aspektai, daugiausia analizuojant arbitražinį procesą valstybinio civilinio proceso kontekste, tokiu būdu akcentuojant šių procesų bendrybes, o ne skirtumus, bei, atsižvelgus į tai, kad nuo pirmos nuolatinės arbitražo institucijos atsiradimo Lietuvoje, arbitražinio ginčų sprendimo būdo populiarėjimas vyksta itin vangiai ir labai neženkliai, - atskleidžiant skirtingo jų populiarumo priežasčių problematiką, vis dar aktualią Lietuvos valstybei.

Tyrimo objektas - arbitražinis procesas, kaip artima valstybiniam civiliniam procesui ginčų sprendimo alternatyva.

Tyrimo tikslas - išanalizuoti arbitražinį procesą civilinio proceso kontekste, siekiant atskleisti arbitražinio proceso užimamą vietą šalia civilinio proceso, stengiantis pažvelgti į arbitražinį procesą ne kaip į visiškai kitonišką alternatyvą, o kaip į artimiausią valstybiniam civiliniam procesui ginčų sprendimo būdą, bei nustatant nagrinėjamų procesų skirtingo populiarumo priežastis.

Taikant istorinį, lyginamąjį, sisteminių ir analitinių tyrimų metodus, bei atsižvelgiant į arbitražinį procesą, kaip į civilinio proceso teisės mokslo dalį, magistro darbe nustatyti procesus siejantys panašūs tikslai bei principai, išanalizuota aptariamųjų procesų privalumų ir trūkumų vienas kito atžvilgiu problematika, atskleista arbitražinio proceso prigimtis ir pagrindinės jo raidos tendencijos.

Prieita išvadų, jog arbitražinis procesas, dažniausiai įvardijamas kaip mišrus teisės institutas, laikytinas labiau procesiniu nei materialiniu institutu, taip pat nustatytas šių procesų privalumų ir trūkumų vienas kito atžvilgiu sąlyginumas bei, atsižvelgiant į pakankamai konservatyvią (pasižyminčią instanciniu ir instituciniu mentalitetu) Lietuvos visuomenę ir specifines šalies ekonomines sąlygas, pasiūlytas platesnis arbitražinio proceso populiarinimo priemonių spektras, orientuojamas į platesnę auditoriją bei arbitražinio proceso adaptavimo Lietuvai galimybes.

Raktiniai žodžiai: arbitražinis procesas, arbitražas, procesų santykis.

Renarda Daubarienė. *Relation between Arbitration Proceedings and Civil Proceedings*: Master's thesis in Law. Supervisor: Prof. Hab. Dr. Vytautas Nekrošius; Vilnius University, Department of Private Law. Vilnius, 2011, p. 67.

SUMMARY

The Master's thesis approaches the quintessential aspects of relation between arbitration and civil proceedings, mainly analysing arbitration proceedings in the context of state civil proceedings, thus emphasising generalities, and not differences of the proceedings, and, considering the fact that from the very first day of establishment of permanent arbitration institution in Lithuania, popularity of arbitral dispute settlement is very slow and unmarked - revealing the main issues of reasons for their different popularity, still relevant for Lithuania.

The research object is arbitration proceedings as an alternative of dispute settlement close to the state civil proceedings.

The research objective is to analyse arbitration proceedings in the context of civil proceedings in order to disclose the place occupied by arbitration proceedings next to civil proceedings, attempting to view arbitration proceedings not as a fully different alternative, but as the closest method of dispute settlement to civil proceedings, and determining the reasons for different popularity of the analysed proceedings.

The Master's thesis, applying the historical, comparative, systematic and analytical research methods and considering arbitration proceedings as a part of science of the law of civil proceedings, has determined similar goals and principles linking the proceedings, analysed the main issues of advantages and disadvantages of the discussed proceedings in regard to one another, disclosed the nature and main development trends of arbitration proceedings.

The conclusions have been drawn up that arbitration proceedings are generally named as a mixed institute of law and considered more procedural than material institute, as well as conventionality of advantages and disadvantages of these proceedings in regard to one another has been determined and, in consideration of fairly conservative (distinguished by instance and institutional mentality) Lithuanian society and specific economic conditions of the country, a wider range of means for popularisation of arbitration proceedings has been proposed, oriented to a wider audience and possibilities of adaptation of arbitration proceedings for Lithuania.

Keywords: arbitration proceedings, arbitration, relation of proceedings.